

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİ'NDE ANTALYA'NIN SİYASİ VE TARİHİ
COĞRAFYASI

Ebru UYAR

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Tahsin ŞAHİN

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ DÖNEMİ'NDE ANTALYA'NIN SİYASİ VE TARİHİ
COĞRAFYASI

Ebru UYAR

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Tahsin ŞAHİN

Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKADEMİK BEYAN

T.C

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ

AKDENİZ UYGARLIKLARI ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ;

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi’nde Antalya’nın Siyasi ve Tarihi Coğrafyası” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımda yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını beyan ederim.

(İmza)

Ebru UYAR

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	i
TABLolar LİSTESİ.....	iii
HARİTALAR LİSTESİ.....	iv
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	v
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	vi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	viii
ÖZET.....	ix
ABSTRACT.....	x
ÖNSÖZ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Tezin Konusu ve Kapsamı.....	3
1.2. Tezin Önemi ve Problemi.....	4
1.3. Tezin Amacı ve Araştırma Soruları.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

2.1.Literatür Değerlendirmesi.....	7
2.1.1. Ortaçağ'da Antalya Bölgesi.....	7
2.1.2. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Antalya Bölgesi.....	7
2.2. Ortaçağ'da Antalya.....	9
2.3.Selçukluların Anadolu'ya Gelişi ve Türkiye Selçuklu Devleti.....	13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. Araştırmanın Alanı ve Ölçeği.....	17
3.2. Veri ve Yöntem.....	18
3.2.1. Tezin Verileri ve Veri Toplama Yöntemi.....	20
3.2.2. Analiz Yöntemi.....	21

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.1. Antalya'nın Fethini Kolaylaştıran Fiziki Koşullar.....	23
4.2. Antalya'nın Fethini Hazırlayan Beşerî Koşullar.....	29
4.3. Antalya'nın Stratejik ve Ekonomik Önemi.....	38
4.4. Antalya'nın Fethinden Sonra İdari Yapılanma.....	41

4.5. Antalya'nın Fethinden Sonra İktisadi Hayatın Başlaması.....	48
4.6. Antalya'nın Fethinden Sonra Sosyo-Kültürel Hayat.....	55
4.7. Anadolu Selçuklularının İdari, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumlarının Günümüze Yansımaları.....	66

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve TARTIŞMA.....	109
KAYNAKÇA.....	114
EKLER.....	123
ÖZGEÇMİŞ.....	145

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Antalya Limanı'nın Hinterlandı

Tablo 2: Antalya Limanı'na Gelen/Giden Yüklerin Cinsi

Tablo 3: Antalya Limanı Konteyner İthalatında Yıllar İtibariyle Yük Cinsleri

Tablo 4: Antalya Limanı Konteyner İhracatında Yıllar İtibariyle Yük Cinsleri

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Batı Anadolu ve Pamphilia Bölgesi

Harita 2: Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Batı Anadolu Eyaletleri

Harita 3: Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

Harita 4: Anadolu'da Selçuklu Dönemi Üretim Dağıtım Merkezleri

Harita 5: Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Batı Anadolu İdari Yapısı ve Güney Sahilleri Eyaleti

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 6605 Numaralı Yazmadaki Antalya (Sağda ayrıntı)

Şekil 2: Ayasofya Kitaplığındaki 2612 Numaralı Yazma (Sağda Ayrıntı)

Şekil 3: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kitaplığı 6605 Numaralı Yazmadaki Mânâvga (Sağda Ayrıntı)

Şekil 4: Evdir Han'da Bulunan Kitabe

Şekil 5: Kırkgöz Han'da Bulunan Kitabe

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Fotoğraf 1:** Attaleia Kenti Kurulamadan Önce Kuzey ve Güney Kent
- Fotoğraf 2:** Yivli Minare Cami
- Fotoğraf 3:** Yivli Minare
- Fotoğraf 4:** Antalya Mevlevihânesi
- Fotoğraf 5:** Antalya Mevlevihânesi'nin İç Yapısı
- Fotoğraf 6:** Mevlevihâne Bahçesinde Bulunan Hamam
- Fotoğraf 7:** Kesik Minare'nin Restorasyon Öncesine Ait Görüntüsü
- Fotoğraf 8:** Kesik Minare'nin Restorasyon Süreci İçindeki Görünüşü
- Fotoğraf 9:** Hadrianus Kapısı'nın Eski Bir Görüntüsü
- Fotoğraf 10:** Hadrianus Kapısı
- Fotoğraf 11:** Hıdırlık Kulesi
- Fotoğraf 12:** Tarihi Kaleiçi Evleri (Solda) ve Geleneksel Evlerden Örnekler (Sağda)
- Fotoğraf 13:** Kaleiçi Sokakları (Solda), Evler ve Sokakla İlişkileri (Sağda)
- Fotoğraf 14:** Kaleiçi Sokakları
- Fotoğraf 15:** Kaleiçi Sokakları (Eğlence Mekanları)
- Fotoğraf 16:** Kaleiçi'nde Restore Edilmemiş Ev
- Fotoğraf 17:** Geleneksel Kaleiçi Evleri (Solda) ve Taşlıktan Bir Görünüş (Sağda)
- Fotoğraf 18:** Kaleiçi'nde Bulunan Hediyelik Eşya Dükkânı
- Fotoğraf 19:** Kaleiçi'nde Bulunan Konaklama Tesis
- Fotoğraf 20:** Kaleiçi Sokakları ve Balık Pazarı Burcu
- Fotoğraf 21:** Sıra Geceleri (Solda) ve Hıdırellez Kutlamaları (Sağda)
- Fotoğraf 22:** Cumhuriyet Meydanı
- Fotoğraf 23:** Cumhuriyet Meydanı- 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları
- Fotoğraf 24:** Milli Bayramlarımız İçin Düzenlenen Fener Alayı
- Fotoğraf 25:** Cumhuriyet Meydanı Sevgi Etkinlikleri
- Fotoğraf 27:** 2020 Yılbaşı Festivali
- Fotoğraf 28:** Antalya, Muratpaşa Belediyesince Düzenlenen Hıdırellez Şenliği
- Fotoğraf 29:** Antalya Altın Portakal Film Festivali Gazetesi
- Fotoğraf 30:** Antalya Kaleiçi Yat Limanı'nın Kuş Bakışı Görünümü
- Fotoğraf 31:** Kaleiçi Yat Limanı'nın Eski Hali

Fotoğraf 32: Kaleiçi Yat Limanı

Fotoğraf 33: Setur Marina Antalya

Fotoğraf 34: Antalya Limanı

Fotoğraf 35: Antalya Limanı /Yolcu Gemisi

Fotoğraf 36: Kruvaziyer, Konteyner, Genel Kargo, Dökme Yük Hizmetleri

Fotoğraf 37: Askeri Gemi Hizmetleri / Fatih Doğu Akdeniz Doğal Gaz ve Petrol Sondaj
Gemisi

Fotoğraf 38: Alara Kalesi

Fotoğraf 39: Alanya-Tersane

Fotoğraf 40: Tersanenin Kuş Bakışı Görünümü

Fotoğraf 41: Tophane

Fotoğraf 42: Alanya- Tünel Yapısı

Fotoğraf 43: Alanya-Liman Surları

Fotoğraf 44: Alanya Limanı

Fotoğraf 45: Alanya Kruvaziyer Limanı

Fotoğraf 46: Costa Atlantica, Seabourn Quest and Minerva

Fotoğraf 47: Susuz Han, Onarımdan Öncesi Taç Kapı

Fotoğraf 48: Susuz Han, Onarımdan Öncesi Batı Cephe ve Güney Cepheler

Fotoğraf 49: Evdir Han Girişi

Fotoğraf 50: Evdir Han'ın Kuş Bakışı Görüntüsü

Fotoğraf 51: Kırkgöz Han

Fotoğraf 52: Kırkgöz Han'ın İç Kısmı

Fotoğraf 53: Restorasyondan Sonra Kırkgöz Han

Fotoğraf 54: Şarapsa Han'ın Havadan Görünümü

Fotoğraf 55: Atabey Armağan Medresesi'nden Bir Kalıntı

Fotoğraf 56: İmaret Medresesi Girişi

Fotoğraf 57: İmaret Medresesi

Fotoğraf 58: Karatay Medresesi'nin Giriş Kapısı

KISALTMALAR LİSTESİ

bk.	Bakınız
Çev.	Çeviren
Ed/Eds.	Editör(ler)
km	Kilometre
m	Metre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
MJH	Mediterranean Journal of Humanities
MSKÜ	Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
OTAD	Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi
SDÜHFD	Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
v.d.	ve diğerleri
yy	Yüzyıl
JASSS	The Journal of Akademik Social Science Studies

ÖZET

Uygarlıkların kurulmasında siyasi, sosyal, ekonomik ve coğrafi faktörler etkili olmuştur. İnsan topluluklarının bir arada yaşadığı coğrafi mekânın sahip olduğu şartlar, insanların siyasi, sosyal ve ekonomik hayatlarının şekillenmesini sağlamıştır. Türkiye'nin uygarlık tarihi incelendiğinde coğrafi şartların avantajlarının ülkenin en eski yerleşim merkezi olmasında önemli bir faktör olduğu görülecektir.

Türkiye üç tarafı denizler ile çevrili, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından zengin önemli bir yarımadadır. İnsanların yaşamlarını etkileyen doğal fiziki koşullara sahip oluşu siyasi oluşumların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Türkiye'nin güneyinde yer alan Akdeniz ise tarih boyunca jeopolitik önemi doğrultusunda siyasi oluşumlara ev sahipliği yapmıştır. Bu siyasi oluşumlar içerisinde önemli bir yere sahip olan Anadolu Selçuklu Devleti, hakimiyet sahası içerisinde coğrafi koşulların avantajlarını kullanarak siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda yapmış olduğu faaliyetlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında önemli bir yere sahip olmuştur.

Selçukluların Antalya'yı fethinden sonra kentte yapmış oldukları idari, sosyal ve ekonomik yapılanma sayesinde Antalya Akdeniz'de uluslararası alanda önemli bir konuma gelmiştir. Antalya geçmişten günümüze Roma, Bizans ve Selçuklu kültürü ile harmanlanarak özgün ve karakteristik bir yapıya bürünmüştür. Bu özgün kent yapısının günümüze olan siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yansımalarının incelenmesi ve değerlendirilmesi kentin tarihsel coğrafyasını anlamak için büyük bir önem taşımaktadır.

ABSTRACT

The establishment of the civilisations has been affected by the political, social, geographical and economic factors. Political, social and economic lives of humans have been shaped by the conditions of the geographical location in which human communities coexist. After examining the history of civilisations in Türkiye; it will be understood that the provided advantages from the geographical conditions of the area hold a significant place in making the country the oldest settlement in the world.

Rich in both underground and surface sources, Türkiye is an important peninsula surrounded by three seas. The emergence of political formations have been affected by the existence of natural physical conditions affecting humans' lives. Throughout its history, the Mediterranean, which is located on the south of Türkiye, has been the host of many political formations due to its geopolitical importance. Being one of these important political formations, the Anatolian Seljuk State holds a significant place in the process of Turkification and Islamisation of Anatolia by means of the activities in political, social, economic and cultural extents accomplished by utilising the geographical conditions within their domain.

Thanks to the administrative, social and economic structuring by the Seljuks in the city after its conquest, Antalya has gained an important position in the international arena in the Mediterranean. Antalya has acquired a unique and characteristic structure with the blend of Roman, Byzantine and Seljuk cultures. In order to fully acknowledge the historical geography of Antalya, examining and evaluating the political, economic and socio-cultural reflections of this unique city present a great importance.

ÖNSÖZ

“Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve şümüllü medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur.” der Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK.

Bu sözden yola çıkarak adım atmış olduğum bu yolda sabırlı ve düzenli bir şekilde bilimsel bir çalışmanın nasıl yapılması gerektiği hususunda yol gösterip desteğini esirgemeyen sevgili danışmanım Dr. Öğr. Üyesi M. Tahsin ŞAHİN’e katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimi konusunda beni destekleyen, daima yanımda olan, ilham veren kıymetli hocam Prof. Dr. Tuncer DEMİR’e çok teşekkür ederim. Lisans eğitimi süresince derslerini almış olduğum, bilgileri ve güler yüzleri ile beni aydınlatan, yol gösteren, Sayın Prof. Dr. Ekrem KALAN’a, Prof. Dr. Hilmi DEMİRKAYA’ya ve çok kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Nimet Ayşe AKSOY’a teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin her satırında ayrı emeği olan bu süreçte önemli görüşlerini ve desteklerini eksik etmeyen Akdeniz Ortaçağ Araştırmaları Ana Bilim Dalı Başkanı Sayın Dr. Öğr. Üyesi Ekin KAYNAK İLTAR’a çok teşekkür ederim.

Antalya şehri ile ilgili çalışmalar yapmış, tarih ve coğrafya alanına önemli katkılar sunmuş değerli tüm bilim insanlarına katkılarından dolayı ayrıca çok teşekkür ederim.

Hayatımızda bazı kişiler vardır ki onlar bir teşekkürden çok daha fazlasını hak eder. Eğitim hayatım boyunca beni her konuda destekleyen, motive olmam için ellerinden gelen her şeyi yapan sevgili anneme, babama ve tez yazım aşamasında emeğini, yardımını esirgemeyen canım kardeşime teşekkürü bir borç bilirim.

Ebru UYAR

GİRİŞ

Anadolu coğrafi konumu itibariyle Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan üç tarafı denizler ile çevrili, önemli boğazlara sahip tarihi bir yarımadadır. Mutlak ve özel konumundan dolayı sahip olduğu iklimi, yeryüzü şekilleri, akarsuları, dağları, verimli arazileri, yer altı ve yer üstü kaynakları gibi sayılabilecek birçok farklı özellik sayesinde tarihin her döneminde milletlerin dikkatini çekmiş ve uygarlıklara ev sahipliği yapmıştır. Tarihi süreç içerisinde arkeologlar tarafından yapılan kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılmış olan antik kentlerle Anadolu'nun zengin kültürel mirasa sahip olduğu ispat edilmiştir.

Anadolu'nun bir dönem hâkimi olan Bizans İmparatorluğu ile Büyük Selçuklu Devleti arasında yaşanan Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra bu coğrafyanın kaderi değişmiş ve Türk hakimiyeti başlamıştır. Yapılan araştırmalar ve kazı çalışmaları sonucunda Anadolu'da meydana gelen karma kültürel zenginliğin daha önce burada yaşayan yerel halk ile göçler neticesinde bölgeye gelenler arasında yaşanan etkileşim sonucunda doğduğu görülmektedir.

Anadolu'nun güneybatısında yer alan Akdeniz'in sahil kenti Antalya ise kurulduğu andan itibaren günümüze kadar önemini kaybetmemiş ve tarihî coğrafya alanında araştırılmaya değer kentlerden biri olmuştur. Şehir Pergamon Kralı II. Attalos zamanında kurulmuş önemli bir liman kentiysen bu coğrafya Roma, Bizans, Selçuklu hakimiyetini yaşamış sonrasında Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yerini almıştır.

Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın İznik merkezli olarak Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurması ile Anadolu'da Türk Devri başlamış ve yapılan fetihlerle sınırlar genişlemiştir. Süleyman Şah'ın vefatından sonra tahta geçen Sultanlar ekonomik nedenlere bağlı olarak fetihler yapmıştır. Antalya ilk olarak 5 Mart 1207'de Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında fethedilmiştir. Bu fetihle birlikte kara devleti olmaktan çıkıp sınırlarını güney sahillerine kadar genişleten Selçuklular milletlerarası ticarette söz sahibi olma yolunda ilk adımı atmış oldu. Kısa bir karışıklık Dönemi'nden sonra elden çıkan Antalya 1216'da ikinci kez Sultan I. İzzeddin Keykavus Dönemi'nde fethedilmiş ve yapılmış olan ticari antlaşmalar ile ekonomik canlılık kendini göstermeye başlamıştır. Sultan I. Alâeddin Keykubat Dönemi'nde Alanya'nın fethiyle Akdeniz'de önemli bir devlet haline gelen Selçuklular yapmış oldukları imar faaliyetleri ile Antalya adeta altın çağını yaşamış ve birçok farklı milleti bünyesinde barındırmıştır (Kafesoğlu, 1972: 97-100; Sümer, 2002a: 352-353).

Şehir geçmişten günümüze kadar önemli bir liman kenti olma fonksiyonunu kaybetmemiş ve ticari faaliyetler hız kesmeden devam etmiştir. Sahip olduğu verimli ovalarda yapılan tarım sayesinde Akdeniz ülkeleri ile yoğun bir ticaret yapılmıştır. Anadolu'nun iklim çeşitliliğine bağlı olarak yetişen tarım ürünleri Antalya limanından yapılan ticaret ile diğer ülkelere aktarımı gerçekleşmiştir (Demir, 2017: 59).

Antalya'nın fethinden önce kentte Rumlar ve Türkler yaşamaktaydı. Fetihden sonra bölgede hakimiyetin sağlanması için yapılan iskân politikasıyla birlikte konargöçer Türkmen ahali yerleştirilmiştir. Rumlar ve Türklerin bir arada yaşaması kendilerine has kültürlerinin olması gündelik hayatlarında birbirlerini etkilemelerine neden olmuştur. Antalya'da Selçuklu hakimiyetinin başlamasıyla beraber kente Roma, Bizans ve Türk kültürü siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetler ile kendini göstermiş ve günümüze kadar aktarılan önemli bir miras olmuştur (Başol, 2018: 82; Kurt, 2010: 67; Tızlak, 2019: 28).

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Tezin Konusu ve Kapsamı

Coğrafya, insan ve doğal ortam arasındaki ilişki sonucunda ortaya çıkan faaliyetleri inceleyen bilim dalıdır (Özçağlar, 2011: 2). Dünya üzerinde insanların bulundukları yere coğrafi mekân denilmektedir. Bu mekanlar birbirinden farklı olabilmektedir. Coğrafi konumun getirmiş olduğu bu farklılar, insan hayatını doğrudan etkileyerek siyasi, sosyal, kültürel, dini, iktisadi gibi alanlarda ortaya çıkan bu oluşumların yaşanmasında önemli bir etken olmuştur (Eskikurt, 2005: 44).

Tarihi olayların yaşanmasında payı olan insanın anlaşılmasında coğrafi unsurların etkisi fazladır. Coğrafya, insan yaşantısı ve devletlerin oluşumunda önemli bir faktördür. Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde yaşanan etkileşim sayesinde kültürel birikimler artar ve gelişmiş medeniyetlerin kurulmasına zemin hazırlar. Anadolu, bulunduğu konum itibarı ile birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Kurulan uygarlıklar sayesinde zengin bir sosyo-kültürel birikime sahiptir. Bu birikimlerin zaman ve mekân olgusu kapsamında incelemek ve değerlendirmek bu alanda yapılacak olan araştırmalarda önemli bir gerekliliktir (Kılıç, 2019: 880-881). Tarih ve coğrafyanın birbirinden ayrılmaz bir bütün olduğu gerçeği Tarihî coğrafyanın doğmasına neden olmuştur.

Milletlerin ve devletlerin hatta kültürlerin meydana gelmesinde etkisi olan nedenleri açıklayan ve böylece tarihi olayların anlaşılmasına yarayan metotlu coğrafya bilgisine tarihî coğrafya denilmektedir (Eskikurt, 2005: 45). Türkiye, 36-42° kuzey paraleli ile 26-45° doğu meridyenleri arasında yer alır. Ekvatora göre kuzey yarım kürede yer almaktadır. Coğrafi konumu itibarıyla Akdeniz, Karadeniz ve Karasal iklimler yaşamakta ve bu iklim çeşitliliği insan topluluklarının Anadolu'ya göç etmeleri için önemli bir nedendir (Çoban, 2013: 29). Medeniyetlerin beşiği olarak adlandırılan Anadolu coğrafyasının Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli bir payı olan Selçuklular da Anadolu'nun doğu kısmından akınlarda bulunarak Bizans ile sık sık mücadele halinde olmuşlardır. Bu akınlardan ilki 1048 yılında yapılan Pasinler Savaşı'dır. Bu savaş Anadolu coğrafyasını öğrenmek için yapılmış bir keşif savaşıdır. Bizans ile ilk karşılaşma olan bu savaş Türkler kazanmış ve bu coğrafyanın yaşamak için elverişli olduğu kanaatine varılınca Anadolu'ya yapılan fetihler hız kesmeden devam etmiştir (Sevim, 1990: 3; Kafesoğlu, 1972: 35).

Selçukluların Anadolu'ya akınları devam ederken Büyük Selçuklu hükümdarı Alp Arslan Dönemi'nde Bizans ile 1071 tarihinde Malazgirt Meydan Muharebesi yapılmış ve bu savaş Türklerin zaferi ile sonuçlanmıştır. Bu savaşın neticesinde Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra Anadolu'nun Türkleşmesinde, İslamlaşmasında ve Türk-İslam kültürünün yaşanmasında önemli bir siyasi oluşum olan Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi başlamıştır (Sevim, 2014: 84-85).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş tarihi hakkında tam net bir bilgi olmasa da Sevim (1990) "*Anadolu Fatihî Kutalmışoğlu Süleymanşah*" başlıklı eserinde 1075, Kafesoğlu (1972) "*Selçuklu Tarihi*" eserinde 1078 olarak ifade etmiştir (Kafesoğlu, 1972: 89; Sevim, 1990: 26).

Kutalmışoğlu Süleyman Şah Dönemi'nde başkent İznik olarak kurulan bu devlet Bizans ve Haçlılar ile sık sık mücadele içinde olmuştur. Zaman içerisinde Anadolu'ya doğru düzenlenmiş olan Haçlı Seferleri sonrasında Bizans'ın Anadolu'daki hakimiyeti zayıflamış ve Selçuklular Akdeniz sahillerine doğru fetihlere başlamıştır (Tızlak, 2019: 19-20; Sevim, 2014: 136; Merçil ve Sevim, 2014: 559).

Antalya, tarih boyunca Anadolu yarımadasında Akdeniz'e kıyısı olan önemli bir liman kenti olmuş ve uygarlıkların hakimiyet mücadelesine ev sahipliği yapmıştır. Antalya'nın coğrafi konumu ve fiziki şartlarının önemli olması tarih öncesinden bu yana süregelen hakimiyet mücadelesine konu olmuştur. Bu çalışmada Antalya'nın coğrafi konumunun getirmiş olduğu şartlar içerisinde, Selçuklu hakimiyetine bağlı olarak gelişen idari, sosyal, ekonomik ve kültürel hayat ile ilgili elde edilen veriler irdelenecek ve tartışılacaktır.

1.2. Tezin Önemi ve Problemi

Tarihî coğrafya alanında yapılacak olan bir çalışma "geçmişin coğrafyasını" anlatmak için önemlidir. Bugünün tarihini ve coğrafyasını bilmek, geçmişini anlamak ve bilmekten geçmektedir (Gümüşçü, 2016: 173). Tarihî coğrafya çalışmaları, dokümanların incelenmesi ile yeterli sonuca ulaşamamaktadır. Araştırma kapsamına alınan sahanın da iyi bir analiz süzgecinden geçirilmesi gerekmektedir. Araştırma sahasının yıllar öncesindeki durumunun doküman kayıtlarından öğrenilmesi ve günümüz durumunun karşılaştırılması ile ortaya çıkmış olan değişimin farklarının değerlendirilmesi bu alan için önemli bir yere sahiptir (Gümüşçü, 2016: 174). Tarihî coğrafya çalışmaları, yeryüzünde geçmiş dönemlerde yaşamış olan uygarlıkların kuruldukları coğrafyanın özelliklerine ve etkilerine bağlı olarak o uygarlığın siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel hayatlarının

incelenmesidir (Eskikurt, 2005: 46). Tarihî coğrafya alanı için ‘‘değişim’’ kavramı önemlidir. Elde edilen bulgular yorumlandığında yaşanan bir değişim varsa ve bu değişim ortaya konulduysa eğer yapılmış olan çalışma tarihî coğrafya alanının içerisinde yerini almaktadır (Gümüüşçü, 2016: 175-176).

Belirtildiği üzere tarihi coğrafya, tarihî olayların üzerindeki coğrafi etkinin ele alınmasını esas alan bir düşüncedir. Coğrafi koşulların insanlar üzerindeki etkileri ve buna bağılı olarak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik hayatın gelişmesiyle uygarlıkların gelişim düzeyleri hakkında bilgi edinilmektedir. Daha önce yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde Antalya bölgesi, tarih ve coğrafya olarak iki ayrı disiplin içinde değerlendirilerek incelenmiştir. Bu kapsamda yapılacak olan çalışmada Antalya’nın coğrafi konumu ve fiziki yapısının önemi göz önünde bulundurularak Antalya’ya hâkim olan Anadolu Selçuklu Devleti’nin bu kentlerdeki siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki yapmış olduğu faaliyetlerin incelenmesi ve bu faaliyetlerin günümüze olan yansımaları hususunda yapılacak olan incelemeler çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Özetle bu tez, ayrı disiplinler altında incelenen Antalya’nın bölgesel anlamda derinlemesine incelenip değerlendirilebilmesi için, tarihî coğrafya alanında incelenmemiş olması literatürde yer alan eksikliğin giderilmesi açısından önemli bir yer tutacak ve daha sonra yapılacak olan çalışmalar için de kaynak olma özelliğine sahip olacaktır.

1.3. Tezin Amacı ve Araştırma Soruları

Tarih boyunca farklı milletlerin yerleşim sahası olan Antalya’nın kent tarihi incelendiğinde birçok devletin siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlardaki katkılarıyla gerçekleşen değişimlerin araştırılması önemli bir olgudur. Tarihî coğrafya kapsamında belirlenen tezin amacı ise Selçuklu hâkimiyeti altına giren Antalya şehrinin doğal fiziki koşulları göz önüne alınarak kentte meydana gelen siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel alanlarını incelemektir.

Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi’nde Antalya’nın bu tarihi zenginliğini ve kültürel miras açısından değerini ortaya koymak için tarihî coğrafya alanında araştırmalar yapılmıştır. Elde edilen literatür incelendiğinde eksikliklerin olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle daha önce yapılan tarihî coğrafya çalışmalarından farklı olarak yürütülecek olan bu tezde Antalya bölgesi incelenerek, Selçuklu hakimiyetindeki değişimi ve bu değişimin günümüze olan yansımalarının neler olduğu özgün bir şekilde aktarılacaktır.

Tarihi coğrafya, coğrafi koşulların insanlar üzerindeki etkileri ve buna bağlı olarak sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik hayatın gelişmesiyle uygarlıkların gelişim düzeyleri hakkında bilgi edinildiği önemli bir alandır. Bu tanımlama doğrultusunda belirlenmiş olan tez, amacına uygun olarak aşağıda belirtilen ana araştırma sorusunu cevaplamayı hedeflemektedir.

- Tarihi coğrafya kapsamında Anadolu Selçuklu Dönemi'nde Antalya'nın siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı ne şekildedir?

Temel olarak ele aldığımız ana araştırma sorusu baz alınarak dört alt araştırma soru oluşturulmuştur.

1. Anadolu Selçuklu hakimiyetinden önce Antalya'nın siyasi ve sosyal yapısı nasıldır?
2. Anadolu Selçuklu hakimiyetinden önce Antalya şehrinin ekonomik yapısı nasıldır?
3. Anadolu Selçuklu hakimiyeti sonrasında Antalya şehrinin siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapısındaki değişiklikler nelerdir?
4. Anadolu Selçuklularda görülen siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapının günümüze yansımaları nasıldır?

Yapılan literatür taraması neticesinde çıkan sorular bağlamında Antalya şehrinin coğrafi konumu, fiziki yapısı ve siyasi tarihinin incelenmesi, elde edilen bulguların günümüz şartları ve yapısıyla karşılaştırılması çalışmanın temel hedeflerinden en önemlisidir. Yukarıda belirtilen sorular kapsamında yapılan araştırmada:

1. Anadolu Selçuklu hakimiyetinden önce Antalya bölgesine hâkim olan Roma ve Bizans İmparatorlukları zamanında var olan sosyal yapıyı ortaya koymayı hedeflemektedir.
2. Selçuklu hakimiyetinden önce Antalya şehrinin Roma ve Bizans İmparatorlukları zamanında ekonomik faaliyetlerdeki rolünü tanımlamayı hedeflemektedir.
3. Selçukluların Antalya'ya hakimiyetinden sonra var olan idari yapılanma, imar düzeni ve ekonomik faaliyetlerdeki değişimi ortaya koymayı hedeflemektedir.
4. Selçukluların bölgedeki sosyokültürel ve ekonomik yapıdaki değişim günümüz Antalya'sına olan yansıması araştırmanın başlıca hedeflerindendir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1. Literatür Değerlendirmesi

Tez kapsamında daha önce yapılmış olan araştırmalar bu bölümde değerlendirilecektir. Bu tezde yapılmış olan literatür değerlendirmesi iki aşamada gerçekleştirilmiştir. İlk olarak Ortaçağ'da Antalya bölgesi hakkında yapılan çalışmalar ele alınmıştır. Daha sonra Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Antalya bölgesini inceleyen çalışmalar gözden geçirilerek mevcut literatür ortaya konulmuştur.

2.1.1. Ortaçağ'da Antalya Bölgesi

- Erdem (2002). Antalya'nın kuruluşundan itibaren Selçuklu hâkimiyetine kadar Roma ve Bizans Dönemleri'nde kentte yaşanan siyasi (idari), ekonomik ve sosyo-kültürel durumu hakkında bilgi verilmiştir.
- Erdem (2003). Antalya Bizans ve Selçuklu Dönemleri'nde yaşamış olduğu değişimler neticesinde özellikle sosyo-kültürel alanda ileri bir düzey yaşamış ve kent adeta Türk Rönesansı'nın önemli bir merkezi haline gelmiştir.
- Özyürek (2010). Selçuklular Dönemi tarihî coğrafyası incelenmiş ancak bu çalışma sürekli ve geçici yerleşmeler üzerine yapılmıştır.
- Budak (2016). Seyyahların eserleri üzerinden kaleme alınan çalışmada, Antalya'nın ve Alanya'nın beşerî coğrafyası ve Selçuklu Dönemi'nde yaşanan siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik durumdan bahsedilmiştir.
- Flemming (2018). Antalya'nın Geç Ortaçağ Dönemi'nde tarihi coğrafyası ele alınmış ancak çalışmada sadece şehrin kuruluşunda etki eden coğrafi unsurlar ve siyasi tarihten bahsedilmiştir.

2.1.2. Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Antalya Bölgesi

- Armağan (2005). Selçuklu hakimiyeti sonrasında yaşanan siyasi yapılanmaya bağlı olarak kentte yaşanan ekonomik ve sosyo-kültürel hayata değinerek Türk-İslam şehir yapılanması detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

- Özcan (2005). Anadolu’da var olan idari (siyasi) yapılanmada coğrafi unsurların etkisi ortaya koyularak eyaletlerin oluşumu hakkında bilgiler verilmiştir.
- Baykara (2010). Selçuklu hakimiyetinden sonra kentte yaşanan siyasi, sosyal ve kültürel değişimler Antalya’nın Türk-İslam kenti olmasına etki eden unsurlardan bahsedilmiştir.
- Akşit (2014). Antalya’da hakimiyetin sağlamlaştırılması için gerekli olan devlet politikası haline gelmiş aynı zamanda Türk Devletleri’nde var olan iskân politikası hakkında bilgiler verilerek, Selçuklularda sosyo-kültürel hayata değinilmiştir.
- Kurt (2018). Antalya kentinin Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemleri’ndeki yaşadığı değişim ve bu değişime bağlı olarak liman kentinin gelişimi, kozmopolit yapısına bağlı olarak ortaya çıkan sosyal ve kültürel hayat, Antalya’nın coğrafi özelliklerine uygun olarak yapılan ekonomik faaliyetler ve mimari yapıları ile Antalya’nın zaman içerisinde yaşadığı değişim sürecinden bahsedilmiştir.
- Başol (2018). Anadolu Selçuklu Sultanlarının fetihlerinden sonra yapmış oldukları iskân politikaları dönem kaynakları baz alınarak ekonomik, sosyal, dini, askeri ve siyasi alanlarda değerlendirilmiş ve Anadolu’nun Türkleşmesinde sağladığı katkılardan bahsedilmiştir.
- Uskun (2018). Yapılmış olan bu çalışmada detaylı bir şekilde ticaret ağı ve yolları bölümler halinde incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde Anadolu Selçuklu Devleti’nin kuruluşundan yıkılışına kadar dış devletler ile olan ticari münasebetler ve bu doğrultuda imzalanan ticaret antlaşmalarından bahsedilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ticaret için önemli bir yapı olan kervansaraylardan, dördüncü ve beşinci bölümlerde ise nüfus, sosyal yapı, halk, ekonomik faaliyetler, ticaret mevzuatı, iç ve dış gümrük vergileri ile devlet sigortasından bahsederek Selçukluların ticari hayatı araştırılıp değerlendirilmiştir.
- Çetinkol (2019). Anadolu’nun tarihsel süreç içerisinde jeopolitik ve stratejik önemi itibarıyla birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olduğu belirtilerek çalışmada Anadolu Selçuklu Devleti’nin Anadolu’da gayrimüslim halka olan istimalet politikası ile ortaya çıkan siyasi, sosyal, dini ve ekonomik münasebetleri incelenerek Anadolu’nun kalıcı bir Türk yurdu olmasında etki eden unsurlar incelenerek değerlendirilmiştir.

Literatür analizi kapsamında ele alınıp incelenmiş olan tezler, makaleler ve kitaplar kapsamında Antalya şehri Akdeniz’de önemli bir liman kenti olma özelliğinin dışında Doğu Akdeniz’de söz sahibi olabilmek ve yapılacak olan diğer fetihler için de askeri bir üs olarak

kullanılabilecek bir şehirdir. Bahsi geçen bu çalışmalar genel itibariyle Antalya'nın siyasi, sosyal, ekonomik yönlerini incelemiş ve çalışmamız için örnek olmuştur. Yapılmış olan bu çalışmalardan farklı olarak ortaya çıkan siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatın coğrafi koşullar ile incelenip günümüz Antalya'sı ile ilişkilendirilmesi tezin özgünlüğünü ortaya koymaktadır.

2.2. Ortaçağ'da Antalya

Antalya, Teke yarımadasında bulunan Akdağ ve Beydağları'nın önünde yer alan ovanın uç kısmında kurulmuş önemli bir liman kentidir (Erdem, 2002: 163). Yaklaşık 120 km uzunluğunda bir kıyı ovasıdır (Sevin, 2019: 197). İlkçağlarda Antalya ilinin içinde yer aldığı bölge Pamphilia¹ olarak adlandırılmaktaydı. Pamphilia'nın kuzeyinde Psidia, güneyinde Akdeniz, doğusunda Kilikia, batısında ise Lykia yer almaktadır. Bölgenin en önemli şehirleri Attaleia (Antalya), Perge (Murtuna), Sillyon (Yeniköy Hisarı), Aspendos (Belkıs), Side (Eski Antalya)'dir. En önemli nehirleri ise Katarhaktos (Düden), Kestros (Aksu), Eurymedon (Köprü Çay), Melas (Mânâvgat Irmağı)'dır (Şimşek, 2019: 11).

Bölgenin iç taraflar ile olan bağlantısı bahsi geçen nehirler vasıtası ile yapılmıştır. Side, Aspendos, Perge gibi kentler, bulundukları konum itibariyle etrafları dağlar ile çevrili geniş verimli topraklara sahip önemli yerleşim merkezleridir. Bu kentlerin, doğal fiziki koşulları sayesinde ticari ve askeri gemiler, koylara rahatlıkla demirleme imkanına sahip olmuşlardır (Şimşek, 2019: 12). Pamphilia'nın tarihine baktığımızda birçok medeniyete ev sahipliği yaptığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bölgeye Hititler, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Ptolemaioslar, Selevkoslar, Bergamalılar, Roma ve Bizans hâkim olmuş, bu medeniyetler sayesinde Pamphylia'da kültürel bir sentez yaşanmıştır (Şimşek, 2019: 12).

¹ Kökü Yunanca olup, Pamp: çok, hilia: Irk, cins anlamında, yani "çok ırklı- soylu yer " anlamına gelir (<https://www.manavgat.bel.tr/tarihce>) (erişim tarihi: 07.03.2020).

Fotoğraf 1: Attaleia Kenti Kurulmadan Önce Kuzey ve Güney Kent.

Kaynak: (Yağcı, 2009: 32).

Batı Anadolu’da yer alan kentler üzerinde hakimiyet kurmak için mücadele eden Seleukos Kralı Antiokhos III ile Romanlıların yapmış olduğu savaş sonucunda Apameia Antlaşması imzalanmıştır (Gökalp, 2008: 25). Bu antlaşma gereğince Seleukos Krallığı’ndan alınan toprakların bir kısmı yani Batı Akdeniz Pergamon Krallığı’na bırakılmış oldu (Gökalp, 2008: 25). Bu antlaşmadan sonra toprakların güvenliğini sağlamak, ticari yollara hâkim olmayı kolaylaştırmak için birçok kent kurmuşlardır. Buna en iyi örnek olarak Attelia kentini verebiliriz. Attelia olarak bilinen Antalya şehri, adını Pergamon (Bergama) kralı II. Attalos Philadelphos’tan almaktadır (Gökalp, 2008: 29; Şimşek, 2019: 13).

Pamphylia Roma İmparatorluğu Dönemi’nde Likya ile tek bir eyalet iken I. Constantinus zamanında Likya’nın bölgeden ayrılması ile vali² atanması üzerine Pamphylia eyalet statüsü kazanmış ve merkezi Perge olmuştur (Kurt, 2010: 19).

² Pamphylia’nın ilk valisi Phlabios Areianos Alypos’dur. (Kurt, 2010: 19)

Harita 1: Roma İmparatorluğu Dönemi'nde Batı Anadolu ve Pamphilia Bölgesi³

Roma İmparatorluğu'nun yıkılış sürecine girmesiyle Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu Anadolu'da hakimiyet kurmaya başlamıştır. Bizans İmparatorluğu'nun Antalya'yı fethetmesinden sonra hakimiyet sahalarını güney sahillerine doğru genişlemiştir. Bizans'ın Anadolu'da egemenlik kurmasıyla beraber Roma'dan almış olduğu idari ve siyasi yapılanma kendini Antalya'da göstermiştir. Anadolu'da yönetimin kolay olabilmesi için idari-askeri thema sistemini kuran Bizans, Batı Toroslar ile Karya sahiller arasında yer alan Kbryraioton Theması'nı kurmuş ve merkezi Antalya olmuştur (Baykara, 2019: 21; Erdem, 2002: 164; Yinanç, 2020a: 15; Güneş, 2021: 206). Bu themanın kurulmasındaki amaç, güney ve güneybatı sahillerinden gelebilecek olan tehlikeye karşı korumaktır. Bu dönemde Arapların yoğun saldırılarına karşılık bu themada bir donanma da kurulmuştur. Themanın isim kökenine baktığımız zaman idari ve askeri coğrafyasında yer alan Kibyra⁴ (Göhlisar) kentinden geldiği düşünülmektedir. Yeni Satalya olarak adlandırılan Attalia "Atalia, Satalia, Cetelia, Sattalien, Adalia, Adalya, Antaliyye" gibi isimler ile nitelendirilmiş ve zaman içerisinde son halini alarak "Antalya" ismi kullanılmıştır (Şimşek, 2019: 14).

³ Tezde yer alan haritalar ArcMap programı kullanılarak yazar tarafından çizilmiştir.

⁴ Bizans İmparatorluğu'nun tarihi coğrafyası hakkında yapılan çalışmalarda Kibyra adının, Antalya'nın Alanya ilçesinde yer alan Karaburun (Mikra)'dan geldiği belirtilmiştir (Güneş, 2021: 215).

Harita 2: Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde Batı Anadolu Eyaletleri

Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Antalya bu özelliğinden dolayı Müslüman Arapların da gözdesi haline gelmiş ve Bizans-Arap savaşlarının yaşanmasına neden olmuştur. Bu savaşlar neticesinde Bizans yenilgi almış bölge bir süreliğine Arapların hakimiyeti altına girmiştir (Azimli, 2018: 56-57). Türklerin Anadolu'ya olan yoğun göçleri neticesinde Anadolu'da var olan siyasi harita yeniden değişime uğramıştır. Sahil kentlerinde hakimiyet kurmak isteyen Selçuklular için en uygun zaman IV. Haçlı Seferi'nin başlamasıyla olmuştur. Bu sefer sonucunda Anadolu'daki hakimiyeti zedelenen ve merkezi otoritesi sarsılan Bizans'ın elinde bulunan Antalya, Aldobrandin tarafından ele geçirilmiştir. Şehirde yaşanan karışıklıkların sonu gelmeyince Müslüman tüccarlar Selçukludan yardım istemek için girişimlerde bulunmuş Sultanın huzuruna çıkmışlardır. Selçuklu tahtında bulunan I. Gıyâseddin Keyhüsrev bu durumu fırsat bilip Antalya'yı fethedecek ve şehirde yeni bir düzen sağlayacaktır (Azimli, 2018: 58; Erdem, 2002: 169; Flemming, 2018: 2; Yinanç, 2020b: 7).

Selçukluların kara devletinden çıkıp önemli sahil kentlerinde hakimiyet kurunca Antalya merkez olmak üzere Güney Sahilleri Komutanlığı/Eyaleti kurulmuş, idaresine ise Mübarizeddin Ertokuş atanmıştır (bk. Harita: 5). Eyaletin sınırları doğuda Kamerüddin Eyaleti, kuzeyde Anadolu Eyaleti, batıda Tunguzlu-Honaz Uç Eyaletine kadar uzanmaktadır (Özcan, 2005: 83). Anadolu Selçuklularının yıkılış dönemine girmesiyle birlikte Antalya, Hamidoğulları ve Osmanlı

İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiş ve son olarak Türkiye Cumhuriyeti sınırlarında yerini almıştır. Antalya, tarih boyunca değişik uygarlıklar tarafından hakimiyet altına alınmış ancak coğrafi konumundan dolayı var olan avantajlarını asla kaybetmemiş ve günümüze kadar önemli bir liman kenti olmuştur (Azimli, 2018: 58-59).

2.3. Selçukluların Anadolu'ya Gelişi ve Türkiye Selçuklu Devleti

Türkiye Selçuklu Devleti kurulmadan önce varlığını Orta Doğu'da devam ettiren Büyük Selçuklu Devleti, Bizans İmparatorluğu, Büveyhoğulları, Abbasî ve Fatımi halifelikleri dışında küçük emirliklerde bu bölgede varlığını sürdürmekteydi. Büyük Selçuklu Devleti, 1040 tarihinde Gazneliler ile yapmış olduğu Dandanakan Savaşı'nda başarılı olunca bağımsızlığını kazanıp devletlerini tam anlamıyla kurdular (Köymen, 2016a: 351-352; Merçil, 2015: 55-56; Sümer, 2009a: 368).

Büyük Selçuklu Devleti kurulduğu andan itibaren fetihlerine devam etmiş ve hakimiyet sahalarını genişletmiştir. Bizans'ın Anadolu'da yaşayan Türkmen halk üzerinde gerçekleştirmiş olduğu baskı ve katliamlar sonucunda Selçuklular, Anadolu'ya akınlar düzenlemiştir (Köymen, 2016b: 23). Bu akınlardan rahatsız olan Bizans İmparatorluğu, Anadolu'da faaliyet gösteren Selçukluları durdurmak için hazırlıklara başlamıştır. Tahta çıkan Romanus Diogenes 1071 tarihinde büyük bir ordu hazırlayarak üçüncü kez Selçuklular üzerine sefere çıkmıştır (Köymen, 2016b: 26).

Selçuklular ve Bizans ordularının karşılaşmasından sonra yaşanan Malazgirt Meydan Muharebesi'nde Selçuklular galip gelmiş, Diogenes esir düşmüştür. Bu savaştan sonra Alp Arslan önemli komutanlarını özellikle de Kutalmış'ın oğullarını, Anadolu'nun fethi için görevlendirmiştir. Anadolu'da Ege ve Marmara sahillerine kadar ilerleyen Türkler, Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurulmasına zemin hazırlamışlardır (Kafesoğlu, 2014: 219; Köymen, 2016b: 40-41).

Alp Arslan'ın vefat etmesi üzerine yerine oğlu Melikşah, Sultan olarak devletin başına geçmiştir. Bu dönemde tarih sahnesinde yerini alan Kutalmışoğlu Süleyman Şah Kuzey Suriye seferinden dönmüş ve Anadolu'da fetihlere başlamıştır. Anadolu Selçuklu veya Türkiye Selçuklu Devleti olarak tarih sahnesine adını yazdırmış olan bu devlet, Anadolu'nun fethinde önemli rol oynamış Arslan Yabgu'nun torunu Süleyman Şah tarafından İznik'te kurulmuştur (Sevim, 2014: 104).

Devlet kurulduktan sonra Anadolu'da kalıcı olabilmek için kuruluşundan itibaren fetihler yapılmaya başlanmış tahta geçen her Sultan devlet teşkilatlanması için girişimlerde bulunmuştur. Türkiye Selçuklu Sultanları fethedilen kentlerde uygulamış oldukları imar faaliyetleri ve iskân politikaları ile kalıcılığı sağlamaya çalışmıştır. Süleyman Şah kendi Dönemi'nde Antakya'nın fethini tamamlamış yerine oğlu I. Kılıç Arslan geçmiştir. Bu dönemde devlet teşkilatlandırılmış aynı zamanda Bizans ile siyasi ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu dönemde fetihler devam ederken bir yandan Haçlı Seferleri başlamıştır. I. Haçlı Seferi sonucunda devletin başkenti olan İznik kaybedilmiş, devletin otoritesi sarsılmış ve başkent Konya'ya taşınmıştır. Sultan Kılıç Arslan Dönemi'nde bunlar yaşanırken vefatından sonra tahta Şahin Şah geçmiş kısa süren saltanat döneminde Bizans ile mücadeleler yaşanmıştır (Merçil ve Sevim, 2014: 521-540).

İzzeddin Mesut Dönemi'ne gelindiğinde Selçuklu ile Danişmentliler arasında yaşanan hakimiyet mücadelesi sırasında Haçlılar yeniden Anadolu toprakları üzerine saldırıya geçmiştir. İzzeddin Mesut'un oğlu II. Kılıç Arslan büyük bir ordu hazırlayarak Haçlıların üzerine sefere çıktı ve yapılan savaşta Haçlılar ağır bir yenilgi alarak dağıldılar. İzzeddin Mesut'un vefatından sonra yerine oğlu II. Kılıç Arslan tahta geçmiş 1176 tarihinde Bizans ile Myrokefalon Savaşı yapılmıştır (Sevim, 2014: 120-125). Bu savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra Anadolu'nun Türk yurdu olduğu batılılarca kabul edilmiş, Anadolu'da Türklerin varlığı garanti altına alınarak kesinlik kazanmıştır (Şimşek, 2019: 22-23).

II. Kılıç Arslan vefat etmeden önce devleti on bir oğluna pay etmiş vefatından sonra da tahta I. Gıyâseddin Keyhüsrev geçmiştir. Keyhüsrev'in saltanatı beş sene sürmüştür. Tahttan kardeşi Rükneddin Süleyman Şah tarafından indirilip sürgüne gönderilmiştir (Merçil, 2015: 122-123). Rükneddin Süleyman Şah tahta geçtiğinde ülkede siyasi birliği sağlamak için faaliyetlerde bulunmuş ancak saltanatı kısa sürmüş ve I. Keyhüsrev ikinci kez tahta geçmiştir (Sümer, 2009b: 381). I. Keyhüsrev tahta geçtikten sonra fetihlere devam etmiş bu doğrultuda yapmış olduğu en önemli fetih ise Bizans'ın elinde bulunan Antalya'nın alınması olmuştur. Antalya'nın 1207 yılında fethedilmesinden sonra Selçuklular önemli bir liman kentini ele geçirerek devletin ekonomi ve ticari potansiyelini arttırmış, uluslararası diplomatik ilişkiler içerisinde yerini almıştır (Kafesoğlu, 1972: 97).

I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in vefatından sonra kardeşler arasında yaşanan taht kavgası neticesinde Selçuklu tahtına I. İzzeddin Keykavus geçmiştir. Sultan İzzeddin Dönemi'nde devletin politikasında önemli kentlerin fethedilmesi yer almaktaydı. I. Keykavus yönünü ilk önce

Karadeniz'e çevirmiştir. Bizans IV. Haçlı Seferi'ne bağlı olarak Karadeniz'de hakimiyetini kaybetmiş ve bu bölgede ticaret yapan Türk-Müslüman tüccarlar baskı altına alınmış, can ve mal güvenlikleri kalmamıştır. Tüccarların şikâyeti üzerine sefere çıkan İzzeddin Keykavus Sinop'u ele geçirmiş, başkent Konya'ya geri dönmüştür. İzzeddin Keykavus ve kardeşi Alâeddin Keykubat arasında yaşanan taht mücadelesi esnasında Antalya Rumları isyan çıkarmış şehirde hakimiyet kaybedilmiştir. Yine burada ticaret yapan Türk ve Müslüman tüccarların malları yağmalanmış Akdeniz'de ticaret güvenliği azalmıştır. Bu durumu öğrenen Sultan İzzeddin Keykavus Akdeniz'de yeniden hakimiyeti sağlamak için sefere çıkmıştır. Bu seferin sonucunda Antalya tekrar ikinci kez 1216 yılında fethedilmiştir. Bu fetihle beraber Karadeniz ve Akdeniz ticari yollarında hakimiyet sağlanmış, ticari güvenlik artırılmıştır (Sümer, 2002a: 352-353).

I. İzzeddin Keykavus'un vefatından sonra yerine kardeşi I. Alâeddin Keykubat Selçuklu tahtına geçmiştir. Sultan Keykubat Dönemi'nde Selçuklular adeta altın çağını yaşamıştır. Akdeniz'de fetihlerine devam eden Alâeddin Keykubat Kalanoros kalesini, Antalya'da inşa ettirmiş olduğu Selçuklu donanması ile hem denizden hem de karadan kuşatma altına alarak fethetmiştir. Fetihten sonra şehre "Alâiye" ismini vermiş bu şehri kışlık merkez olarak kullanmıştır (Kafesoğlu, 1972: 99-100).

I. Alâeddin Keykubat, Alanya'yı fethettikten sonra burada bir tersane inşa ettirmiş ve Selçuklu donanması için gemiler yaptırmıştır. Hem kara hem de deniz gücüne önem veren Alâeddin Keykubat sadece Alanya'nın fethi ile kalmamıştır. Kastamonu Uç Beyi Hüsamettin Çoban'ın Sinop'ta yaptırmış olduğu tersanede inşa edilen gemiler Selçuklu donanmasına katılmış Kırım'ın önemli bir limanı olan Suğdak'a sefer düzenlemiştir. Sudak Seferi'nden zaferle dönen Mübarizeddin Çavlı, Akdeniz'de bulunan Anamur'u ve Silifke'ye kadar olan bütün kaleleri ele geçirerek Selçuklu sınırlarına önemli liman kentlerini dahil etmiş ve ticarete önemli bir yere gelinmiştir. İşlek ticaret limanlarında ve yollarında hakimiyet kuran I. Keykubat, Akdeniz ticaretinde önemli bir yere sahip olan Latin Devletleri ile ticaret anlaşmaları imzalayarak devletin ekonomisine büyük bir katkı sağlamıştır (Kafesoğlu, 1972: 100-101; Sümer, 2002b: 358).

I. Keyhüsrev, I. Keykavus ve I. Keykubat Dönemleri'nde altın çağını yaşayan Anadolu Selçuklu Devleti, Alâeddin Keykubat Dönemi'nde başlayan ve sonrasında devam eden Moğol akınlarından dolayı yıkılış dönemine girmiştir. I. Keykubat'tan sonra tahta geçen II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında Moğol akınları hız kesmeden devam etmiş ve 1243 yılında Köseadağ Savaşı yapılmıştır. Yapılan bu savaşta Selçuklular büyük bir yenilgi almış ve Anadolu'da İlhanlılar Devri

başlamıştır. Selçukluların kurulduğu andan itibaren fethettiği yerlerde sağlamış olduğu merkezi otoritesi İlhanlı hakimiyeti ile sarsılmıştır. II Gıyâseddin Keyhüsrev'den sonra tahta çıkacak olan bütün Selçuklu Sultanları devletin içinde bulunduğu siyasi karışıklık, sosyal ve ekonomik buhranları ortadan kaldıramamış ve II. Mesut (1308) zamanında, Anadolu Selçuklu Devleti'nin siyasi varlığı sona ermiştir (Sümer, 2009b: 382-383).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METOD

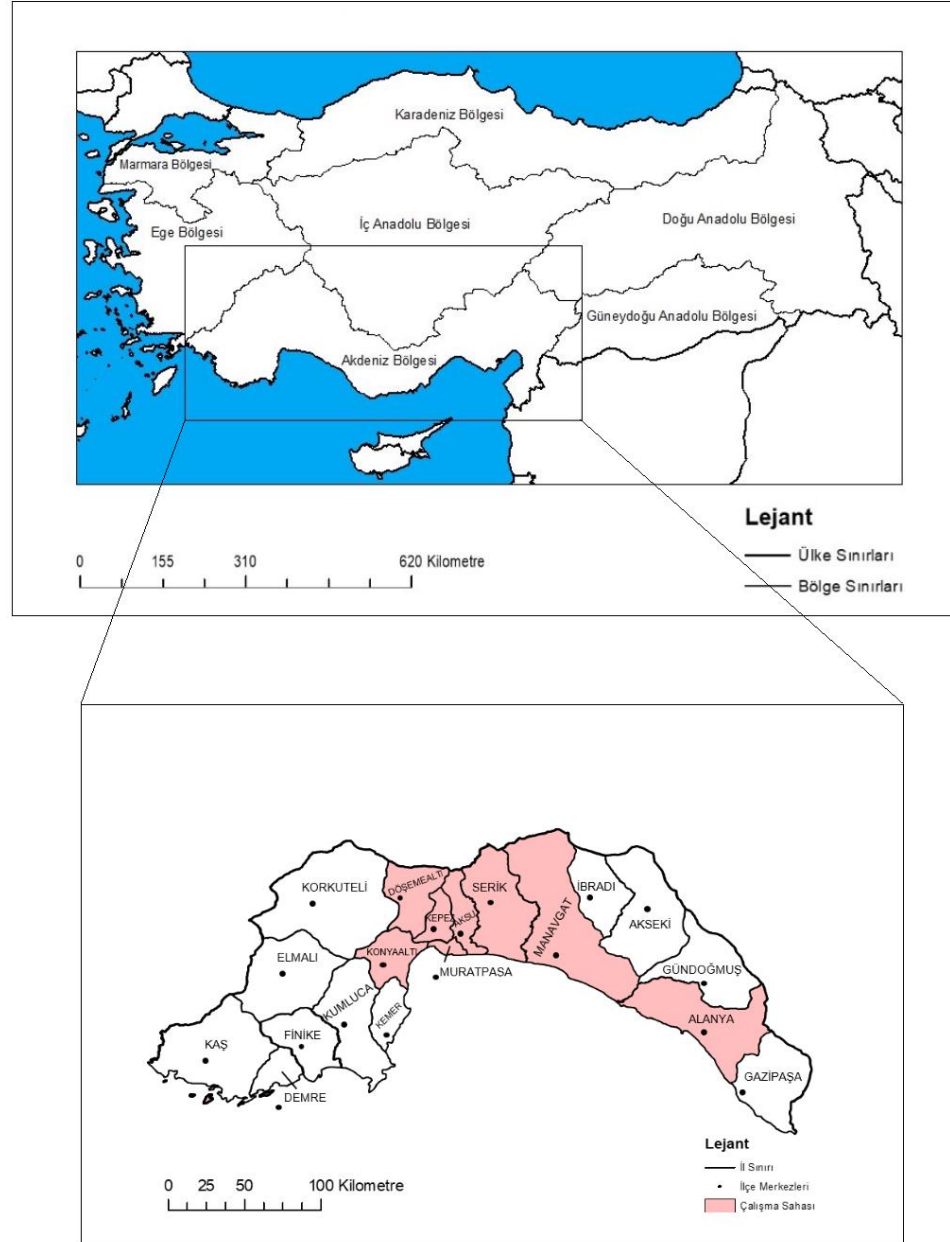
3. 1. Araştırmanın Alanı ve Ölçeği

Tarihsel süreç içerisinde Anadolu, devletlerin ve imparatorlukların kurulması için uygun fiziki koşullara sahip, üç tarafı denizlerle çevrili ve üç kıtayı birbirine bağlayan bir yarımadadır. Önemli bir coğrafyada yer alan Antalya (Konyaaltı, Kepez, Muratpaşa, Döşemealtı, Aksu, Serik, Manavgat) ve Alanya bölgesi çalışmamızın araştırma sahasıdır.

Antalya, Akdeniz bölgesinde yer alan önemli liman kentlerinden biridir. Şehir güneyde Akdeniz, kuzeyde ise Toroslar ile çevrilidir. Torosların, Batı Toroslar kısmı Antalya körfezinin iki yakasında yer alır ve Akdağ, Susuz Dağları, Alaca Dağ, Beydağları ile Geyik Dağları en yüksek noktalarıdır (Sarı ve Koçak, 2010: 47). Anadolu'nun iç kesimlerine ulaşmak ve ticari faaliyetleri gerçekleştirmek için Çubuk Boğazı'ndan göller yöresine geçiş kolaylıkla yapılmaktadır (Arıncı, 2014: 115).

Antalya kurulduğu andan itibaren önemini tarih boyunca korumuş bir kenttir. Hakimiyet kuran devletler Akdeniz ticaretinde söz sahibi olmuştur. Bu durum siyasi ve ekonomik üstünlüğü de beraberinde getirmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti kuruluşundan itibaren kara devleti olmaktan çıkıp denizlerde hakimiyet kurmak istemiş ve bu hedef doğrultusunda fetihlerini yapmışlardır. Selçuklular önemli ticaret merkezi olan Antalya'yı ve Alanya'yı fethederek Akdeniz'de hakimiyet sağlamış, bölgede kalıcı olabilmek için iskân politikası uygulamıştır. Liman kentinde kurulan hakimiyet sadece Selçuk ülkesinin ekonomisinde yükselişe neden olmuş sosyo-kültürel hayatın gelişmesine zemin hazırlamıştır. Müslüman ve gayrimüslimler arasında yaşanan kültürel etkileşimler soyut ve somut kültür öğeleri üzerinde kendini göstermiştir. Kapsamlı bir araştırmaya değer olan bu kent tarihî coğrafya metodolojisi baz alınarak incelenip değerlendirilecektir.

Harita 3: Çalışma Sahasının Lokasyon Haritası

3.2. Veri ve Yöntem

Bilim, insanlığın var oluşundan itibaren meydana gelen bir birikimdir. Bilim, doğal ve sosyal bilimler olarak ikiye ayrılmaktadır. Bilimsel bir araştırmanın yapılabilmesi için alana uygun araştırma yöntemi tercih edilmelidir (Güçlü, 2019: 2-3). Bilimsel araştırma, nitel ve nicel araştırma

metotlarına uygun bir şekilde yapılmaktadır. Nitel araştırmalarda sosyal bilimler insanı baz almış ve insanın yaptıklarını anlayıp yorumlamayı hedeflemiştir. Bu alanda çalışma yapan uzman kişiler nitel araştırma kavramını açıklamaya çalışırken birtakım özelliklerini de ortaya koymuştur. Rielh'e göre nitel araştırma, sosyal dünyayı anlamaya yönelik doğal ortamlarda gözlemsel, iletişimsel ve belgesel yöntemleri kullanan araştırmalardır. Denzin ve Lincoln'e göre, gözlemciyi dünyaya yerleştiren bir faaliyettir (Güçlü, 2019: 17-19). Bu tanımlamalar doğrultusunda yapılacak olan araştırmalar için bir yol belirlenmiş ve analizler yapılmıştır. Nitel araştırmaların yapılabilmesi için bazı temel aşamalar bulunmaktadır.

1. Toplumsal benliğin kabul edilmesi
2. Bir bakış açısı belirleme
3. Çalışmanın tasarlanması
4. Verileri toplama
5. Verileri analiz etme
6. Verileri yorumlama
7. Başkalarını bilgilendirme (Karataş, 2015: 68).

Sosyal bilimlerde Tarihî coğrafya araştırmalarında izlenecek olan aşamalar bulunmaktadır. Bu aşamalardan önce tarihi coğrafyanın ortaya çıkışı bilinmelidir. Coğrafya, "Her türlü faaliyeti mekân üzerinden okuma halidir, mekânsal bir perspektiftir" (Bilgili ve Kocalar, 2020: 148). Tarih ise, "Geçmişten bugüne yaşanmış olay, kişi, kurum, kültür, düşüncenin izini sürececek bir anlamda meydana gelen değişimleri, bugüne kadar var olan sürekliliği inceler" şeklinde ifade edilmiştir (Şimşek, 2015: 8). Bu iki bilimin etkileşimi sonucu ortaya çıkan tarihi coğrafya, "Bir mekânın, çağdaş coğrafya ilke ve yöntemleri ile geçmiş bir zaman diliminde araştırılması" olarak tanımlanmaktadır (Gümüşçü, 2018: 101). Tarihî coğrafya, tarih ve coğrafya bilimlerinin arasında yer alan bilim dalıdır. Çalışma metodu her ne kadar coğrafya bilimi ile ilgili olsa da çalışılacak konu itibarıyla geçmişe yönelimden dolayı tarih bilimi ile ortak noktada buluşmaktadır (Gümüşçü, 2019: 106-107). Eskikurt (2014), tarihî coğrafya çalışmalarında nasıl bir metot uygulanacağını, hangi verilerden yararlanılacağını ve nasıl analiz edilmesi gerektiğinden de detaylı bir şekilde bahsetmiştir. Buna göre: Tarihî coğrafyacı öncelikle coğrafi gerçekleri tespit etmelidir. İncelenen bölge sınırlandırılmalı, doğal özelliklerini dikkate alarak yerleşmeler, nüfus özellikleri ve kültürel farklılıkları incelemelidir. Elde edilen kaynaklar belli bir sistem altında sınıflandırılarak çalışılacak saha harita üzerinden gösterilmelidir (Eskikurt, 2014: 47).

Tarihî coğrafya çalışmasında en önemli materyal kaynağı; arkeolojik buluntular, yani önceki toplumların materyal kalıntıları (iskeletler, küçük takılar, aletler ve silahlar, evler, kaleler, dinî yapılar), yer isimleri, istatistikî materyal ve resmî yazışmalar (devletler arası yazışmalar, fermanlar, kadı sicilleri, tapu tahrir defterleri, vakıfnameler vs. ile parlamento ve komisyon raporları), çağdaş tarih ve coğrafya eserleri (kitap ve makale düzeyinde eserler, raporlar, istatistik bültenleri, analitik etütler vb.) ile seyahatnameler ve çeşitli haritalardır (Eskikurt, 2014: 49).

3.2.1. Tezin Verileri ve Veri Toplama Yöntemi

“Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi’nde Antalya’nın Siyasi ve Tarihi Coğrafyası” başlıklı tezin amacı ve kapsamı dahilinde yapılan detaylı literatür taramasında var olan eksiklik değerlendirilmiş ve belirlenen zaman aralığına bağlı olarak (XI-XII. Yüzyıllar) hazırlanmış, araştırma sorularına uygun nitelikte dokümanlar incelenmiştir. Nitel araştırmalarda konu ve araştırma sahasının uygunluğuna göre çeşitli yöntemler bulunmaktadır. Veriler gözlem, görüşme ve dokümanlar ile toplanır ve analiz edilir (Kıral, 2020: 172).

Veri toplama süreci içerisinde yer alan doküman incelemesi genellikle tarihçilerin, geçmiş dönemlerle ilgili yapılacak olan araştırmalar için kullanmış oldukları yöntemlerden biridir. Doküman incelemesi araştırılacak olan olgu ve olaylar hakkında yazılı materyallerin analizinin yapılmasını içermektedir. Kullanılacak olan dokümanlar çalışmanın problemi ve soruları ile yakından ilgilidir (Şimşek, 2009: 42; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 189). Dokümanlar incelenirken belli aşamaların yapılması gerekmektedir. Bunlar:

- Dokümanlara ulaşma
- Dokümanların incelenmesi ve anlaşılması
- Dokümanlardaki verilerin analiz edilmesi
- Verilerin kullanılmasıdır (Şimşek, 2009: 43).

Doküman (incelemesi) analizi, belgelerin incelendiği ve sistematik bir şekilde değerlendirildiği bir yöntemdir. Bu yöntemle incelenen bütün veriler yorumlanmaktadır. Çalışmalarda kullanılan dokümanlar ise; seyahatnameler, antlaşmalar, ajandalar, katlım kayıtları, davetiyeler, toplantı tutanakları, kılavuzlar, notlar, kitap ve broşürler gibi daha birçok kaynak yer almaktadır. Belirtilen bu dokümanlar ise niteliklerine göre sınıflandırılmaktadır. Ancak çalışmamız için uygun olan sınıflandırma yazı ve görüntü temelli olanlarıdır. Bu sınıflandırmanın içinde yer alan veriler ise metinler, kitaplar, ansiklopediler, haritalar ve fotoğraflardır (Kıral, 2020: 173-174).

Tezin içeriği ve tarih aralıklarına uygun olarak arşiv ve doküman inceleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu yöntem dahilinde belge ve arşivler incelenerek veriler toplanıp betimsel analiz uygulanacaktır (Güçlü, 2019: 137-138).

Verilerimize ulaşmak için genel ağ üzerinden yapılan araştırmalarda ‘‘Anadolu, Anadolu Selçuklu Devleti, Antalya, Orta Çağ’da Ticaret, Kervansaraylar, I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus, I. Alâeddin Keykubat, Ala’iya, Akdeniz, Attaleia, Tarihi coğrafya, Anadolu yolları, Orta Çağ’da Anadolu’’ anahtar kelimeleri kullanılarak ULAKBİM, SOBİAD, DergiPark’ta yer alan dergilerde ve Belleten’ de yayınlanmış olan 43 makale ve Ulusal Tez Merkezi’nde erişime açık olan 21 teze ulaşılmıştır. Genel ağ dışında Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Akdeniz Üniversitesi Merkez Kütüphane ve Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü Halil İnalcık Kütüphanesi kullanılarak 23 kitaba ulaşılmıştır. Toplamda 87 adet doküman tezimizin verilerini oluşturmaktadır.

3.2.2. Analiz Yöntemi

Sosyal bilimlerde yapılacak olan çalışmalarda nitel araştırma yöntemleri tercih edilmektedir. Nitel bir araştırmada yapılacak olan veri analizi genel itibariyle betimsel ve içerik analizlerdir. Betimsel analiz derine inmeden yüzeysel yapılırken, içerik analizinde elde edilen veriler daha detaylı incelenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 86). Bu analizlerin dışında söylem ve doküman analizleri de yapılabilmektedir (Kıral, 2020: 172). Miles ve Huberman’a göre veri analizi; verilerin toplanması, verilerin azaltılması, verilerin gösterilmesi, sonuç çıkarma ve doğrulama olarak aşamalar halinde yapılmaktadır (Kıral, 2020: 172). Kaynakların toplanmasından sonra yapılan analizde izlenecek yollar ise betimleme, analiz ve yorumlamadır. Nitel araştırmalarda farklı veri analizleri yer aldığı bilinmektedir ancak çalışmamızda tercih edilen analiz türü betimsel ve içerik analizleridir. Araştırma problemi ve araştırma sorularına yönelik olarak yapılacak olan betimsel analizde araştırmacı, konu ile alakalı olan bilgileri yorumlamadan doğrudan alıntılar yaparak okuyucuyu bilgilendirmektedir. Konu kapsamında yeteri kadar betimsel analiz yapıldıktan sonra araştırmacı bulguları baz alarak yorumlama yapabilmektedir. Yapılan yorumlar araştırma sorularının cevabı niteliğinde olmalıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 86). Betimsel analiz ise dört aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar:

- Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma: Araştırmanın sorularına göre oluşturulmuş kavramsal çerçeveden yola çıkılarak yapılacak analiz için zemin hazırlanmaktadır (Şimşek, 2009: 44-45; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 240).
- Tematik çerçeveye göre verilerin incelenmesi: Bu aşamada elde edilen veriler anlamlı bir şekilde bir araya getirilmektedir (Şimşek, 2009: 44-45; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 240).
- Bulguların tanımlanması: Düzenlenmiş olan veriler tanımlanır ve gerekli olan yerlerde doğrudan alıntılar yapılarak desteklenmektedir (Şimşek, 2009: 44-45; Yıldırım ve Şimşek, 2018: 240).
- Bulguların yorumlanması: Elde edilen bulgular bu aşamada neden-sonuç ilişkisi içerisinde araştırmacı tarafından yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2018: 240). Yukarıda belirtilen aşamalar tez yazım aşamasında gerçekleştirilmiştir. Bu kısımda analizin yapılabilmesi için kategorilerin oluşturulması gerekmektedir. Tezin amacı ve kapsamı içerisinde hazırlanmış olan araştırma sorularımız,
 1. Anadolu Selçuklu hakimiyetinden önce Antalya'nın sosyal yapısı nasıldır?
 2. Anadolu Selçuklu hakimiyetinden önce Antalya şehrinin ekonomik yapısı nasıldır?
 3. Anadolu Selçuklu hakimiyeti sonrasında Antalya şehrinin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısındaki değişiklikler nelerdir?
 4. Anadolu Selçuklularda görülen siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik yapının günümüze yansımaları nasıldır? Şeklinde olurken bu sorular dahilinde oluşturulan kategorimiz ise,
 - Antalya'nın Fiziki Coğrafyası
 - Antalya'nın Fethi ve İdari Yapılanması,
 - Antalya'nın Sosyo-Kültürel Hayatı olarak belirlenmiştir.Analiz şemasında yer alan kategorilendirmeden sonra verilerin analizi yapılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ANALİZ VE BULGULAR

4.1. Antalya'nın Fethini Kolaylaştıran Fiziki Koşullar

Antalya'nın siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatından önce kentin doğal fiziki koşullarını tanımlamak ve incelemek yorum yapabilmek için önemlidir. Antalya, Türkiye'nin güneybatısında yer alan, batısında Muğla, kuzeyinde Isparta ve Burdur, doğusunda Mersin, Konya ve Karaman illeri ile çevrili bir sahil kentidir. Kent ortalama olarak %77,8'i dağlık, %10,2'si ova, %12'si ise engebeli bir araziye sahiptir (Sarı, 2010: 47; Sarı ve Koçak, 2010: 47).

Deniz ulaşımının kara ulaşımına göre daha kolay olması liman kentlerini tarih boyunca cazip hale getirmiştir. Antikçağ 'da kentler, verimli ovalarda veya doğal liman bölgelerinde kurulmuştur (Dinç, 2017: 1). Antalya II. Attalos Dönemi'nde MÖ 158 yılında keşfedilmiştir. Bu duruma zemin hazırlayan olay ise Roma İmparatorluğu'nun hakimiyetinde bulunan Side kentinin alınamamasıdır. Bergama Krallığı'nın güvenlik ihtiyacının karşılanması ve gerekli olan donanmanın kurulması için yeni bir liman kentine ihtiyacı vardır (Kocaboyun, 2009: 27). "Şehrin, Pergamon Kralı II. Attalos tarafından kurulmadan önce bir yerleşim merkezi olup olmadığı konusunda herhangi bir bilgi mevcut değildir ancak, yerleşime çok uygun konumu ve topografyası gereği doğal bir limana sahip olması, şehrin, tarihi çağların başlangıcı ne kadar inen bir geçmişe sahip olabileceğini düşündürür" (Yılmaz, 2002: 5).

Antalya ve çevresinin geçmiş tarihi incelendiğinde ise insanlığın bu coğrafyada görülmeye başlaması kentte daha önce bir yaşamın oluşunu kanıtlamak için önemlidir (Karaca, 2018: 79). Adını kurucusu olan Bergama Kralı II. Attalos'dan alan Antalya eski bir Bizans (Roma) kaynağında Attaleia, Süryani kaynağı olan Ebul Ferec'de Satalya, İtalyan eserlerinde Satalie, Atalie, Attalie olarak geçer. İslam kaynaklarında ise şehrin adı Antaliyye ve Adalia (Adalya), İbnü'l- Esir'de ise Antalya olarak geçtiği görülmektedir (Önal, 1990: 1).

Antalya için kullanılan isimler ile alakalı söylemleri destekleyen bir başka çalışmada ise, Antik Dönem'de Attaleai adı ile anılan şehrin Atalia, Adalia, Ortaçağ Batı kaynaklarında Satalia, Arap ve Türk kaynaklarında ise Antaliyye, Adalya şeklinde kullanıldığı belirtilmiştir (Armağan, 2005: 95). Antalya, Anadolu'nun güneyinde Akdeniz kıyısında, Antalya Körfezi'nin kuzeybatısında kurulmuştur. (Önal, 1990: 2). Kentin Ortaçağ'daki coğrafi durumu ise şu şekildedir:

Adalia surlarla çevrili yüksek bir burunda bulunan bir şehirdir. Surları taştan yapılmıştır ve çok sağlamdır. Biri denize, diğeri karaya açılan iki kapısı mevcuttur. Antalya, suyu ve meyve bahçeleri bol olan küçük bir şehirdir. Şehrin ortasından geçen kanalları ve küçük bir ırmağı vardır. Meyve bahçelerinde ekşi bitki, limon ve portakal çok fazladır. Antalya batısındaki konuma (Konya) on günlük mesafededir. 52 derece, 30 dakika boylam ve 40 derece, 30 dakika enlemleri arasında olup dördüncü iklimdedir⁵. İbn Havkal'da ise, "Antalya deniz kenarında kurulmuş müstahkem bir Grek kalesidir (Önal, 1990: 2).

Bir kentin kurulması, insanların yerleşim alanı olarak seçmesi ve o sahanın medeniyetlere ev sahipliği yapabilmesi için doğal fiziki şartlar kadar iklim şartları da fazlasıyla önemlidir. Antalya'nın mutlak konumu itibariyle sahip olduğu Akdeniz iklimi insanların yaşamı için uygun niteliktedir. İklimi, bitki örtüsü, verimli arazileri ve su kaynakları bakımından elverişli olan kent geçmiş dönemlerden itibaren uygarlıkların yerleşim için tercih ettiği bir sahadır. (Sarı, 2010: 53). Bu kapsamda öncelikle Antalya'nın doğal fiziki koşulları, limanı ve kıyı şeridini Piri Reis'in günümüze kadar ulaşmış olan "*Kitab-ı Bahriye*" isimli kitabında yer alan ifadelerle açıklamak gerekmektedir.

"Andaliyya'nın denizden varırken bellîği, gündoğusu tarafında bulunan dağlardır. Bu dağlar gelir günbatısı tarafında biter. Dağların son bulduğu yerde yumru bir dağ vardır. Bu dağın günbatısı tarafı alçaktır. Denizden gelenler o ingin yere doğru giderler. O yönde (kıyıya) yaklaşınca Andaliyya kalesinin burç ve surları apaçık belli olur. Bu kalenin önünde bir liman vardır. Bu liman çok küçük olduğu için, buraya gelen gemiler baştan ve kıçtan çok sıkı palamar bağlayıp yatarlar. Söz konusu limanın ağzında iki yanında birer burgaz vardır. Yabancı gemilerin girmesini önlemek amacıyla, o burgazların birinden ötekine zincir gerilmiştir (Ataç, 2018: 66).

Fiziki koşulların getirisi olan Antalya Limanı, Akdeniz'in önemli kapılarından biridir. Kentin ve limanın, kale, burçlar ve zincir ile korunması bu sahanın uygarlıklar tarafından ele geçirilmek istenen bir yer olduğunu ancak doğal unsurlardan kaynaklı korunaklı bir liman olması itibariyle de kuşatmanın zor olacağını gösteren bir yapıdır.

Kentin kuruluşunda nasıl bir savunma sistemine sahip olduğuna dair herhangi bir kalıntı günümüze ulaşmış değildir. Bu nedenle, oldukça gelişmiş ve yoğun bir kentsel dokuya sahip olan alanda, Attalos'un kurduğu Helenistik Dönem kentinin sur morfolojisini tanımlamak için çok büyük, bütünlüklü ve kapsamlı bir arkeolojik çalışmaya gerek vardır. Fakat bugün için böylesi bir çalışma olanaksızdır. Bununla birlikte, toporafik özellikler ve kentin bu alana kuruluş amacı olan liman faktörü değerlendirildiğinde, Attaleia'nın ilk kurulduğu ve gelişmeye başladığı alanın, bugünkü Kaleiçi'nin kuzeyi olduğu düşünülebilir. Bu alan, limanın savunulması açısından daha elverişli olduğu gibi, güçlü bir kaleye ait mekânsal yerleşime de olanak

⁵Antalya'nın coğrafi koordinatları ve sınırları için ayrıca bk. (Kurt, 2010: 5-8).

sağlamaktadır. II. Attalos'un kentte inşa ettiği konutlar, tapınaklar, liman gibi pek çok mekân için en elverişli alan da günümüz limanının kuzey kesimidir (Kurt, 2010: 52).

Şekil 1: İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi 6605 Numaralı Yazmadaki Antalya
(Sağda ayrıntı)

Kaynak: (Ataç, 2018: 66).

Antalya Piri Reis'in eserinde detaylı bir şekilde anlatılmış ve yazıldığı dönemde kentin coğrafi koşulları hakkında bilgiler verilmiştir.

Antalya kenti kalenin içindedir, dışarı taşmamıştır. Ancak liman girişindeki zincir yoktur, çizen unutmuş olabilir veya harita zincirin kaldırıldığı dönemde çizilmiş olabilir. Ayrıca kalenin limânâ bakan tarafında bir kadirga ve bir kayık çizilmiştir. Kadirga ve kayığın bağlanış şeklinden limanın küçüklüğü belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu yazmada falezler çizilmemiş, ancak Eğridir gölü, Aksu ve Köprü suyu yer almıştır (Ataç, 2018: 68).

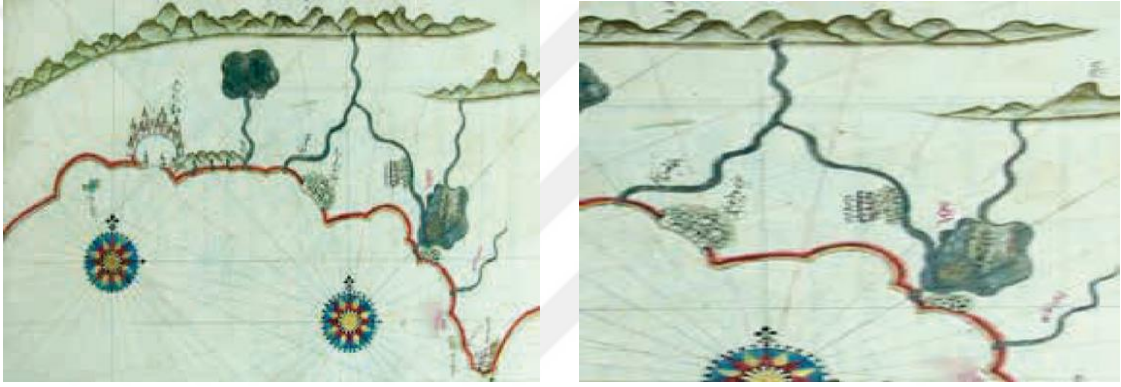
Şekil 2: Ayasofya kitaplığındaki 2612 numaralı yazma (Sağda ayrıntı)

Kaynak: (Ataç, 2018: 67).

Kitabı Bahriye’de Antalya ve çevresi hakkında yer verilen bilgilerden biri de Mânâvgat ilçesine aittir. “Mânâvkat (Mânâvgat) deniz kıyısından yaklaşık üç mil içerde bir ovada kurulmuş bir kenttir. Kentin önünde ören durumunda bir kale vardır. Bu kalenin gündoğusu yanından bir ırmak akar, gider denize dökülür” (Ataç, 2018: 68). Bu metinde sadece Antalya kent merkezi değil çevresinde yer alan şehirlerinde önemli bir konumda olduğu ve her türlü saldırılara karşı kale inşa edilerek güvenlik tedbiri alındığı anlaşılmaktadır.

Şekil 3: İstanbul Üniversitesi nadir eserler kitaplığı 6605 numaralı yazmadaki Mânâvgat (Sağda ayrıntı)

Kaynak: (Ataç, 2018: 68).

Antalya’nın Mânâvgat ilçesinin ismi hakkında birçok rivayet bulunsa da Antik Dönem kaynaklarında “Mavava” olarak geçmektedir. Bulunduğu konum itibari ile deniz kenarında verimli arazilere sahip bu kent eski dönemlerden itibaren yerleşime açık bir saha olmuştur. Antalya, Pamphilia sınırları içinde yer alan bir şehir iken Mânâvgat’ın kuzey kesimlerinin Pisidya sınırları içine dahil olması burada tarihi geçmişin köklü olduğunu göstermektedir (Karaca, 2010: 425-427).

Mânâvgat’ın yerleşime uygun bir yer olduğunu gösteren önemli yerlerinden biri de Side’dir. Side’nin geçmişine baktığımızda Pamphylia doğal bir liman şehri olarak karşımıza çıkmaktadır. İsmini “Nar” kelimesinden alan bu liman kenti, tarih boyunca hakimiyet kurmuş olan Lydia, Pers, İskender ve Roma Dönemleri’nde önemli ticaret merkezi olmuştur (Karaca, 2010: 444).

Pamphylia bölgesinin, Attaleia kuruluncaya değin en önemli ve tek liman kenti -küçük Magydos dışında Side (Selimiye) idi. Modern yerleşmelerden oldukça kötü bir biçimde etkilenmiş Side harabeleri yer yer oldukça iyi durumdadır. Sözelimi, kentin üzerinde kurulu olduğu yarımadaı doğudan kuşatan kara suları yer yer mazgal yüksekliğine değin ayakta kalmışlardır. Surun ve kent kapısının hemen dışında, II. yüzyılda inşa edilmiş nymphaion (çeşme binası) Melas çayının kaynağından getirilen sularla beslenmişti (Sevin, 2019: 207).

Torosların sedir ve Selvi ağaçları yönünden zengin oluşu Side’de gemi yapım sanayiinin oldukça gelişmesine yol açmıştı. Deniz ticaretinin yanında, Pamphylia ovasının özellikle Kestros’un doğusunda kalan alüvyonlu kesiminde tahıl ziraatı yapılıyor; kuzeye doğru taraçalar halinde giderek yükselen yamaçlarda ise zeytin yetiştiriliyordu. Hayvancılıkla ilgili fazla bilgi olmamakla birlikte, Aspendos’un atları yanında, günümüzde olduğu gibi, küçük baş hayvanların da yetiştirilmiş olması gerekir (Sevin, 2019: 210).

Bölgede bulunan doğal liman sayesinde ticari, sosyal ve siyasi önemi fazla olan bu şehir uygarlıkların uğrak noktası olmuştur. Yapılmış olan ticari faaliyetler doğrultusunda başlayan canlılık sonucunda, kentin güvenliğinin sağlanması için sur ve kaleler yapılmıştır. Kentin ekonomik geçim kaynağı sadece ticaret değil aynı zamanda tarım ve hayvancılıktır. Temel ekonomik geçim kaynaklarının zengin oluşu kenti, Akdeniz’de önemli bir mekân haline getirmiştir.

Çalışma sahamızın içerisinde yerini alan bir diğer yer ise Antalya’nın Konyaaltı ilçesidir. Anadolu uygarlıkları incelendiğinde güney sahillerinde bulunan Likya bölgesinin içinde yer alan Konyaaltı, MÖ Olbia olarak nitelendirilmiştir. Bu saha hakkında araştırmalar yapan Prof. Dr. Nevzat Çevik, II. Attalos zamanında Antalya’nın kurulmasında Olbialıların etkili olduğunu belirtmiş ve tarihsel sıralama göz önüne alındığında bölgenin Antalya’dan daha önce var olduğunu söylemiştir (Atılgan, 2010: 366-367). Çalışma sahamızın içerisinde yer alan önemli ilçelerden biri de Alanya’dır.

Alanya, Kuzey kesiminde Toroslar ve güneyinde ise Akdeniz’e kıyısı olan bir yarımada üzerinde kurulmuştur. Antik Çağ kaynakları incelendiğinde kent Pamphilia ve Kilikya arasında kalmış ve hangi eyalete bağlı olduğu hususunda net bir bilgi bulunmadığı için ismi iki eyalet içinde kullanılmıştır (Çobanoğlu, 2010: 256).

Alanya’nın coğrafi konumu ve doğal fiziki şartları kapsamında kentin iskân tarihi de çok eskilere dayanmaktadır. Şehir Roma İmparatorluğu’nun ikiye ayrılmasından sonra Bizans hakimiyetine geçmiştir. Roma Dönemi’nde Korekesyon olarak bilinirken, Bizans Dönemi’nde Kalonoros olarak ismi değiştirilmiştir. Bölgenin hakimiyeti I. Alâeddin Keykubat zamanında Selçukluların eline geçince ismi Alâiye olarak değiştirilmiştir (Çobanoğlu, 2010: 256). Alanya coğrafi şartların bir getirisi olarak yüksek bir konumda kurulmuş korunaklı bir kenttir. Etrafında

bulunan dağların ortasında yer alan bu kent su kaynakları bakımından da zengindir. Sınırları içerisinde Dim ve Oba Çayı ile Alara Irmağı bulunmaktadır (Ataç, 2018: 74). Bu çalışmalara ek olarak Piri Reis'in '*Kitab-ı Bahriye*' isimli kitabında Alanya kenti hakkında yer alan bilgiler ise şu şekilde ifade edilmiştir.

Alâiyye'nin denizden gelirken belliği üzerinde bulunan yüksek dağlardır. Bu dağlarda üç yüce tepe (doruk) vardır. Ortadaki tepenin altında Alâiye yer alır. Daha yakına gelince, dağ üzerinde Alâiye Kalesi görünür. Alâiye, adaya benzeyen bir burundur. Bu burun baştanbaşa dağlık bir yerdir. Sözü edilen kale işte bu dağlık burnun üzerindedir. Bu kalenin aşağı tarafı bakımlı ve bayındır; yukarı, yani dağ kesimi ıssızdır. Ancak, o boş ve ıssız kısmın yukarısında başka bir hisar vardır. Onun içinde, hisar erenleri (muhafızlar) bulunmaktadır. Aşağıda, deniz kıyısında tuğladan yapılmış büyük bir kule vardır. Bu kulenin dibinde, kible tarafında, gemiler hem baştan hem de kıçtan palamar bağlayarak yatar. Burası küçük gemiler için elverişli bir yataktır. Burada, gemiciklerin yattığı yerin önünde, kâğır yapı beş tersane vardır (Ataç, 2018: 73-74).

Alanya kenti hakkında yukarıda verilmiş olan bilgiler kentin stratejik önemini anlamak için önemlidir. İnsanların yerleşime uygun yapıların yapılması, kentin güvenliği için sur ve kalelerin inşa edilmesi ve herhangi bir saldırıya karşı kıyı güvenliğinin sağlanması adına kurulmuş olan tersanenin var oluşu bu kentin hem Antalya için hem de Akdeniz için önemli bir konumda olduğunu göstermektedir.

Çalışma sahamızın bir başka önemli yeri ise Antalya'nın Döşemealtı ilçesidir. İnsanlık tarihinin en eski yerleşim yerlerinden biri olan Karain Mağarası'nın yakınlarında kurulmuş olan bu kentin geçmişi alt Paleolitik Dönem'den başlamaktadır. Roma ve Bizans Dönemleri'ne kadar yerleşim yeri olarak kullanılan bir kent olarak tercih edilmiştir (Buyruk, 2010: 266). Döşemealtı ilçesinde yer alan Karain Mağarası'nın en eski yerleşim bölgesi olarak belirlenmiş olması, Antalya'nın coğrafi şartlarının insan yaşamı için uygun olduğunu gösteren en önemli kanıtlardan biridir. Doğal fiziki koşulların getirmiş olduğu olumlu şartlar sayesinde birçok medeniyetin bu bölgede kurulmasına, kültürel zenginliğe ve tarihi kentlerin oluşmasına zemin hazırlayarak günümüzde Antalya'nın kültür turizmi için önemli bir konumda yer almasına katkı sağlamıştır (Sarı, 2010: 54).

Antalya'nın kurulmasından önce Roma İmparatorluğu Dönemi'nde önemli ticari faaliyetlerin yürütüldüğü kentlerden biri de Serik'tir. Serik'in yerleşim tarihi Bergama Krallığı'na dayanmaktadır. Şehir '*Sillyon ve Aspendos*' olarak ikiye ayrılarak kurulmuştur. Serik, Antalya ovasının doğusunda yer almaktadır. Yüksek kesimlerinde insanlar hayvancılık ile ilgilenirken, ovalarda tarım faaliyetleri ile geçimlerini sağlamaktadırlar. Günümüzde bu antik kentlerin

kalıntıları hala durmakta ve kültür turizmi için önemini korumaktadır. (Cevheroğlu ve Çobanoğlu, 2010: 456).

Antalya, Türkiye'nin güneybatısında denize kıyısı olan ılıman bir iklime sahip önemli bir kenttir. Kent insanların yerleşim yeri olarak tercih etmelerinde etkili olan iki temel doğal unsura sahiptir. Bunlardan ilki deniz kıyısında olması ikinci ise uygun iklim yapısıdır. Tarih boyunca birçok uygarlığın kurulduğu siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda önemli bir zenginliğe sahip olan kent bir süre sonra Selçukluların bölgede hakimiyet kurmasıyla beraber Türk-İslam kültürü ile tanışacak ve şehirde yeni bir düzen kurulacaktır.

4.2. Antalya'nın Fethini Hazırlayan Beşerî Koşullar

Bir kentin, bir bölgenin veya bir ülkenin fethedilmesini cazip kılan birçok etmen bulunmaktadır. Antalya'nın fethini gerekli kılan nedenler ise fiziki ve beşerî koşullardır. Antalya'nın coğrafi konumu itibarıyla sahip olduğu özellikler uygarlıkların kenti tercih etmeleri için önemli bir etken olmuştur. Veri analizine tabi tutulmuş olan kaynaklarda yer alan bilgiler doğrultusunda fethi kolaylaştıran beşerî unsurlar değerlendirilip kaynaklarda yerini alan bilgiler ile teyit edilecektir.

Akdeniz sahilleri verimli arazilere sahiptir. Antalya'nın içinde yer aldığı bu bölgede yetiştirilen ürünler ve bu ürünlerin limanlardan Roma'ya sevk edilmesi kentin ekonomik hayatın canlılığını ortaya koyan en önemli unsurdur (Baykara, 2010: 105). 8. yy'da İstanbul'un ayrı bir merkez haline gelmesi ve İslam Devletleri'nin Akdeniz'de egemenlik kurmaya çalışmaları Akdeniz kıyılarını tehdit etmiştir. Akdeniz kıyılarında artan baskılar neticesinde Roma Dönemi'nde ticari olarak ön planda olan şehirler küçülmüş ve halk saldırılara karşı kendini savunmak için iç kesimler ile dağlık alanlara çekilmek zorunda kalmıştır. Önemli sahil kentlerinin ticari ve siyasi önem kaybetmesinden sonra Antalya rekabet merkezi haline gelmiştir (Baykara, 2010: 105).

Akdeniz'in stratejik ve ekonomik önemi kapsamında Selçuklular fetih politikasını belirlemiş ve tahta geçen her Sultan bu politika doğrultusunda hareket etmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti başkent İznik'i kaybettikten sonra Anadolu'nun iç kesimlerine doğru çekilmeye başlamıştır. Bu çekilmeden sonra deniz ile bağlantı kesilmiştir. Anadolu'da güçlü bir devlet olabilmek için doğal sınırlara ulaşmak gerekmektedir. Bu amaç doğrultusunda belirlenmiş olan fetih politikası Haçlı Seferleri'yle gecikmiş olsa da asla bu politikadan vazgeçilmemiştir (Koca,

2016: 17). Antalya'nın fethi ilk defa Sultan Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından 1085 yılında olmuştur. Ancak bu dönemde kent Bizans ve Türkler arasında sürekli el değiştirmiştir (Yılmaz, 2002: 6).

Anadolu, jeopolitik konumu ve önemi kapsamında, doğuyu ve batıyı, kuzeyi ve güneyi birbirine bağlayan önemli transit yol ağlarına sahip önemli bir mekândır. 1097 yılında I. Haçlı Seferi sonrasında yaşanan yenilgi ile devlet merkezinin Konya'ya taşınması ve sahillerin idaresinin Bizans'a bırakılmış olması Selçuklu Sultanlarını yeniden güçlü bir fetih politikası yapmaya yöneltmiştir (Koca, 1996: 466). Selçukluların Anadolu'yu fethetme girişimleri devam ederken Antalya 1103 senesinde Bizans'tan tekrar alınmış ve Akdeniz'e ayak basılmıştır. Ancak 1120 yılına gelindiğinde Bizans İmparatoru Ioannes Komnenos Antalya'yı Selçuklulardan tekrar geri almayı başarmıştır. I. Haçlı Seferleri'nden sonra Anadolu'da yaşayan Türkmenler yeni otlaklar bulmak için güneye doğru inmeye başlamışlardır. Bu durum karşısında Bizans ile mücadeleler yaşanmış, Denizli alınarak Antalya yolu Türkler tarafından kontrol altına alınmıştır (Azimli, 2018: 57). Çoban'ın 2020 yılında hazırlamış olduğu yüksek lisans tezinde, "Akdeniz, Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticari anlamda dünyada söz sahibi olabilmesi ve Batı ile iktisadi ilişkilerini en üst düzeye çıkarabilmesi açılarından önemli bir bölge idi. Bu önemli ithalat ve ihracat limanı olan Antalya, ilk olarak II. Kılıç Arslan tarafından 1182'de kuşatılmış; ancak alınamadığı için bölgedeki Bizans hâkimiyeti devam etmiştir" (Çoban, 2020: 62-63) denilmektedir. Bu bilgiler kapsamında, Kılıç Arslan Dönemi'nde de Akdeniz mücadelesinin hız kesmeden devam ettiği net bir şekilde anlaşılmaktadır.

Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan Dönemi'nde Antalya'nın fethini kolaylaştırmak için birtakım girişimlerde bulunulmuş, Antalya'ya giden yol güzergahında bulunan Uluborlu 1182'de alınmıştır. Bu şehir idari yapılanma açısından önemli hale getirilmiş ve Gıyâseddin Keyhüsrev için Meliklik merkezi olmuştur. Uluborlu'nun alınmasından sonra Antalya'nın fethi önünde engel kalmamış ve şehir kuşatma altına alınmıştır. (Demir, 2018: 558).

Eskişehir, Uluborlu ve Kütahya alındıktan sonra ikinci kez güneye inmek isteyen Kılıç Arslan, Antalya'yı ele geçirmek istemiş ancak kuşatma başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Batı Anadolu için düzenlenen üçüncü sefer ise 1183 yılında 40 bin kişiden oluşan büyük bir ordu ile gerçekleşmiş güney sahillerinde önemli yerler ele geçirilmiştir (Koca, 2016: 18). Selçukluların fetih politikaları kapsamında Antalya'ya giden yol Türkler tarafından kontrol altına alınmış ve Antalya'nın fethi için uygun bir zemin hazırlanmıştır. Bu dönemde başlayan Haçlı Seferleri ile Bizans'ın

Anadolu'daki hakimiyeti zedelenmiş ve siyasi buhran yaşanmaya başlamıştır. Haçlıların İstanbul'u ele geçirmesiyle birlikte İmparator III. Aleksios ile Selçuklu hükümdarı I. Gıyâseddin Keyhüsrev arasında ticari sorunlar yaşanmıştır. Haçlıların, İstanbul'da bulunan tüccarların mallarına el koyması ve ticari güvenliğin sarsılması iki devlet arasında krizlerin yaşanmasına neden olmuştur (Erdem, 2002: 169).

Flemming (2018) "*Geç Ortaçağ Dönemi'nde Pamfilya, Pisidiya ve Likya'nın Tarihi Coğrafyası*" başlıklı kitabında, bu Dönem'de yaşanan ticari ve siyasi sorunların Antalya'nın fethi için bir zemin oluşturduğunu şu şekilde ifade etmiştir:

Latinlerin Konstantinopolis (13 Nisan 1204) fethetmesinden hemen sonra Bizanslıların Güney Batı Anadolu topraklarında sahip oldukları son sabit yerleri olan Antalya (Attaleia) Selçuklulara geçti. Kendi donanmaları bulunmadığı için Latin Fatihler Adalar Denizi'nde üzerinde hakimiyetlerini planlı bir şekilde genişletmeyi düşünemedi işlerdi. Bu yüzden maceracılar Adaların Büyük bir kısmı ele geçire bildiler ve ben edin üst hükümdarlığında büyük ölçüde Deniz korsanlığından içindikileri kendi hakimiyetlerini kurdular. Antalya (Attaleia) da bir Frank'ın elini bu şekilde geçti şehir daha Komnenoslar Dönemi'nden beri yaklaşmakta olan Türkler tarafından tehdit edildi ve defalarca Cizye ödemeye zorlandı. Ancak yine de 1204 yılına kadar Bizanslılarda kaldı başlangıçta 4 Haçlı Seferi'nin komutanları Antalya'yı tapınakçılara bırakmak istemişlerdi ancak bu bağış hiçbir zaman gerçekleşmedi daha çok yarı İtalyan yarı Yunan kökenli Aldobrandi'ni diye biri şehri ele geçirdi (Flemming, 2018: 1).

Haçlı Seferleri'nin siyasi olarak Bizans üzerindeki olumsuz sonuçlarının, Selçuklular üzerindeki olumlu olan sonuçları bir diğer kaynakta şu şekilde ifade edilmiştir:

1204 yılında Bizans İmparatorluğu parçalanmış ve bu durum Selçuklu Devleti'nin lehine gelişmeleri beraberinde getirmiştir. İlk olarak Selçuklu Devleti'nin karşısında güçlü bir devlet bulunmamaktadır. Bizans ordusu ve idari teşkilatı tamamen dağılmış olup, yeni kurulan devletler ise askeri bakımdan zayıf düşmüşlerdir. Ayrıca bu küçük devletler kendi aralarında bir rekabet içine girmişlerdir. Bu rekabet, Türkiye Selçuklu Devleti'nin bölgedeki önemi ve etkisini artırmıştır. (Şimşek, 2019: 37).

Bizans'ın, Haçlı Seferleri neticesinde parçalanmış ve topraklarının taksimi ise şu şekilde olmuştur:

IV. Haçlı Seferinin en belirgin siyasi neticesi ise Doğu Roma İmparatorluğu'nun parçalanmış olmasıdır. Latin hâkimiyetini tanımayan yerli Rumlar ile Latinler arasında yeni bir mücadele döneme başlamıştır. Bu durumda Venedik yönetimi ve Latinler ele geçirdikleri toprakları kendi aralarında şöyle paylaşmışlardır; Latin devletinin imparatoru sıfatıyla Baudoin bütün devlet arazisinin dörtte birini alacak, geri kalan dörtte üçünün yarısı Venediklilere geçecek, diğer yarısı imparatorluk iktası olarak şövalyeler arasında taksim olunacaktı (Bayar, 2019: 23-24).

Bizans'ın yaşamış olduğu bu siyasi kaos ile ülke sınırlarında yapılan i  ve dış ticari faaliyetlerin zarar görmesine neden olmuş ancak Anadolu Selçuklularının hakimiyet sahalarını genişletmeleri için önemli bir fırsat doğmuştur. Haçlı Seferleri'nin Selçuklu sınırlarına yönelik baskı oluşturmasıyla beraber Selçuklular sınır güvenliğinin sağlanması için kara ordusunun güçlenmesine de önem vermiştir (Bayar, 2019: 23). Anadolu'ya yönelik gerçekleştirilmiş olan IV. Haçlı Seferleri sonucunda güney sahil kentlerinde güvenlik sarsılmış ve korsanların baskıları artmıştır. Antalya Aldobrandin adında bir Frank tarafından ele geçirilmiş ancak şehirde huzur sağlanamamıştır. Tüccarların can ve mal güvenliklerinin olmayışı Akdeniz'de var olan üretim, dağıtım ve talep dengesinde değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Bayar, 2019: 23;  aylı, 2016: 68;  oban, 2020: 63; Kaya, 2006: 125; Yılmaz, 2002: 7). Kaynaklarda yer alan ifadeler doğrultusunda Akdeniz sahilleri ve Antalya'da meydana gelen siyasi-ekonomik kayıplar burada asayişin yeniden sağlanmasını gerekli kılmıştır.  avuşdere'nin (2009), ''*Selçuklular Dönemi'nde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar*'' başlıklı çalışmasında Antalya'nın fethine neden olan durum şu şekilde açıklanmıştır.

1204'teki IV. Haçlı Seferi'nin ardından parçalanan Bizans İmparatorluğu'nun Antalya havalisinde Aldobrandini adlı Toskanalı bir İtalyan maceraperesti hâkim olmuş ve Kıbrıs Kralı'nı metbu tanıyan bu serkerde Türkiye ile Mısır arasındaki ticarete zarar vermeye başlamıştı. İşkenderiye'den gelen ve Aldobrandini tarafından Antalya'da mallarına el konulan tüccarların Sultana durumdan yakınmaları üzerine harekete geçen Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev..., ( avuşdere, 2009: 57).

Bu alıntıya göre, tüccar sınıfın görmüş olduğu bu zarara Sultanın kayıtsız kalmadığı görülmektedir. Verilen bu bilgiler ve teyitlerden sonra, öncelikle deniz ticareti güvenliğinin sarılması sonrasında ise Antalya'nın idari sorunlar yaşaması, kentte hakimiyet kurmayı kolaylaştırmıştır. Ancak bu hakimiyet sağlanmadan önce Selçuklu Sultanlarının belirlemiş olduğu fetih politikası da etkili olmuştur. Selçukluların Anadolu'da güçlü bir imparatorluk olan Bizans'ın otoritesini kaybetmesinden sonra, coğrafi konumdan dolayı önemli bir yere sahip olan Antalya'nın fethedilmesi önemli bir adım olmuştur. İbn Bibi eserinde Antalya'nın fethine neden olan sosyal ve ekonomik etmenleri şu şekilde ifade etmiştir.

Bir gün Sultan merasim ve alamat ve teşrifat-ı mahsusesiyle tahtı üzerine oturmuş icra-yı adalet ediyordu. O esnada ahaliden müştekilerin m dde'ayatını tedkik ediyordu. Bazı tacirler dergah-ı hümayuna gelerek müracaat ettiler ve kendilerinin tacir olduklarını Mısır'dan İşkenderiye'ye ve oradan Antalya'ya geldiklerini ve mezkur iskeleye gelince Frenk hakimlerinin kendilerine zahmet ve işkence ederek emval ve eşyalarını cerime suretiyle ahz ve gadr ettiklerini söylediler ve Anadolu'ya hakim olup Konya şehrinde taht üzerinde kemal-i ş kuh u ş h ile oturan Sultan-ı gaziden h kkam-ı Frengin korkmadığını, binaen-aleyh Sultanın leşker

keşide ederek intikamlarını ahz ve hukuk-ı magsubelerini istirdad etmesine istirham eyledi (Yinanç, 2017: 36-37).

Alıntıda yer alan ifadeler göre Akdeniz’de ve Antalya’da ticari faaliyetlerini sürdüren Türk ve Müslüman tüccarların Franklar tarafından görmüş olduğu baskı ve zulüm neticesinde Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’e iletilmiştir. Bu durum Antalya’nın fethedilmesi için hem sosyal hem de ekonomik etmen olmuştur. Antalya’nın fethedilmesinde yer alan nedenler birçok kaynakta farklı şekillerde açıklanmış genel itibariyle ticari nedenlere dayandırılmıştır. Önal (1990) fethin nedenlerini çalışmasında: “Ticari bir fetih siyaseti takip eden Gıyâseddin Keyhüsrev Antalya’yı fetih için hazırlıklara girişeceği sırada Antalya’dan gelen bir tüccar kafilesi onu ziyaret ederler. Antalya’da Aldobrandin tarafından tecavüze uğradıklarını ve soyulduklarını şikâyet ederek, orada Sultana hakaret edilmekte olduğunu söylerler” (Önal, 1990: 9) ifadesiyle açıklarken, Çoban (2020) ise bu konu hakkında ticari nedenler dışında bölgede asayiş ve huzurun yeniden temin edilmek istendiğini vurgulamıştır.

Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’in Antalya’nın fethi için harekete geçmesi, ticari nedenlerle ve bölgedeki asayişin temin etme çalışmalarına ilaveten birtakım nedenlere dayanmaktaydı. Bunlardan biri Horosan’a, Irak ve diğer birtakım coğrafyalara mensup olan ve Antalya’ya ticaret yapmak üzere gelen bir tüccar kafilesinin soyulması idi. Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev’e durumlarını bildiren bu kafilenin talepleri Antalya’nın fethi amacı ile harekete geçilmesinin nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır (Çoban, 2020: 63).

Genel itibariyle Antalya’nın Anadolu ve Mısır arasında yaşanan ticarete aktif rol oynaması, Sinop ve Samsun limanlarında uluslararası ticaretin yoğun yapılması, güney ve kuzey sahillerinde Bizans’ın otoritesini kaybetmesi ve asayişin bozulması Selçukluların bu şehirleri ele geçirmeleri için sağlam bir etken olmuştur (Geyikoğlu, 2003: 259-260).

Bahsi geçen alıntılar kapsamında, Antalya’nın siyasi boşluk içinde olması, Akdeniz sahil kentlerinde korsanların ticaret gemilerini yağmalaması, Türk ve Müslüman tüccarların mallarına el koyulması, sosyal ve ekonomik huzurun ortadan kalkması kentin fethedilmesi için başlıca nedenlerdir. Tüccarların Sultan Keyhüsrev’e yaşanan sorunları iletmesiyle gelişen vuku kaynaklarda şu şekilde açıklanmıştır.

Bu durum karşısında öfkelenen Sultan, ferman göndererek asker toplanması konusunda menşur yazılmasını buyurmuştur. İbn Bibi’nin ifadelerine göre:

...askerleri çağırmak için kâtiplere (münşi), en kısa zamanda büyük bir kalabalık ve güçle saltanat dergâhının önünde hazır olmaları, ülkenin her tarafına menşur (pervanegi) yazmalarını buyurdu. Onların üzerine tuğra basılınca (be-tevki resid) onu haberciler ve atlılarla yakın ülkelere uçurdular.” 1206’da Sultan tarafından, ülkenin her yanına, asker toplanması hususunda genel bir menşur yazdırılmıştır. (Seven, 2019: 34-35).

Sultan Keyhüsrev'in yazmış olduğu menşur sonrasında Antalya'nın fethi için yapılan hazırlıklar tamamlanmıştır. Kısa bir süre sonra Antalya önlerine gelen ordu şehri kuşatma altına aldı. Antalya çok sağlam surlar ile çevrili ve denizden yardım almaya çok uygun bir limana sahiptir. Şehre hâkim olan Aldobrandin Selçukluların karadan baskısını azaltmak için Kıbrıs Franklarından yardım istemiştir. Kıbrıslıların gıda gibi birçok ürünü Anadolu'dan temin ediyor olmaları Antalyalı Rumlara destek vermelerindeki en önemli etken olmuştur. Frankların denizden gelen bu yardımı karşısında zor durumda kalan Sultan Keyhüsrev kuşatmayı kaldırmak zorunda kalmış ancak önemli mevkilere askerlerini yerleştirerek şehri kontrol altında tutmuştur (Kayaoğlu, 1981: 360-361; Önal, 1990: 9; Turan, 2014b: 176). Antalya'nın coğrafi konumunun vermiş olduğu avantaj karşısında Selçukluların donanma eksikliği şehrin fethedilmesini uzun bir zamana yaymıştır. Kaynaklarda kuşatmanın iki veya üç safhada gerçekleştiği belirtilmiştir. Baykara'nın (1997) çalışmasında kuşatmanın iki aşamada gerçekleştiği şu şekilde açıklanmıştır.

O. Turan, Antalya kuşatmasının iki safalı olarak belirtir; hatta şehrin yerli Rumlarının bu kuşatmada Türklerin yanını tuttuğunu da söyler. Ancak Türklerin şehrin önünden sadece havanın fırtınalı oluşu, kışın mevsim yağmurlarının artışı sebebiyle uzaklaşması da söz konusu edilebilir. Muhtemelen kuşatma devam etmiş fakat bir süre için, uzaktan baskı biçiminde icra edilerek Antalya'nın ülkenin iç kısımları ile bütün bağları kesilmiştir. Öyle ki şehir halkı kale surlarından hiç dışarı çıkma imkânı bulamamıştır. Bu durum aylarca devam etmiş, o zamanda şehir halkı büyük bir sıkıntıya düşmüş idi (Baykara, 1997: 37).

Antalya muhasarasının üç aşamada gerçekleştiğini ve üçüncü aşamanın nasıl yapıldığını aktaran bir diğer çalışmada verilen bilgiler şöyledir:

Attaleia şehrinin kuşatılması sürecinin üçüncü aşaması şehir halkının Selçuklu ablukasından bunalarak Kıbrıs'tan yardımlarına gelen kuvvetleri bir huruç hareketi yapmaya ikna çabaları üzerine başlamıştır. Nitekim halk bir huruç hareketiyle kendilerini ablukadan kurtarmak istemişlerdir. Kıbrıslı Latinler ise şehir halkının bu talebini kendilerinden kurtulmak istedikleri şeklinde yorumlamışlardır. Bu durum üzerine ortaya çıkan güven bunalımı şehir halkı ile Latinler arasında çatışmaya dönüşünce Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev şehir halkı tarafından Attaleia'ya davet edilmiştir. Nihayetinde şehir halkı olan Rumlar ve Selçuklu kuvvetlerinin ortak çabasıyla şehir içine kapanan Kıbrıs Latinleri öldürülerek şehir Selçukluların eline geçmiştir (Demir, 2017: 12).

Alıntılarda yer alan bilgiler ışığında, Antalya'nın kuşatma altına alınması ve fethedilmesi Selçuklular için kolay olmamıştır. Antalya'nın fiziki koşulları göz önüne alındığında kıyıdan iç kesimlere doğru bir girintiye sahip olması, şehrin sur ve kaleler ile korunması, Antalya'da yaşayan Rumların Kıbrıs Franklarından yardım istemesi gibi siyasi, sosyal ve coğrafi koşulların bir araya gelmesiyle fetih uzun ve aşamalı bir şekilde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak Antalya'nın şiddetli

muhasara altına alınması Kıbrıslıların geri çekilmesine neden olmuş ve şehir 5 Mart 1207 tarihinde Antalyalı Rumlardan teslim alınmıştır (Yinanç, 2020b: 8). Antalya, I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında fethedilmiş, kentte huzur ve asayiş yeniden sağlanmıştır. Gıyâseddin Keyhüsrev'in vefatından sonra oğulları arasında yaşanan taht mücadelesi Selçuklu topraklarında iç sorunların yaşanmasına neden olmuştur. İbni Bibi'nin eserinde Antalya'nın elden çıkışı ile alakalı şu şekilde açıklanmıştır: "Hristiyan dinine salık olan Antalya ahalisi İslamların rabka-i tabi'yyetinden kurtulmak için isyan ve geceleyin dairey-i hükümete hücum zapt ettikten sonra ahali ve memur olsun zengin, fakir, büyük küçük bi'l-umum Müslümanlar ve taraftaran-ı Selçukiyyeyi cerh ü katl eylediler" (Yinanç, 2017: 49). Ülke içinde yaşanan iç karışıklıklar Antalyalı Rumlar için bir fırsat olmuştur. Şehrin kontrolünü yeniden ele geçirmek için Türk yöneticilere, Türk ve Müslüman halka zulümler uygulamış ve katletmişlerdir. Türk ve Müslüman ahali üzerinde yapmış oldukları katliam korkunç bir boyuta ulaşmış ve cesetlerin sahile atılmasıyla uçsuz bucaksız masmavi deniz kandan kıpkırmızı bir renge bürünmüştür (Koca, 1997: 35; Önal, 1990: 11). Erdem'in (2003) çalışmasında Antalyalı Rumların isyanı ile ilgili vermiş olduğu bilgiler önemlidir. "Antalya'nın fethinden sonra kentte yaşayan Rum ve diğer gayrimüslim unsurlara ahitnameler verildiği ve antlaşmalar ile statülerinin güvence altına alındığı anlaşıyor. Ancak Rumlar 'a bu yetmemiş olacak ki, 1215'te isyan ederek kentteki Türk garnizonu ile beraber Müslüman ahaliyi kılıçtan geçirdiler. Harekâtın başında yine Kıbrıslı Walter vardı" (Erdem, 2003: 293). Kaynaklarda yer alan bilgiler değerlendirildiğinde Kıbrıs'ın Anadolu'nun iç işlerine olan müdahalesi net bir şekilde görülmektedir. Bu durumun temel sebebi ise Antalya limanı üzerinden yapılan ticarettir. Bu ticari gücü ellerinde bulundurmak isteyen Rumların yapmış olduğu katliamlara kayıtsız kalmayan I. İzzeddin Keykavus, devlet erkanını mecliste toplamış ve bir konuşma yapmıştır. Sultan konuşmasında şu ifadelerle yer vermiştir:

Antalya üzerine bir sefer düzenleme fikrini danışma meclisiyle paylaşan İzzeddin Keykâvus, devlet büyüklerine hitâben yaptığı konuşmada "Antalya, düşman kâfirlerin saldırısına karşı sıkı bir korumaya alınmış deniz kenarında bir şehirdi. Çok güvendiğimiz o bölge şimdi elimizden çıkmıştır. Eğer en kısa zamanda bu olayın üzerine gitmezsek, deniz sahillerinde bulunan diğer sınır sâkinleri, bu gevşekliğimizin ve zayıflığımızın haberini alınca isyana ve küstahlığa başlarlar. Ondan dolayı ülkenin temelinde sarsıntı ve çatlak meydana gelir. Devletin sağlığı bozulup hastalığı artar. O durumda o işi telafi etmek ve orayı geri almak güçleşir" diyerek Antalya'nın geri alınmasının gereklerini saydı (Çaylı, 2016: 76).

Sultanın yapmış olduğu bu konuşmadan sonra Bayat, Bayundur, Salur, Kayı boylarından oluşan büyük bir Selçuklu ordusu hazırlanmış ve Antalya üzerine sefere çıkılmıştır (Başol, 2018: 84). Antalya'nın ikinci kez fethi için yapılan kuşatma kaynakta şu şekilde açıklanmıştır.

İkinci gün semt-i maksuda müteveccihen hareket olundu. Antalya Rumları müluk-ı efrenden istimdad eylediler. Frenkler asker dolu birkaç harp sefinesi gönderdiler. Fecr vakti idi. Frenklerin gemileri limânâ vasıl olmuş idi. Antalyalılar surlar üzerinde meserretle müşahede ederek onları hürmetle karşıladılar ve Frenkleri şehir içine aldılar. Frenk askerleri muharebe tedabiriyle iştigal ederek müdafaa-i şehre hazırlandılar ve arradeler terkip ettiler. Fakat o sırada Sultanın süvari ordusu süratle yetişerek şehri kuşattı (Yinanç, 2017: 49).

Kuşatma altına alınan kent Sultanın emri üzerine kös ve boru sesleri ile başlamış, askerler surlara merdivenleri kurarak harekete geçmiştir. Çok az sayıda asker surlara çıkmış ve Frenkler baskı altına alınmıştır (Önal, 1990: 12). Kıbrıs'tan gelen yardım ile kuşatma uzun sürmüş ve Sultan, savaş stratejisinde değişiklik yaparak askerleri onarlı gruplar halinde ağır gürzleri ve silahları ile burçlara doğru yönlendirmiştir. Selçuklu askerlerinin surlara ve kale kapısına olan baskıları karşısında tepkisiz kalan Frenkler ağır bir yenilgi alarak kenti Sultan I. İzzeddin Keykavus'a teslim etmek zorunda kaldı (Çoban, 2020: 66-67). Antalya'nın ikinci kez fethedilmesinden sonra Sultan yayınlamış olduğu fetihnâme ve hediyeler ile komşu ülkelere duyurulmuştur. Fetihnâme 1216 tarihinde Sultan Keykavus tarafından Celaleddin'e gönderilmiştir (Seven, 2019: 45). Fetihnâme dışında Antalya'nın ikinci kez fethine dair en önemli kanıt ise surlarda yer alan kitabelerdir. Kitabelerde yer alan ifadeler ile fetihnâmede yer alan bilgiler aynıdır. Antalya surlarında bulunan kitabelerin okunan kısmında fetihle alakalı yer alan ifadeler şu şekildedir:

Bu müstahkem hududun istirca-ı ve beldenin müşriklerin elinden intiza''ını kaydederken *'Şehir Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından fethedilmişti. Fakat şehid olarak ölümünden sonra beldenin halkı isyan etti ve orada eskisi gibi şirk kaim oldu. Keykavus sayısız askerleri ile 612 yılı Ramazan'ın ilk günü başlayarak şehri karadan ve denizden bu ayın sonuna kadar muhasara etti. Her tarafına mancınıklar yerleştirdi. Allah yardım etti ve gece-gündüz cihaddan sonra Allah kelimesi galip gelerek şehir fethedildi* (Turan, 2014a: 100).

Antalya'nın ikinci kez fethi hem kent için hem de devlet için önemli bir kazanç olmuştur. Şehirde huzur ve asayiş sağlanmış, ticari hayat normale dönmüştür. Güney ve kuzey ticari yolların kontrol altına alınması ve tüccarların can-mal güvenliklerinin sağlanması, hazinenin güçlenmesi ve siyasi mânâda Selçukluların Anadolu'da güçlü bir devlet olabilmesi için 1207'de Antalya'yı, 1214'te Sinop'u, 1216'da ise ikinci kez Antalya'yı fethetmesi Türklerin deniz ticaretinde söz sahibi olmalarını sağlamıştır (Aksoy, 2019: 200). Antalya'nın fethedilmesiyle Mısır'a, Kıbrıs'a ve diğer Akdeniz memleketlerine giden ticari yollar güvenlik altına alınmıştır. Selçuklular sahil güvenliğini

sağlamak için tersaneler kurarak gemiler yapmış ve Selçuklu donanması oluşturulmuştur (Çavuşdere, 2009: 57-58). Selçukluların sahil kentlerine yapmış olduğu seferler incelenen bir kaynakta Türklerin denize olan düşkünlüğü şeklinde ifade edilmiş ve şu şekilde açıklanmıştır.

Selçuklu Sultanı I. Keyhüsrev IV. Haçlı seferinden sonra Bizans İmparatorluğu'na nefes aldırmayan kargaşa sırasında, Antalya Körfezi'nde Anadolu platosunun sınırlarını kırdığında, Hristiyanların Doğu Akdeniz'de ana rotalar üzerindeki ezici egemenliğine de 13. yüzyılda son verilmiş oldu. I. Keyhüsrev 1207'de Antalya'yı aldı; Selçukluların Akdeniz kıyısına ele geçirmesi ile Türkler denizi hemen sevdiler. Gerçekte kıyıya ulaşmalarından çok kısa bir süre sonra kaynakların Türk gemilerinden ve gemicilerinden söz etmeye başlamış olması çok dikkat çekicidir. Bu Müslümanların denizcilikle ilgili bir kültürel mirasları yoktu, ama kuşkusuz bu durum denizi sevmelerini engellemiyordu (Pryor, 2004: 164).

Türklerin denize olan tutkusu ve doğal sınırlara ulaşma hedefi kapsamında Antalya'nın fethi devamı niteliği taşıyan Alanya'nın alınması bu alıntıyı destekleyen en önemli siyasi olaydır. I. İzzeddin Keykavus'tan sonra Selçuklu tahtına kardeşi I. Alâeddin Keykubat geçmiştir. 1220 yılında Keykubat ile Selçuklu Devleti'nde daha istikrarlı bir dönem başlamıştır. Bu dönemde yapılan fetihlerle gelişen devlet politikası sayesinde sınırlar genişlemiş ve devlet hazinesi önemli bir kazanç elde etmiştir (Uymaz, 2003: 22). Keykubat tahta geçtiğinde fetih politikasını, Karadeniz ve Akdeniz sahillerinde daha önce ele geçirilmiş olan Antalya ve Sinop kentlerinin yakınlarında yer alan bölgelerin alınması yönünde belirlemiştir. Bu fetih politikasının amacı ise kuzey ve güney ticari yol güvenliğinin kontrol altına alınmak istenmesidir (Erdem, 2019: 80-81). Belirlenmiş olan bu politika kapsamında Sultan Alâeddin Keykubat topladığı mecliste devlet erkani ile yapmış olduğu konuşmasında “*şimdi bizim de eğlence (bezm) rahatlığından kurtulup, savaş (rezm) sazına el atmamız ve saltanat kanunlarını uygulamamız gerekir*” demiştir (Erdem, 2019: 81). Bu konuşmadan sonra Antalya Subaşı olan Mübarizeddin Ertokuş ve Emir Esedüddin Ayaz, Bizans'ın 1204 tarihinden bu yana hakimiyetleri altında bulunan Avrupalılar tarafından ise Candelore olarak adlandırılmış Kalanaros Kalesi'nin fethedilmesini önermişlerdir. Kalenin yöneticisi Rupenid soyundan gelme Kyr Vart isimli bir Ermeni'ydi (Erdem, 2019: 81; Önal, 1990: 14). Mecliste geçen bu konuşmadan sonra Sultanın fetih politikasına uygun olan Alanya'nın fethi için hazırlıklara başlandı. Anadolu'da bulunan beylere ulaklar ile fermanlar gönderilmiş ve askerleriyle beraber Konya'ya gelmeleri söylenmiştir. Kısa bir süre içinde askerler Konya'da sefer için toplanmıştır (Yinanç, 2020b: 48). Konya'dan yola çıkan I. Alâeddin Keykubat Antalya subaşı Mübarizeddin Ertokuş'un desteği ile Alâiye Kalesi'ni denizden ve karadan kuşatma altına almıştır. Kalenin etrafına mancınıklar yerleştirilmiş ve kale baskı altına alınmıştır. İki ay süren

kuşatmanın sonucunda kalenin yöneticisi Kyr Vart, Mübarizeddin Ertokuş vasıtasıyla Sultana haber göndermiş ve barış teklifinde bulunmuştur. Yapılan barış görüşmeleri neticesinde kaleyi teslim alan Keykubat, Kyr Vart'ın hayatını bağışlayarak Akşehir'de ikta vermiştir (Önal, 1990: 14). Sultan Kalanaros Kalesi'ni fethettikten sonra kentte hasar görmüş surların onarılmasını, köşk ve konakların yapılmasını emretmiştir. İmar faaliyetleri ile dönemin modern bir görünümüne kavuşan kent Sultan tarafından kışlık merkez olarak kullanılmış ve şehrin adı 'Alaiyye' olarak değiştirilmiştir (Gök ve Coşguner, 2014: 41; Turan, 2020: 358-359). Alanya'nın fethinden sonra limanın yapısına bağlı olarak burada bir tersane inşa edilmiş ve Selçukluların Akdeniz'deki donanma üssü olmuştur. Limanın askeri olarak hizmet vermesindeki temel neden ise hinterland ile alakalıdır. Sahil yolunun nehir*ler ile kesilmesi ticaret limanı olarak kullanılması için müsait değildir. Bu nedenle ticari liman olarak Antalya tercih edilmiştir (Flemming, 2018: 11-12).

Selçuklu Sultanlarının fetih politikaları ve bu doğrultuda yapmış oldukları fetihler incelendiğinde sahil kentlerine ulaşma yönelimi görülmektedir. I. Gıyâseddin Keyhüsrev ile başlayan bu süreç oğulları I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâaddîn Keykubat Dönemleri'nde de devam etmiştir. Antalya ve Alanya'nın fethi ile açılmış olan tersane sayesinde önemli bir deniz gücüne sahip olan Selçuklular yapmış oldukları fetihler ile Anadolu'da güçlü bir devlet haline gelmiştir. Selçuklu Sultanları bu dönemde yapmış oldukları fetihler ile kuzeyde, güneyde ve doğuda sınırlarını günümüz Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına yaklaştırmayı başarmışlardır (Koca, 2016: 19).

4.3. Antalya'nın Stratejik ve Ekonomik Önemi

Antalya'nın doğal fiziki koşulları incelendiğinde kentin stratejik ve ekonomik önemi çok eski dönemlere dayanmaktadır. Kente hâkim olan uygarlıkların bölgede yapmış oldukları imar faaliyetleri sayesinde gelişmiş ve potansiyeli artmıştır.

Antalya'da yapılan arkeolojik çalışmalar neticesinde kentin Paleolitik ve Mezolitik dönemlere ait kalıntılar bulunmuştur. Bu dönemlerde yaşayan insanlar avcı ve toplayıcı iken yerleşik hayatın başlamasıyla tarıma yönelmiştir (Bal, 2018: 32). Antalya, Pamphilia'nın batısında Lykia, doğusunda Kilikia, kuzeyinde Pisidia ile komşudur. Komşu olduğu sınırlar dönem içinde yaşanan siyasi ve idari yapılanmaya bağlı olarak değişmiştir (Demir, 2018: 23). Sevin'in (2019) çalışmasında, Antalya'nın coğrafi sınırları hakkında yer alan açıklamalar ise şu şekildedir:

Bölgenin doğu sınırını kıyıda Melas (Mânâvgat) ırmağı ve Korakesion (Alanya) yöresi oluşturmaktaydı. Yani bölge Antalya Körfezi'nin kuzeybatı köşesinde, dağların kıyıdan kuzeye doğru ulaştıkları yerden başlayıp, doğuda da ovanın ilerlediği Melas ırmağının denize döküldüğü yöreye ve hatta Alanya'ya değin devam etmektedir. Çünkü Melas ırmağının gerisinde, dağlar, arada Korakesion'a giden dar bir kıyı şeridi bırakarak yeniden denize dek sokulurlar ve bu noktadan itibaren de Kilikia'nın batıdaki dağlık kesimi başlamaktadır (Sevin, 2019: 201).

Bu alıntı kapsamında Antalya'yı içine alan Pamphilia Bölgesi 120 km uzunluğunda bir kıyı ovasıdır. Antalya güneyden Akdeniz kuzeyden ise Toroslar ile çevrili olan günümüzde Muğla, Isparta, Konya, Karaman ve Mersin illeri ile komşu, falez veya yalıyar olarak isimlendirilmiş travertenler üzerinde kurulmuş önemli bir ticari kenttir (Kocaboyun, 2009: 5; Sevin, 2019: 197). Şehrin kurulmasında etki eden doğal coğrafi koşulların dışında siyasi etmenler de rol oynamıştır. II. Attalos, Bergama Krallığı için stratejik öneme sahip olan ve donanma için bir üs bölgesi haline getireceği Antalya kentini kurmuştur. Kentin Bergama Krallığı için bir diğer önemi ise Doğu Akdeniz'e açılan önemli bir kapı olmasıdır (Demir, 2017: 3). Şehir kurulduktan bir süre sonra Roma hakimiyetine girmiş ve yeni bir idari düzenleme yapılmıştır. Antalya Roma Dönemi'nde deniz korsanlarını etkisiz hale getirmek için önemli bir üs haline gelmiştir (Önal, 1990: 4). Roma İmparatorluğu (MÖ 79-MS 284) idaresinde, kent Pamphilia Eyaleti sınırları içinde yerini almış, liman sayesinde önemli bir ticari merkez olmuştur (Bal, 2018:32).

Roma Dönemi'nde Antalya, Pamphilia'nın başkenti olmuş, İmparator Augustus zamanında Roma askerlerinin yerleştirilmiştir. Şehir daha sonra dini bir önem kazanarak piskoposluk merkezi haline gelmiştir (Yılmaz, 2002: 6). Roma Dönemi'nde Anadolu ticari yollarının kesiştiği Antalya'da ticari faaliyetlerin hız kesmeden devam etmesi kentte refah ve huzuru getirmiştir. Roma Dönemi'nde yer alan Side ve Perge gibi önemli kentlerde bulunan antik kentler ticari canlılığı kanıtlayan önemli kalıntılardır (Baykara, 2014: 28-29). Roma İmparatorluğu'nun bir süre sonra ikiye ayrılmış ve Anadolu'da İstanbul merkezli Doğu Roma (Bizans İmparatorluğu) etkin bir güç olmaya başlamıştır. Roma'nın siyasi etkinliğinin zayıflaması ile bütün ticari yollar İstanbul'a doğru yön değiştirmiş ve Akdeniz sahil kentlerinde küçülmeler yaşanmıştır. Roma Dönemi'nde ticari öneme sahip kentlerde düşüş olsa da Antalya konumu ve hinterlandı sayesinde yaşanan olumsuz koşullardan etkilenmemiştir (Baykara, 2014: 29). Antalya'nın önemli yerleşim merkezi olan Kaleiçi tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim sahasıdır (Avcı, 2015: 57).

Kaleiçi'nde yer alan liman hem ticari hem de askeri potansiyele sahip büyük bir limanken deniz ve kara ulaşımı için uygun bir yapıya sahiptir. Limanda yer alan askeri filo sayesinde güvenlik sağlanmış, ticari faaliyetlerin aksamadan güvenli bir şekilde yapılabilmesi için kara ve deniz yol güzergahları belirlenmiştir. Antalya'ya ulaşan ana karayollarından birisi kuzeyde Isparta üzerindendir. Antalya'dan iç kesimlere doğru giden yol ağı ise Düden Suyundan başlayıp Payam Ağacı, Kestel Gölü ve Ağlasun üzerinden Isparta'ya doğru uzanmaktadır. Kara yolunu kullanıp ticaret yapan tüccarlar kervanları ile Antalya limanına gelerek Kıbrıs, Şam, İtalyan Şehir Devletleri, Mısır, Suriye ve Dimyat'a gidecek olan ticari mallar gemilere yüklenmekteydi. (Armağan, 2005: 96-97; Dinç, 2017: 1; Karaca, 2018: 82; Önal, 1990: 3).

Antalya, kuruluşu itibariyle önemli bir kenttir. Şehir kurulurken sahip olduğu doğal fiziki koşullar göz önüne alınmıştır. Kentin kuruluş tarihi incelendiğinde siyasi sonuçların etkili olduğu görülse de Akdeniz'in ekonomik kazancı da göz ardı edilmemiştir. Stratejik bir konuma sahip olan ve Antalya'nın devamı niteliğini taşıyan Alanya da bu kapsamda önemli bir kenttir.

Günümüzde Alanya olarak adlandırılan bu kent bazı kaynaklarda Kalonoros, bazı kaynaklarda ise Korakesion (Coracesium) olarak geçmektedir. Kenti idari yapılanma olarak ele aldığımızda bazen Kilikia bazen de Pamphilia bölgesinde olduğu görülmektedir. Kent sarp kayalıklar üzerine kurulmuş bir hisar olarak tanımlanmaktadır. Yapılan arkeolojik kazılar sonucunda dağlık buru kısmında eski dönemlere ait kalıntıların bulunması bu bölgede daha önce bir iskânın var olduğunu göstermektedir Kalonoros (Alanya), Attalus Philadelphus (MÖ 158-138) tarafından kurulmuştur (Lloyd ve Rice, 1989: 1). Alanya'nın denize doğru 400 m ilerisinde bulunan Cilvarda Burnu'nda Selçuklu Dönemi'ne ait surlar ve kule bulunmaktadır (Lloyd ve Rice, 1989: 41-42).

I. Alâeddin Keykubat zamanında fethedilen bu şehrin idari coğrafyası incelendiğinde limana yapılan tersane ile askeri bir önem kazandığı görülmektedir. Ticari potansiyeli az olan şehir Selçukluların donanma üssü için önemli bir yere sahip olmuştur. Antalya ve Alanya'nın medeniyetlerin uğrak noktası olan Akdeniz'in önemli liman kentleridir. Şehirlerin kuruluş yerlerinin coğrafi koşulları dikkate alındığında, ilerleyen zamanlarda ekonomik ve siyasi kazancın nasıl sağlanacağına dair iyi bir planlamanın yapılmış olduğu görülmektedir. Antalya ve Alanya'nın geçmişinden günümüze kadar barındırmış olduğu bu önemin ana kaynağı, sahip olduğu doğal fiziki koşullardır. Doğal fiziki koşulların getirisine bağlı olarak siyasi ve ekonomik faaliyetler sayesinde Antalya ve Alanya stratejik önemlerini korumaya devam etmiştir.

4.4. Antalya'nın Fethinden Sonra İdari Yapılanma

Türklerin Anadolu'ya yönelik fetihleri 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonra olmuştur. Bu savaştan sonra Bizans'ın Anadolu'daki hakimiyeti sarılmış ve Türk Devri başlamıştır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Antalya'yı fethinden sonra gerçekleştirmiş oldukları idari yapılanmadan önce kentteki Bizans idari yapılanmasını bilmek konu ile alakalı kapsamlı değerlendirme yapabilmesi için önemlidir.

Türkler, Anadolu'ya gelmeden önce bu coğrafyada kentlerin birçoğu surlar ile çevrili kale kentlerden oluşmaktaydı. Kale kentlerin yönetim sistemi ise askeri-idari yapılanmaya bağlıydı (Çoban, 2020: 26-27). Bizans kentleri incelendiğinde kilise, askeri ve yönetsel olarak yapılan kaleler, Pazar yerleri gibi birçok yapı görülmektedir. Genel itibariyle savunma odaklı kurulmuş olan bu şehirler kale-kent niteliğini taşımaktaydı (Çoban, 2020: 25; Özcan, 2010: 195).

Yönetsel ve askeri işlevi olan bu kale kentlerde yerleşim alanının büyük bir kısmı sur içinde yer almaktadır ve içerisinde iç kale bulunur. Bu tip kentlerde ticaret alanı görülebilmektedir. Ancak sur dışında da şenlikler yapıp panayırlar kurulabilmektedir. Sur dışında tarım arazilerinin var olduğu bu kent modellerine örnek olarak Antalya, Amasya, İzmir, Trabzon, Ankara, Kayseri, Bursa gibi şehirler örnek verilebilir (Boz, 2014: 11-12).

Kale kentler genel itibariyle askeri stratejik öneme bağlı olarak oluşmuştur. Bu tip kentler kendi içinde birinci ve ikinci kale tip kentler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Birinci kale tip modelinde olan kentler, surlar ile çevrili cami, medrese, tekke ve zaviyelerin bu mekânların dışında yer aldığı şehirlerdir. İkinci kale tip kentler ise ticari potansiyelin fazla olduğu, aktarma ve dağıtımın yapıldığı Antalya, Alanya ve Sinop gibi şehirlerin içinde yer aldığı kentlerdir. Bu kentlerin deniz kenarında olmasından kaynaklı askeri işlevinin olmasından dolayı yüksek yerlere konumlandırılmıştır (Okuyan, 2019: 51).

Selçukluların Anadolu'ya yerleşmesi ile var olan bu kentler örnek olmuş ve Bizans kent modelleri üzerine yeni bir mekânsal kurgu ile yerleşmişlerdir. Bu kentlerin bulundukları coğrafi konum ile Selçuklu şehirleri ortaya çıkmıştır (Okuyan, 2019: 43; Özcan, 2010: 196). Selçuklu Dönemi yerleşim yapısını şekillendiren ve tanımlayan unsurlar şu şekilde açıklanabilir:

- Bizans siyasal egemenlik düzeninin esas alındığı askeri stratejik şartlara göre şekillenmiş kentsel savunma sistemi⁶,

⁶ Bizans kent modelleri incelendiğinde savunma ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda kentler iç kale, ahmedek, mahpushane, surlar ve burçlardan oluşmaktaydı (Boz, 2014: 16).

- Anadolu'nun içinde bulunduğu jeopolitik konumu gereğince hem kültürlerin hem de bölgelerin birbiriyle iletişimi açısından üretim ve üretilenlerin dağıtım ilişkileri,
- Esasen Orta Asya ve İran kaynaklı Türk-İslam şehircilik anlayışına uygun, Bizans şehir kültür yapısının etkileriyle şekillenmiş Anadolu coğrafyasındaki yönetim ve arazi kullanım sistemine dayanan yerleşim politikaları,
- Türklerden önce Anadolu'da Roma ve Bizans Dönemleri'nde kurumsallaşmış yapısal organizasyonlar ile hem Orta Asya'dan getirilen kültür hem de İran Türk-İslâm kültürlerinin Anadolu'da bir araya gelmesiyle oluşan kentsel örgütlenmeler'' şeklinde sınıflandırmalar yaparak Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar olan geçen sürede şehirlerin, hangi faktörler göz önüne alınarak oluşturulduğunu aktarmıştır (Okuyan, 2019: 43).

Türk şehir yapısı, kaynaklarda şehrin savunma kale düzeni ve şehrin iç sahası olarak ikiye ayrılıp incelenmiştir. Şehrin savunma kale düzeninde idare merkezi ve pazar yeri bulunmaktadır (Baykara, 2014: 103). Pazar ve panayırların bulunduğu yerler genel itibariyle geçici olarak yerleşim merkezleriydi. Anadolu'nun verimli arazilerinde yapılan tarım ve hayvancılığa bağlı olarak artan ticari faaliyetler sonucunda önemli aktarım merkezi haline gelmiştir (Okuyan, 2019: 46). Kentlerin etkili bir savunma sistemi öncelikle dikkat edilmesi gereken hususlar vardır. Öncelikle ileri ön savunma önleyici tahkimat hendeklerinin, korunma duvarı ve kuvvetlendirilmiş savunma yerlerinin ve ön savunma yeri olan iç kalenin olması gerekmektedir (Baykara, 2014: 104; Okuyan, 2019: 52).

Şehrin iç sahası ise kendi içinde şehrin ikamet sahası, idare yeri ve ticaret sahası olarak üçe ayrılmaktadır. Selçuklu şehirlerinin yapıları incelendiğinde ticaret sahası geniş ise o kentte yoğun bir ticari faaliyetlerin yapıldığını ve birçok dinden insanın bir arada yaşadığı söylenebilmektedir. Selçuklu şehirlerinde Hristiyan, Yahudi ve Türk-Müslüman mahalleleri hiçbir zaman iç içe yaşamamış ve mahalleler surlar ile birbirinden ayrılmıştır (Baykara, 2014: 106/110). Şehri oluşturan bir diğer önemli unsur ise mahalledir. Mahalle, birbirini tanıyan ailelerden oluşan bir ibadethanenin etrafında şekillenmiş yerlerdir. Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra yerleşmiş oldukları Bizans şehirlerinde ilk olarak var olan ibadethaneleri cami veya mescide çevirmiş ve etraflarına konaklayacakları meskenler yapmışlardır (Akşit, 2014: 68). Selçuklu şehirlerinde

bulunan mahalleler ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan ilki Sur Dışı İskân ve Mahallelerdir. Bu yerleşim yerlerinin bir kısmı iç kalede veya sur dışında yer alan bölümde ikamet edilmekteydi. Sur içinde yer alan iç kale de cami veya mescitlerin var olması Türklerin öncelikle şehir merkezine yerleştiklerini göstermektedir. (Akşit, 2014: 70). Etnik ve Dini gruplara göre ayrılmış olan mahalleler ise dini inanışlara göre yapılmıştır. Müslümanlar, Yahudiler, Hristiyanlar ayrı ayrı mahallelerde yaşamış ve bu mahalleler bir sur ile çevrelenmiştir. (Akşit, 2014: 75). Mahallelerin yapısı hakkında bilgi veren bir çalışmada yer alan açıklama şu şekildedir:

Mahalleler şehirlerin vazgeçilmez unsurlarının başında yer almaktadır. Her şehirde olduğu gibi Selçuklu şehirlerinde de mahallelerin varlığını dönemin vakıf kayıtlarından öğrenebiliriz. Mahallelerin nitelikleri, sınırları, hane sayıları ve şehirdeki konumlarını içeren bilgileri bu belgelerden öğrenemiyoruz. Müslüman Türk şehirlerinin fiziki ve sosyal unsuru olarak mahalleler, genelde bir cami, mescit ya da tekke/zaviye çevresinde şekilleniyordu. Buna göre Müslüman bir mahalle, sosyal, dini ve kültürel bağlamda cami, mescit veya tekke/zaviye etrafında temel olarak inşa ediliyor, ardından bu yapıların etrafında yaşam alanı olarak konutlar yapılıyordu. Bu mahallelere cami, mescit yaptıranlar veya tekke/zaviyenin kurucusu olan şeyhin ismi veriliyordu. Selçuklu dönemi şehir yapılarında mahalleler, kentin fiziksel yapısını oluşturan ana unsurlardan birisi durumundadır. Mahalleler şehrin fiziki bir birimi olmasıyla birlikte, şehrin sosyal ve kültürel yapısının bir parçası olarak da kabul edilir (Okuyan, 2019: 55).

Mahallelerde ortaya çıkan bu kültürel yapının oluşumuna zemin hazırlayan bir diğer unsur ise meydanlardır. Bir kentin yerleşim merkezi olarak kabul edilebilmesi için meydanların olması gerekmektedir. Bu meydanların düz ve oldukça geniş bir açık alana sahip olması gerekmektedir. Belirli günlerde yapılan eğlenceler, yarışmalar, kutlamalar, şenlikler insanları bir araya getiren önemli faaliyetlerdir. Anadolu Türk yerleşim sisteminin de vazgeçilmez ögesidir (Okuyan, 2019: 56). Türklerin Anadolu'ya gelmelerinden sonra oluşturmuş oldukları yerleşim sahalarının idari açıdan yönetiminin yapılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Türkler Anadolu'da yeni bir idari yapılanmaya gitmiş ve kent sistemini daha sistemli bir hale getirmişlerdir. Özcan (2005), Anadolu Selçuklu İdari Birimlerini Biçimlendiren Değişkenleri şu şekilde açıklamıştır:

- Platolar, dağ kitleleri, vadiler ve kıyı alanları olmak üzere birbirinden bağımsız birimlerden oluşan Anadolu'nun kendine özgü coğrafi koşulları,
- Anadolu'nun Roma-Bizans egemenliğinden devralınan idarî coğrafyası (Roma Dönemi Eyalet Sistemi ve Bizans Thema organizasyonları gibi),
- Orta Asya ve İran Türk devlet geleneğinden Anadolu coğrafyasına taşınan ya da aktarılan ülüş sistemi ya da iktâ uygulaması gibi toprak kullanım ve yönetim politikaları mirası,

- Anadolu'nun askerî-siyasal koşulları, ulaşım-iletişim sistemi ve ekonomik potansiyelleri olarak sayılabilir (Özcan, 2005: 86).

İdari birimleri şekillendiren bu faktörler göz önüne alındığında ‘‘Anadolu’da Selçuklu dönemi idarî coğrafyasını oluşturan idarî birim ya da eyaletler Selçuklu idarî örgütlenme biçimi ya da devlet yapısındaki kademelenme açısından irdelenirse’’ kurulacak olan idari birimler şu şekilde olmalıdır:

- Doğrudan merkezi idareye ya da Sultan’a bağlı subaşı/şâhne adı verilen askerî/sivil valiler yönetimindeki eyaletler,
- Selçuklu Sultanları tarafından fethedilen ya da egemenlik altına alınan komşu ülke yöneticilerine ya da askerî hizmetler karşılığında ve sadece mülk gelirlerini kapsayan nitelikte sahip/emir/bey gibi yüksek devlet yöneticilerine verilen geniş iktâlar biçimindeki eyaletler,
- Selçuklu hanedan üyeleri ya da akrabalarının yönetimine bırakılmış, kuruluş dönemlerinde özerk ya da muhtar statüde yönetilmekle birlikte, sonraki dönemlerde doğrudan Sultan’a bağlı olarak yönetildiği anlaşılan melikler emrindeki eyaletler (ya da meliklik merkezleri),
- Askerî-siyasal-stratejik koşullara dayalı olarak örgütlenmiş beylerbeyi ya da melikü’l ümera adı verilen askeri komutanlar emrinde doğrudan merkeze bağlı olarak yönetilen ve Hristiyan devletlerle siyasal-askeri sınırları oluşturan uç eyaletleri olmak üzere idarî kademelenme göstermektedir (Özcan, 2005: 86).

Selçuklu Sultanları, şehirlerdeki yönetimin daha kolay bir şekilde gerçekleşmesi için idari birimlere ayırmış ve sistemli bir merkezi otorite kurulmuştur. Yönetim merkezi ‘‘askeri ve stratejik merkezler’’ başlığında subaşılık merkezleri olarak nitelendirilmiştir. Subaşılık merkezleri için yer alan ifade şu şekildedir.

Konya, Alâiyye ve Sinop kalelerinde bulunan Selçuklu dönemi anıtsal yapı kitabeleri, şehirlerin kimliklerinin işlevselliği bakımından önemli ipuçları sunmaktadır. Bu kitabelerde yer alan bir takım askeri unvanlardan, Selçuklu emirlerinin subaşı veya sahip gibi askeri kimliklerinden Selçuklu Dönemi’nde stratejik bazı askeri merkez konumunda yerleşim birimlerinden söz etmek mümkündür. Bu yerleşim yerlerine Kayseri- Darü’l feth/fetih yeri, Aksaray-Darü’z-zafer/zafer üssü, Ankara-Darü’l-hısn/müstahkem yer, Niğde-Darü’l-pehlevanniye/pehlivanlar yeri, Alanya-Darü’l-eman/emin yer, Tunguzlu ve Antalya-Daru’s-sagr/uc yeri gibi merkezleri örnek olarak verebiliriz (Okuyan, 2019: 45-46).

Alıntıda yer alan bilgiye göre Antalya ve Alanya uç merkez olarak geçmektedir. Fakat bu

şehirlerde Akdeniz'in en önemli liman şehirleridir. Bu limanlardan yapılan ithalat ve ihracat sayesinde üretim, dağıtım ve aktarma merkezi olarak belirlenen idari birim içinde yerini almaktadır. Bu konu hakkında yer alan ifadeler ise şöyledir:

Selçuklular Dönemi'nde Akdeniz ve Karadeniz sahilllerinde yer alan liman kentlerinin askeri-stratejik değerlerinin yanı sıra devletin sahip olduğu doğal kaynakların ve hammaddelerin ihracat ve ithalat merkezleri olarak vasıflandırıldığı söylenebilir. Bu bağlamda tarihi belgeler, Akdeniz bölgesindeki Antalya ve Alanya ile Karadeniz bölgesindeki Sinop limanlarının çeşitli fetih hareketleri için askeri üs görevini üstlendiğine işaret etmektedir. Aynı zamanda bu şehirlerin, Müslüman ve gayr-ı Müslim tacirlerin yerleşmesiyle bölgelerarası mübadele merkezleri ve askeri tersane merkezleri olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır (Okuyan, 2019: 47-48).

Harita 4: Anadolu'da Selçuklu Dönemi Üretim Dağıtım Merkezleri

Kaynak: (Okuyan, 2019: 48).

Selçuklular Anadolu'ya geldiklerinde Bizans kentleri ile karşılaştırmış ve bu şehirler üzerinde hakimiyet kurulduktan sonra yeniden düzenlemiş, şehirlerin bulundukları doğal fiziki koşullar göz önüne alınarak idari birimlere ayrılarak merkezi otorite sağlanmıştır. Merkezi otorite bir devletin en üst kademesinden yani hükümdardan başlar ve alt kademelerde bulunan devlet görevlilerine kadar iner. Antalya'nın, Anadolu Selçuklu Devleti'nin fethinden sonra önemli bir bölgede yer almasına müteakip burada önemli bir idari yapılanma gerçekleştirilmiştir.

Antalya'nın ilk fethi 1207 yılında I. Gıyâseddin Keyhüsrev, ikinci kez fethi ise Sultan I. İzzeddin Keykavus tarafından 1216 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu fetihlerden sonra şehre

subaşı/vali (emâret u serleşkeri-yi mahruse-i Antalya) olarak Mübarizeddin Ertokuş atanmıştır (Baykara, 1997: 38; Baykara, 2010: 106; Çaylı, 2016: 68; Demir, 2017: 13-14; Kaya, 2006: 131; Koca, 1997: 37-38; Kurt, 2010: 35-36; Yağcı ve Akkaya, 2017: 120; Yınaç, 2020b: 8).

Selçukluların uzun bir süredir denizlerde hakimiyet kurma çabası sonuç vermiş, Antalya fethedilmiştir. Akdeniz’de sınır ve ticari güvenliğin sağlanabilmesi için kurulan tersane ile Selçuklu donanması inşa edilmeye başlanmıştır. Selçuklular, Antalya’nın coğrafi önemi kapsamında bu kenti ‘‘Güney Sahilleri Eyaleti/Komutanlığı’’ olarak idari birime ayrılmış bölgenin merkezi haline getirmiş ve askeri bir üs olmuştur (Aksoy, 2019: 201; Başol, 2018: 82; Geyikoğlu, 2003: 261; Erdem, 2019: 84).

Harita 5: Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi’nde Batı Anadolu İdari Yapısı ve Güney Sahilleri Eyaleti

Yukarıda verilen haritada Batı Anadolu’da yer alan uç eyaletleri görülmektedir. Bizans ile sınır komşusu olan Selçuklular savunmalarını askerî-stratejik temelli oluşturmuştur. Uç bölgelerde kurulmuş olan bu eyaletler sınır güvenliğini sağlamak, akınlar düzenlemek, iç karışıklıklardan doğan ayaklanmaları bastırmak, elçilerin yol güvenliğini sağlamak gibi birtakım görevleri olmakla beraber sınır yerlerinde yaylak ve kışlak olarak kullanılan kent ve köylerde olabilmektedir (Özcan, 2005: 76). Özyürek (2010) çalışmasında, ‘‘Yaylak ve kışlak alanlarının yerleşme işlevinin dışında bir diğer işlevi de savaş dönemlerinde orduların toplanma ya da konaklaması için kullanılmasıdır. Antalya-Alanya-Alaiye Kışlağı: Birçok Selçuklu hükümdarının kışlık merkezi olan Antalya ve

çevresi kaynaklar da kışlak olarak sıkça zikredilir’’ (Özyürek, 2010: 41) demiş ve başkent Konya’nın dışında Sultanların ikamet ettiği kışlık merkezin Antalya ve Alanya olduğunu belirtmiştir. Kaynaklarda yer alan bilgiler kapsamında, Roma ve Bizans Dönemleri’nde olduğu gibi Selçuklu hâkimiyetinden sonra da Antalya, Anadolu’nun Akdeniz’e açılan en önemli liman kentidir. Bu coğrafi önemi kapsamında Antalya askeri bir idare merkezi haline gelmiştir. Antalya’nın fethinden sonra Sultanlar tarafından idareci olarak Mübarizeddin Ertokuş’un atanmış olduğu kaynaklarda net bir şekilde ifade edilmiştir. Konumuz itibariyle Antalya’da gerçekleştirilen idari yapılanmanın nasıl oluşturulduğu analize tabii tutulan kaynaklarda yer alan ifadeler kapsamında detaylı incelenecektir.

Merkezi otoritenin sağlanabilmesi için Sultanlar kendilerine bağlı devlet görevlilerini eyaletlere gönderir ve buralarda asayişin sağlanmasına dikkat edilirdi. Selçuklu Sultanına bağlı, işinin ehli olan yöneticiler şu şekildedir:

- Naib (-i Sultan) veya Subaşı: Şehrin idari birimindeki ilk kişidir.
- Vali (veya valiler): Daha küçük idari birimlerin, nahiyelerin yetkilisidir.
- Müşrif: Vergilerin belirlenmesinden sorumlu olan görevlidir.
- Nazır: Müşrifleri denetleyen kişidir.
- İğdiş-başı: Şehrin belediye başkanı olarak kabul edilebilir.
- Kaabız: Defterlerin kayıtlarını tutar.
- Muhtesib: Şehrin çarşı pazarının düzgün işlemesi yanında halkın gidişatın denetlemekle de görevlidir.
- Hâcegân: Büyük tüccarlar demektir.
- Ehl-i fütüvvet(muhterife): Şehirdeki esnaf ve sanatkârların temsilcileridir.
- Ummâl: Vergi toplayıcıları, tahsildarlardır (Baykara, 2010: 108-109).

Bu görevlilerin dışında kente imam, müezzin, kadı, hatip ve müderris gibi görevlilerde atanmaktadır. Şehrin Türk-İslam kültürü ile özdeşleşmesi için öncelikle zarar gören bütün yapılar yeniden onarımdan geçirilmiş, cami, mescit, medreseler, tekke ve zaviyeler, hanlar gibi dini ve sosyal tesisler yaptırılmıştır (Azimli, 2018: 58; Erdem, 2003: 293; Koca, 1997: 475; Önal, 1990: 10). Antalya yoğun olarak Rumların yaşadığı bir kentti. Selçukluların fethinden sonra kentte iskân politikasına bağlı olarak yoğun bir Türk göçüne maruz kalmıştır. Selçukluların Anadolu’da var olan şehirlerinde var olan mahalle düzeni Antalya’da da uygulanmıştır. Gayrimüslim halk ile

Müslümanlar ayrı mahallelerde yaşamış ve bu mahalleler surlar ile çevrilmiştir. Türk ve Müslüman ahali ket merkezinde yaşamış, Hristiyan (genel itibariyle Hristiyan tüccarlar Mina (Liman) adı verdikleri yerde oturmaktaydı) ve Yahudiler ise farklı yerlerde ikamet ederken şehrin yöneticileri ise ayrı bir mahallede yaşamaktaydılar. Mahalleyi çevreleyen surların kapısı cuma vakti ile her gece kapanmaktaydı. Çarşı ve pazar gibi yerler ise Türklerin bulunduğu mahallede yer almaktaydı (Budak, 2016: 359-360; Çetinkol, 2019: 173; Emecen, 1991: 234; Şimşek, 2019: 52).

Şehrin kozmopolit yapısından ötürü mahalle idari yapılanmasında düzenlemeye gidilmiştir. Özellikle I. İzzeddin Keykavus Dönemi'nde net bir şekilde mahalleler ayrılmıştır. Bunun en temel nedeni ise Antalya'nın fethine etki eden beşerî faktörlerde, alıntılarla aktarıldığı üzere Rumların isyan çıkarıp Müslümanlar üzerinde bir katliam yapmış olmalarıdır. Bu durumdan sonra Selçuklu Sultanları Türk ve Müslüman halkı korumak için bu ayrımı daha net bir şekilde yapmış, kentte asayişi sağlamışlardır.

4.5 Antalya'nın Fethinden Sonra İktisadi Hayatın Başlaması

Antalya, Akdeniz'e kıyısı olan önemli bir liman kentidir. Doğal bir limana sahip olması ve ticari yolların bu kentten geçiyor oluşu, Anadolu'nun iç kesimlerinde ticari faaliyetlerin yapılmasına neden olmuştur. Tarih boyunca uygarlıklar kendi ihtiyaçları gereğince ticari faaliyetler için yollar aramış veya yapmışlardır. Anadolu'da en eski ticari yollardan birisi Lidyalıların yapmış olduğu Kral yoludur. Bu yol Anadolu'nun iç kesimlerinden başlar ve Mezopotamya Uygarlığı olan Asurların başkentinden geçerek devam eder. Bu yol sayesinde ticari faaliyetler yapılmış ve uygarlıklar arasında kültürel bir etkileşim yaşanmıştır. Anadolu'da yer alan ticari yollar daha sonraki yıllarda bu coğrafyaya hâkim olan diğer devletler tarafından da çok sık kullanılmıştır (Uskun, 2018: 21). Antalya ve Alanya kentlerinden yapılacak olan ticari faaliyetler sadece karadan değil Akdeniz deniz yolu ile de yapılmaktadır. Kuzey-Güney ticari yol hattının Akdeniz'e çıkış kapısı olan bu kentler her daim ön planda olmuştur. Antalya limanından yapılan ticarete deniz yolu kullanılarak Avrupa, Suriye ve Mısır limanlarından gelen ürünler Anadolu'nun iç kesimlerine aktarılmıştır (Demir, 2017: 52).

Türkler Anadolu'ya gelmeden önce ticari yollar önemini kaybetmiştir. Genel itibariyle XI. ve XII. yüzyıllar arasında karayolları askeri amaçlar için kullanılmıştır. Bu dönemde Araplar ve Bizanslılar arasında yaşanan siyasi sorunlar ticari hayatta düzensizliklerin yaşanmasına neden olmuştur (Saral, 2012: 9). Müslüman ve Hristiyan tüccarların kullandığı güzergahlar, Rodos'ta

konumlanmış olan korsanlar yüzünden tehlike altına girmektedir. Rodos korsanları özellikle Müslüman tüccarlara saldırıyordu. Bu yüzden Müslümanlar Antalya-Konya Sivas ya da Halep-Sivas ve Samsun-Sinop güzergahlarını tercih etmek zorunda kalırken, Hristiyanlar ise deniz yolunu kullanmaya devam etmekteydiler (Turan, 2014b: 86; Yağcı ve Akkaya, 2017: 122). Selçukluların Akdeniz ve Karadeniz’de hakimiyet sağlamaları ile kuzey-güney Anadolu ticari yolları ortaya çıkmıştır. Bu yollar:

1. Sinop’tan Ankara’ya
2. Ankara’dan Konya’ya
3. Konya’dan Beyşehir veya Hatun Hisar yönü ile Antalya veya Alanya’ya
4. Antalya veya Alanya (Aksoy, 2019: 216).

Selçuklular hakimiyet kurmuş oldukları bölgelerden geçen yolların güvenliğini sağlamak için birtakım tedbirler almışlardır. Bu dönemde kara ve deniz ticari yapan tüccarların malları gasp edilmekteydi. Selçuklular kendi sınırları içerisinde tüccarların can ve mal güvenliklerinin sağlanması için kara yollarında belirli aralıklarda han ve kervansaray yapmışlardır. Kervanların başında ‘‘Kervansalar’’ adı verilen bir idareci ‘‘Rahdar’’ veya ‘‘Tutgavul’’ kumandasında bir askeri⁷ birlik tahsis edilmiştir. Aynı zamanda tüccarlar kendilerine sürekli saldıran korsanlardan can ve mal güvenliklerini koruyabilmek için kardeşlik cemiyeti adını verdikleri birlikler kurmuşlardır. Ticari rotaların tehlikeli yerleri güvenliklerinin sağlanması için devlet tarafından askerlere veya vergi indirimi karşılığı civar köyler verilmekteydi (Çetinkol, 2019: 102-103).

Anadolu’da kervan ticaretinin gelişmesindeki temel etken limanlar olmuştur. Özellikle Akdeniz ve Karadeniz sahillerindeki limanların Batı ile temasında direkt olarak kullanılması bu durumu tetikleyen bir faktördür (Boz, 2014: 110). Bahsi geçen liman kentleri Anadolu’da Türkler tarafından yapılan ticaretin denizlere açılma noktasıydı. Antalya, Sinop ve Alanya’nın fethedilmesiyle donama ve tersane ihtiyacı doğmuştur. Çok kısa bir zamanda ‘‘Selçuklu Deniz Gücü’’ diyebileceğimiz bir kuvvet oluşmuştur. 1226 yılında Karadeniz’in kuzeyinde yer alan Suğdak Limanı’na sefer düzenleyebilecek kadar güçlenmiştir. Bu seferden önce ise, Antalya’nın fethi sonrası bir donanma oluşmuş ve bu donanma ile Alanya’nın fethine yardımcı olunmuştur. Sultan I. Alâeddin Keykubat tarafından 1228 yılında Alanya’da inşa ettirilen tersane bize

⁷ Ortaçağda kurulmuş olan devletler askeri manada ne kadar güçlü olursa olsun ticari yol güzergahlarında tüccarlara yönelik gasp her daim vardır. Bu durumu engellemek için kervansaraylara bırakılan askeri muhafız birliklerinin sayısı 100 veya 200 kişiden oluşmaktaydı (Kayaoğlu, 1981: 373; Turan, 2014b: 88).

gösteriyor ki Selçuklular denizciliğe en başından beri önem vermiştir (Aksoy, 2019: 200-201). Anadolu'da Selçuklu egemenliğinin başlamasıyla beraber ortaya çıkan bir durum ise Haçlı Seferleri'dir. Bu seferlerden sonra Batı ile Doğu arasındaki artan etkileşim, ticareti olumlu bir şekilde etkilemiştir. En kestirme ve en güvenilir yolların kesişimin noktasında olan Anadolu ise bu durumundan büyük bir önem kazanmıştır (Erdem, 2019: 216-217). Akdeniz ticaretinde etkin olan Venedik ve Cenevizliler'in⁸ ticari faaliyetleri, Antalya-İskenderiye ve Trablusşam-Antalya yol güzergahında olmuştur. Ortaçağ'ın en büyük iki ticaret devleti olan Venedik ve Cenevizlilerin yönünü Antalya'ya çevirmesine etki eden neden ise Antalya ve Mısır arasındaki ticaretin giderek yoğunlaşmasıydı. Antalya Limanı'nın X. yüzyılın başlarındaki geliri 300 altındı. Bu gelirin kaçta kaçının kölelerden elde edildiği net bir şekilde bilinmese de kölelerin ticarete önemli bir paya sahip olduğu yapılan araştırmalar ile netlik kazanmıştır. Akdeniz'de yürütülen bu ticaretin merkezinin Antalya olması da kenti bir hayli önemli hale getirmiştir (Yağcı ve Akkaya, 2017: 120). Akdeniz'de yapılan köle ticareti Mısır'a doğru yapılmaktaydı. Memlûk askeri düzeni için kölelik sistemi çok önemliydi ve bu nedenle yeni kölelere ihtiyaç duyuluyordu. Mısır'a köle sevkiyatı en çok Antalya ve Alanya limanlarından yapılmaktaydı (Bozkuş, 2016: 215).

Antalya limanından ticareti yapılan bir diğer ürün ise kerestedir. Kereste ısınma gibi birçok alanda kullanılmaktadır. Dayanıklı bir ürün olmasından dolayı gemi yapımı içinde tercih edilmektedir. Gemi yapımı için genellikle sedir ve Toros köknarı kullanılmaktadır. Mısır'da kereste az olduğu için yapılan ticaret büyük bir ekonomik kazanç sağlamaktadır. Fakat bu dönemde yapılan ticarete bazı sorunlar yaşanmaktaydı. Papalık Akdeniz ticaretinde Müslümanlara kereste, silah yapımın kullanılacak olan malzemeler, demir, zift gibi ürünlerin satılmasını yasaklamıştı. Böyle bir uygulama 1187 yılında Kudüs'ün, 1291'de Akka'nın fethinden sonra daha sıkı bir hale getirilmiş hatta Müslümanlar ile ticaretin yapılması bile yasaklanmıştır. Ciddi yaptırımları olan bu yasak Müslümanlar ve Hristiyan tüccarlar tarafından gizli bir şekilde yapılmaya devam etmiştir. Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından bir şekilde sürdürülmüş, Mısır'a Alanya Limanı'ndan kereste sevkiyatı yapılmıştır (Bozkuş, 2016: 211-212).

Selçukluların Akdeniz'de hakimiyet kurmasından sonra uluslararası ticarete yeni bir dönem başlamıştır. Sultanlar bu bağlamda ticareti korumak, teşvik etmek ve sürekliliğini sağlamak

⁸ Antalya'da yapılan ticaret uluslararası alanda önemli bir konumda yer aldığı için bu kente Anadolu'nun her yerinden tüccarlar gelmekteydi. Müslümanlar, İtalyanlar, Rumlar yoğun bir şekilde ticaret yaparken, Alanya'ya ise Ceneviz, Mısır ve Suriye'den de yine ticaret gemileri limana gelmekteydi (Gordlevskiy, 2015: 185).

için birtakım kararlar almışlardır. Anadolu'ya ticaret yapan tüccarlara ayrıcalıklar tanınmış ve gümrük vergileri düzenlemiştir. Ticaretin daha sağlıklı yapılabilmesi için Akdeniz ve Karadeniz'e yeni limanlar inşa edilmiştir (Saral, 2012: 11). Antalya'nın I. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında fethedilmesiyle beraber ilk ticari münasebetler Haçlılar ile olmuştur. 1192 yılında Kıbrıs Adası'na yerleşmiş olan Haçlılar gıda ihtiyaçlarını Anadolu'dan sağlamaktaydı. Akdeniz ticaretinde tüccarların can ve mal güvenliğinin sağlanması için birtakım girişimlerde bulunmuşlardır. Gelişen ticari faaliyetler kapsamında Kıbrıs Krallığı, Venedik gibi İtalyan şehir devletleri ile ticari antlaşmalar imzalanmıştır (Azimli, 2018: 58; Bedirhan, 2016: 335; Çavuşdere, 2009: 60; Kuşçu, 2016: 332; Sevim, 2002: 348; Turan, 2014b: 307).

Ticari faaliyetlerin ilk olarak Keyhüsrev zamanında olduğunu biliyoruz. Ancak ilk resmi ticaret antlaşması I. İzzeddin Keykavus zamanında Kıbrıs Krallığı ile imzalanmıştır. Kayaoğlu (1981) Kıbrıs ile olan ticari ilişkiyi şu şekilde açıklamıştır:

Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümü üzerine yerde geçen oğlu I. İzzeddin Keykavus (1211-1220) zamanında, Anadolu üzerinde yoğunlaşan milletlerarası ticaret yollarının gereklerine ve babasının güttüğü ekonomik siyasete uygun olarak, ticari amaçlar, Selçuklu dış siyasetinin temeli olmuştur. Nitekim ülkenin iç meselelerini yoluna koyar koymaz yani 1213 ve 1214 yıllarında Kıbrıs Kralına gönderdiği mektuplarla, Anadolu ve Kıbrıs arasında ticari münasebetlerin gelişmesini sağlayan anlaşmalar yaptı. Bu anlaşmalara göre, Antalya'nın I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından 1207 yılında fethedilmesinden sonra yapılan anlaşmanın ve kurulan dostluğun yürürlükte olduğu, her iki taraf tacirlerinin birbirlerinin ülkelerine serbestçe girip çıkacakları kabul ediliyor; ayrıca, korsanların hücumlarına uğrayan tüccarlara sığınma hakkı tanınması ve ölen tüccara ait malların mensup olduğu devlete geri verilmesi karşılıklı olarak taahhüt ediliyordu. Böylece yalnız Kıbrıs ile değil, Avrupa ticaretine de bir konak vazifesi gören bu ada vasıtasıyla Avrupalılarla da ticari ilişkiler düzene konmuş oluyordu (Kayaoğlu, 1981: 361).

Kıbrıs ile imzalanan anlaşmanın içeriği ise şu şekildedir:

Sultan I. İzzeddin Keykavus ile Kıbrıs Kralı I. Hugs (1205-1218) arasında 1214'te imzalandı. Buna göre iki tarafın tüccarları karşılıklı olarak birbirlerinin memleketlerine girebilecekler, serbestçe ticaret yapabilecekler, aldıkları veya sattıkları mallar için %2-3 oranında vergi verecekler, tüccarlar saldırı, yağma, el koyma, soyulma, gibi nedenlerle zarara uğramaları halinde uğranılan kayıp olay nerede olmuşsa o devlet tarafından karşılanacaktı. Bilindiği üzere Antalya limanı o Dönem'de Selçukluların Akdeniz'e açılan tek kapısı idi. Dolayısıyla Kıbrıslılar Anadolu ile olan ticaretini uzun süre buradan yürüttüler. Antalya limanı aracılığıyla Anadolu'dan Kıbrıs'a gönderilen emtia arasında sebze, meyve, şap, yün, ipekliler yer almaktadır (Erdem, 2003: 294).

Yukarıdaki alıntıda yer alan antlaşma içeriğine ek olarak Koca'nın (1997) çalışmasında açıklanan diğer maddeler ise şu şekildedir:

1. Her iki tarafın tüccarları da iki devletin hakimiyeti altındaki ülkelerde ve denizlerde serbestçe ticari faaliyetlerde bulunabilecekler ve sadece belirlenen gümrük vergisini ödeyecekler.
2. Her iki devletin sahillerinde fırtınaya tutularak kazaya uğramış gemilerden kurtarılan tüccarlar ve malları mensup oldukları devlete geri verilecek.
3. Deniz korsanları tarafından ele geçirilen tüccar gemileri, hangi devletin sahillerine çıkarılmışsa, o devlet tarafından içinde bulunan insanlarla birlikte malları mensup oldukları tarafa iade edilecek.
4. Her iki devlet de sınırları içinde ölen tüccarların mallarını ait oldukları devlete teslim edecekler.
5. Her iki taraf da anlaşmaya 3 yıl süreyle riayet edecektir (Koca, 1997: 70-71).

Kıbrıs Kralı ile imzalanmış olan bu antlaşma günümüze kadar ulaşmış olan önemli bir ticari antlaşma olup Vatikan Arşivi'nde bulunmaktadır. Selçukluların Hristiyan bir devlet ile yapmış olduğu ilk antlaşma olması da bu anlamda önemlidir. (Demir, 2017: 54; Şimşek, 2019: 43). Selçukluların Antalya hakimiyetinden sonra sadece Kıbrıs Krallığı ile ticari münasebetleri olmamıştır. I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubat Dönemleri'nde Akdeniz'de ticari faaliyet yürüten diğer devletler ile antlaşmalar imzalanmış ve büyük bir ekonomik kazanç elde edilmiştir (Seven, 2019: 37).

Bizans İmparatorluğu ile Venedik Cumhuriyeti arasında yapılan antlaşmalar, Selçuklular Dönemi'nde de sürdürülmüş, sadece Venediklilere değil, Cenevizliler, Pizalılar ve Provanslılar'da Anadolu ile ticaret yolu yeniden açılmıştır. Batıların en önemli ticaret üslerinden biri bu dönemde Kıbrıs'tır. Sadece batılı tacirler değil, özellikle Mısırlı ve Suriyeli tacirlerde sık sık Antalya ve Alanya yoluyla Anadolu ile ticaret yapmaktaydılar. Özellikle Selçuklu Sultanlarından I. Gıyâseddin Keyhüsrev, I. İzzeddin Keykavus ve I. Alâeddin Keykubat dönemlerinde Venediklilere farklı haklar tanınmıştır. Tacirlerin hayat ve malları, bir deniz kazasında bile dokunulmazlıkları konusunda karşılıklı güvence altına alınmıştır. Yollarda zarar gören, saldırıya uğrayan veya soyulan tacirlerin zararları devlet hazinesinden karşılanacaktır. Böylece Selçukluların devlet sigortası amacıyla uyguladıkları sistem sayesinde devlet güvencesi altına alınmıştır (Erdem, 2003: 80).

I. Alâeddin Keykubat Dönemi'nde Venedik Dukası ile yapılmış olan antlaşmada yer alan maddeler şu şekildedir:

1. Venedikli tacirlerin Selçuklu ülkesinde serbest ticaret yapmaları,
2. %2'den fazla gümrük vergisinin alınmaması,
3. Altın, gümüş ve kıymetli taşlardan vergi alınmaması,

4. Venediklilere ait ülkelerde, Türk tüccarların serbest dolaşması gibi, genel olarak ele alınan birtakım maddeler içermektedir (Seven, 2019: 55).

1229 yılında imzalanan antlaşmada yer alan önemli bir bilgi ise devlet sigortasıdır. Venedik ile yapılacak olan ticarete, Selçuklu tüccarlarına karada veya denizde gelecek olan herhangi bir zararın maddi karşılığı devlet hazineden karşılanacaktır. Uygulanacak olan bu sigorta ilk olması bakımından önemlidir (Kayaoğlu, 1981: 363; Seven, 2019: 56). Ticaret hacmi, bir ülkenin refah seviyesini belirten en önemli unsurlardan birisidir. Selçuklular ticarete büyük bir önem vermiştir. Ekonomiyi sağlamlaştırmak için, ticari hayatı geliştirmeye çaba harcamışlardır. Uluslararası önemli ticaret rotalarının güvenliği için kervansaraylar inşa etmişler, kervanlar için muhafızlar tayin etmişlerdir. Bunların dışında tüccarların zararlarını devletin karşıladığı bir sistem kurmuşlardır. Tüm bunların yanı sıra tüccar sınıfının kendisini güvence altına alabilmesi için devlet sigortası uygulanmıştır. (Çetinkol, 2019: 20). Ticari hayatı canlı tutabilmek adına, Anadolu Selçuklu Devleti'nde icra edilen meslekler şunlardır:

1. Sevvak (Pazarcı): Eski devirlerden beri, insanların ihtiyaçlarını karşıladıkları ve alışveriş yaptıkları merkezi bir yapıda olan pazarlar bulunmaktaydı. Bu pazarlara yiyecek ve giyecek başta olmak üzere çeşitli ürünleri getirip satan kişilere de pazarcı denilmekteydi (Çetinkol, 2019: 20).
2. Sarraf (Dövizci): Para bozmak, paraları değiştirmek ve para ile ilişkili her türlü işlemle uğraşan, para alım-satım işlemlerini gerçekleştiren kişilere sarraf denilmekteydi. Bu mesleğin günümüzdeki karşılığı da dövizcidir (Çetinkol, 2019: 20-21).

Yapılmış olan ticari antlaşmalarda yer alan ürün vergilerinin dışında devletin belirlemiş olduğu vergilerde bulunmaktadır. Devletin önemli gelir kaynağı olan bu vergiler hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler şu şekildedir:

Antalya, Bizans Dönemi'nde olduğu gibi Selçuklular zamanında da devletin hazinesine önemli miktarlarda gümrük geliri sağlıyordu. Kaynağın ifadesine göre Pervane Muineddin'in iktidarı Dönemi'nde vilayetlerden toplanan vergi dört parçadan ibaretti. Bunlardan biri olan Alanya ve Antalya'nın gümrük vergisi de eksiksiz olarak, ancak öncekilerden daha az bir tahsilatla merkeze gönderiliyordu. Bu vergi, "kayid" olarak tanımlanan reisin sorumluluğu ve tahsildarın (muhasıl) nezaretinde Konya'ya, devlet hazinesine ulaştırılmaktaydı (Erdem, 2003: 299).

1. Öşür; En çok bilinen vergi türlerindendir. Üretilenlerin 1/10'unu almayı niteleyen ayni ve ser'i bir vergi türüdür. 1/10 oranı çorak olan bölgelerde 1/20'ye kadar düşebilmekteydi.

2. Haraç; Yaygın vergi türlerinden biridir. Bir tür arazi vergisidir. Ancak bu arazi vergisi dönem içerisinde yaşayan gayrimüslimlerden alınmaktadır.
3. Cizye; Hristiyanlardan alındığı bilinen bir tür baş vergisidir. Nakdi olarak alınan bir vergidir. Cizye nakdi, haraç ise aynı bir vergi türüdür.
4. Baç; Bir tür gümrük vergisidir. Daha çok ticaret erbabının ödediği bir vergidir. Bazı dönemlerde kaldırıldığı gözlenmiştir. Örneğin Antalya'nın fethinden sonra Antalya Limanı'na daha çok mal ve tacir gelmesi için kaldırıldığı bilinmektedir (Boz, 2014: 106).

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Akdeniz ve Karadeniz'de kurmuş oldukları hakimiyet sonucunda yabancı devletlerle imzalanmış antlaşmalar neticesinde özellikle güney sahillerinde yer alan Antalya ve Alanya bir hayli önem kazanmıştır. Özellikle İtalyan Şehir Devletleri ve Kıbrıs Franklarının ihtiyaçları doğrultusunda Anadolu'ya bağlı olmaları ticari faaliyetleri geliştirmiştir. Bu dönemde yapılan ticari faaliyetler daha çok gıda alanında olmuştur. Kaynaklarda gıdanın dışında yine birçok ürünün ticaretinin yapıldığı da zikredilmiştir. 1224 yılında Venedik, Mısır ile olan ticareti yasaklayınca Selçuklular Antalya Limanı'ndan Mısır ile olan ticaretini artırmıştır (Demir, 2017: 59).

Antalya'dan Mısır ve diğer ülkelere Türkmen halıları, kilimleri, Ankara sofları⁹, yün, deri, ipekli dokuma, kuru meyva ve zift ihraç edilirdi. Mısır, donanması için lazım olan kerestelerini de buradan sağlardı. Ayrıca yine donanma için lazım olan esirleri de Antalya pazarından temin ederlerdi. Şap Kütahya'dan Antalya pazarına gelir, buradan dışarıya gönderilirdi. Ayrıca bal mumu, kitre zamkı, meşe mazısı, belirli renkteki kumaşlar ihraç edilirdi. Antalya ve Şam gibi merkezlerde yapılan camdan mamul eşyalar aranan ve ihraç ürünler arasında idi. Baharat, keten, şeker, sırma ipliği, sabun vs. gibi maddeler ithal edildiği gibi batıdan Chalens. Norbenne. Perpignan, Lombardiya kumaşları Antalya pazarına gelirdi. Yalnız bu kumaşların belirli renkte ve kırılmış olmaları lazımdı. Çünkü Antalya da kumaş kırıcıları yoktu. Yine Antalya pazarına getirilen mallar arasında bulunan biber ve çivit Hindistan ile ticari münasebeti akla getiriyordu. Ayrıca Avrupa'dan silah, miğfer, mağrib mancınıkları, gümüş Venedik tulgaları, fenerleri, Frenk kalkanları ithal edilir, Antalya'ya getirilirdi (Önal, 1990: 21-22).

Antalya'nın iç ve dış hinterlandının geniş olması ve kara yolları ile bağlantısının bulunması kentte yoğun bir ticaretin yapılmasına neden olmuştur. Akdeniz'de önemli bir liman kenti olan Alanya'da ise ticari faaliyetler sınırlı ölçüde kalmıştır. Bunun temel nedeni ise limanın

⁹ Tiftik keçilerinden elde edilen Tiftik lifleri her türlü dokuma için uygun bir yapıya sahiptir. Tiftik yünlerinin iplik haline getirildikten sonra sof adı verilen kumaşların elde edilmesi, kumaşın dokunup boyanması ve cenderleme işlemlerinin yapılmasına sofuculuk denilmektedir. Anadolu'da önemli bir el sanatı olan sofuculuk Ankara yöresine aittir (Yanar-Akpınarlı, 2016: 172).

hinterlandının dar olmasından kaynaklanmaktadır. Dar bir kıyı şeridine sahip olan Alanya’da ticari faaliyetler sınırlı olsa da buradan Mısır’a ve Suriye’ye sedir çamları gönderilmiştir (Çavuşdere, 2009: 65-66).

Daha önce incelenen kaynaklarda Alanya kenti için askeri bir fonksiyon yüklenmiş ve açılan tersane ile Selçuklu donanması oluşturulduğu teyit edilmişti. Çavuşdere, Akdeniz’e önemli bir kıyısı olan Alanya’nın ticari olarak Antalya’nın geride kalmasını kentin doğal fiziki koşullarından kaynaklı olduğunu dile getirmiştir. Görüldüğü üzere kentlerin kuruluşunda veya kullanımında etken olan en önemli unsur doğal fiziki unsurlardır. Bu koşullar göz ardı edilip şehirde siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmeler istenilen düzeyde sağlanamaz. Sultanlar, kentlerin fiziki koşullarını ön planda tutmuş, idari ve ekonomik olarak yapılanmaya gitmişlerdir. Bu zamana kadar kaynaklarda Antalya limanı için ticari faaliyetlerde önemli bir yere sahip olduğu ifade edilmiştir. Ancak limanın askeri bir fonksiyona sahip olduğu Karaca’nın (2018) eserinde şu şekilde açıklanmıştır:

Antalya İskeleyi ve burada yapılan gemiler, sadece ithalatta, ihracatta ve donanmada kullanılmamakta aynı zamanda, Mısır gibi bu bölgede kendisine sancak tahsis edilen bir kimsenin buraya ulaşmasında, hassa-ı hümayuna ait bir iş için yine bu çevredeki sancaklara önemli devlet adamlarının gelip-gitmesinde, mühim kişilerin Kıbrıs’tan gelip-gitmesinde, asker sevkinde ve yine, çeşitli yerlere ordunun seferi esnasında bunlardan istifade edilmektedir (Karaca, 2018: 88).

Buradan anlaşılacağı üzere Antalya limanını sadece ekonomik nedenlerden dolayı değil aynı zamanda siyasi veya idari işlerde görevli olan devlet yöneticilerinin de ulaşım için kullandığı önemli bir yerdir.

Antalya Selçukluların altın çağında önemli ticari merkez olması, milletlerarası yapılan antlaşmalar ile canlılık kazanmıştır. Sultanların devlet ekonomisini canlı tutmak adına yaptıkları politikalar, Antalya’nın önemini arttırmıştır. Selçuklularının Moğol akınlarından sonra Anadolu’da yaşamış olduğu siyahi buhran ekonomik hayatta da kendini göstermiş ancak bu durum Antalya’yı olumsuz yönde etkilememiştir. Moğolların Selçuklular üzerinde baskılarının arttığı dönem olarak bilinen II. Keyhüsrev zamanında Antalya’nın ticari önemi göz ardı edilmeden devam ettirilmeye çalışılması kentin bu mânâda önemini vurgulayan bir gelişmedir.

4.6. Antalya’nın Fethinden Sonra Sosyo-Kültürel Hayat

Antalya fethedildikten sonra yapılan iskân politikası ve imar faaliyetleri ile sosyo-kültürel hayatta değişimler yaşanmıştır. Selçuklular kentte hakimiyet kurmadan önce II. Justinianus

zamanında kıyı kesimlere Suriyeliler yerleştirilmiştir (Flemming, 2018: 17). Türklerin Anadolu’da yapmış oldukları fetihlere bağlı olarak nüfus artışı yaşanmıştır. Yaşanan bu göçlerle beraber Anadolu’nun nüfusu yaklaşık 8 milyon olmuştur. Selçuklu Dönemi’nden itibaren şehirlerde yapılan ekonomik faaliyetlere bağlı olarak Türkmen nüfusu artmıştır. Selçukluların Moğol hakimiyetine girdiği dönemde ise Antalya ve çevresinde nüfus daha fazla artmış, şehrin doğu kısmına doğru iskân yapılmıştır. 1240 yılları itibariyle Anadolu’da Selçuklu hakimiyetinde olan kentlerde siyasi karışıklıklar yaşanmış ancak Antalya ekonomik faaliyetlerin gelişmiş olmasından dolayı fazla etkilenmemiştir (Demir, 2017: 63; Erdem, 2003: 297). Anadolu’nun büyük ticari kentlerinden biri olan Antalya içerisinde dört zümre barınmaktaydı. Kentte Bizans Dönemi’nde nüfus çoğunluğu Rumlarda iken, Selçuklular Devri’nde yaşanan yoğun göçlerden dolayı bu çoğunluk Türklere geçmiştir. Üçüncü ağırlıklı zümre ise Yahudilerdir. (Erdem, 2003: 299). Şimşek (2019) ise yapmış olduğu çalışmasında Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi’nde gayrimüslim halkın nüfusu hakkında tahmini olarak rakamsal bilgiler vermiştir:

Gayrimüslimler Türkiye Selçuklu içerisinde de önemli bir yere sahiptir. Azımsanamayacak nüfusları vardır. Şehirlerin nüfusu hakkında Ulu cami gibi halkın toplandığı yapılardandır. Buna göre Selçuklu başkenti Konya 72.000, dönemin milletler arası ticaret merkezi Sivas’ın 57.000; ikinci siyasal merkez ve askerî harekât üssü Kayseri 22.000, uç kentleri Ankara’nın 9.500, Çankırı’nın 4.500; liman kentleri Antalya ve Sinop’un 10.000; kırsal merkez Alaiye’nin 5000 nüfusa sahip olabileceği görülmektedir (Şimşek, 2019: 82).

Devletin hakimiyet altında olduğu kentlerde sistemli politikaların yürütülmesi ve kalıcı olabilmesi için öncelikle iskân politikasının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Selçukluların Antalya ve Alanya hakimiyetinden önce şehirde yaşayan halk ‘*Eskiden Kalanlar*’ ve ‘*Yeni Gelenler*’ olarak iki kısma ayrılmıştır.

a. Eskiden Kalanlar yani Türk öncesi Dönem’den kalanları üç alt kümede görebiliriz:

1. Rumlar
2. Frenkler,
3. Diğerleri, Müslüman tacirler, Yahudiler (Baykara, 2010: 107)

Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev fethettiği yerlere iskân politikasını uygularken hoşgörü politikasından vazgeçmemiş ve o bölgede yaşayan Hristiyan halka Bizans’ın sunduğu imkanlardan daha fazlasını sunarak devlete olan bağlılıklarını arttırmıştır (Başol, 2018: 82). Yapılmış olan iskânın tam anlamıyla gerçekleşmesi için şehirde birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Kiliseler camilere çevrilmiş. Şehrin Türk-İslam kimliğinin kazanması adına kadı, müderris, imam, müezzinler atanmıştır. Antalya’ya sadece konar-göçer Türkmenler değil, diğer etnik gruplardan

olan insanlar da kalıcılık sağlanması için kente yerleştirilmiştir. Sultan bu iskân edilen kişilere kışın barınacak yerler tahsis etmiştir. (Başol, 2018: 82). Tızlak (2019) çalışmasında kente yerleştiren Türkmenler hakkında şu ifadelerle yer vermiştir:

Selçuklular zamanında eskiden beri takip edilmekte olan usul gereğince Anadolu'da fethedilen yerlere Türk aşiretleri yerleştirilirdi. İşte bu gelenek çerçevesinde Antalya bölgesine I. Gıyâseddin Keyhüsrev tarafından Harezm ve Serahs bölgelerinde meskûn olan Teke aşireti yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme işleminde Anadolu'nun Türkleştirilmesi politikası başlıca etken olarak görülmektedir. Çünkü Selçuklular, fethettikleri bu coğrafyada Türk nüfus açısından yeterli bir potansiyele sahip değildir. İşte bu zafiyeti gidermek adına da fethedilen yerlere Türkmen topluluklarını yerleştirme politikası takip edilmiştir. Bunda tabii ki o dönemlerde Horasan'dan Anadolu'ya kalkıp gelen ve kendilerine yeni bir yurt arayan Türkmenlerin bu ihtiyacına cevap verme düşüncesi de etkili olmuştur. Türkmenlerin yeni fethedilen Antalya bölgesine yerleştirilmesinde bir de devletin güney sınırlarının muhafazasının önemli rolü olmuştur. Çünkü o dönemde Oğuz Türkmen boyları, din uğrunda çarpışma vadeden yerlere kendi istekleri ile koşa koşa gitmekteydi. Aynı şekilde Türkmenler, sınır boylarına kendilerine yeni otlaklar bulma düşüncesi ile de gönüllü olarak giderek yerleşmeye yerleşmekteydiler (Tızlak, 2019: 28).

Yapılmış olan iskân sadece Antalya kentiyle sınırlı kalmamıştır. Konar-göçer olarak yaşayan Oğuz boyları Selçuklu sınırları içerisinde yer alan diğer kentlerin güvenliğinin sağlanması, Anadolu'da Türk nüfusunun artması ve merkezi otoritenin güçlendirilmesi için yapılmıştır. Oğuz boylarının yerleştirilmiş olduğu şehirler şu şekildedir:

- Kayı (Sivas, Kütahya, Kengiri-Çankırı, Konya, Menteşe-Muğla Bölgesi, Kastamonu, Hamid-Isparta ve Burdur Bölgesi, Amasya, Çorum, Ankara),
- Yazır (Hamid-Isparta),
- Bayındır (Bolu, Hamid-Isparta, Hüdâvendigâr-Bursa Bölgesi),
- Salur (Sivas, Saru-Han-Manisa, Hamid-Isparta),
- Yüreğir (Adana, Kastamonu, Hamid-Isparta, Teke-Antalya Bölgesi, Trabzon) (Karakaş, 2019: 23).

Selçukluların fethettiği yerlerde kalıcı olabilmek, Türklüğü ve Müslümanlığı yayabilmek, hakimiyet sahasındaki şehirlerde Türk-İslam sentezi ile yeniden yapılandırmak için yapmış olduğu iskân politikası ile başarılı olunmuştur. Bu durum Keykubat Dönemi'nde fethedilen Alanya kenti içinde uygulanmaktadır. I. Alâeddin Keykubat Alanya'yı fethettikten sonra sur ve kale gibi birçok yapı inşa edilmiş, kente Türkmenler yerleştirilmiştir (Kurt, 2010: 67; Şimşek, 2019: 60). Alanya'ya Türkmenlerin yerleştirilmesiyle beraber kaynaklarda nüfusu hakkında şu bilgiler verilmiştir:

Şehirde Türklerin yanı sıra Rum, Yahudi ve Hristiyan Batılı tüccarların da yerleşmiş olması ve hatta etrafı surlarla çevrilmiş kendilerine ait yerleşimlerinin bulunması idi. Şehri 1333'te ziyaret eden seyyah İbn Battuta, kentin bu nüfus yapısı hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaktadır:

“Bu şehir genişlik, güzellik ve ihtişam bakımından dünyanın en güzel şehirlerinden. Gerek planı gerek düzenliliği ile diğer ülkelerdeki benzerlerinden daha üstün bir durumda. Ahali içindeki taifeler ayrı ayrı mahallelere yerleşmiş. Hristiyan tüccarlar ‘mînâ’ (=liman) adıyla anılan semtte oturmaktadırlar. Bu mahallenin çevresini büyük bir duvar kuşatmakta. Cuma vakti ve her gece bu duvarın kapıları kapalı tutulmaktadır. Şehrin asıl halkı olan Rumlar başka bir mahallede kendi başlarına oturuyorlar, onların bulundukları yer de surla çevrilmiş. Yahudilerin de kendilerine ait yerleşim yerleri vardır. Burası da yine büyük bir duvarla çevrili. Şehrin beyi, ailesi, devlet erkânı ve kapıkullarının oturdukları semt yukarıda açıkladığımız diğer taifelerden tamamen ayrılmıştır. Onların etrafı da surla çevrili, neredeyse kale gibi. Müslüman ahaliye gelince bunlar şehrin tam merkezinde yaşamaktadırlar. Şehir merkezinde bir Cuma Câmii, medrese, pek çok hamam, gayet düzenli planıyla kalabalık ve zengin çarşılar bulunmaktadır. Tüm şehrin etrafını; yukarıda bahsettiğimiz semtleri de içine alan geniş bir sur kuşatıyor” (Çavuşdere, 2009: 66).

Selçuklu hakimiyeti sonrasında Antalya'ya yapılan İskân politikasının ardından sosyo-kültürel yapısında değişikliklerin yaşandığı bilinmektedir. 1216 yılından sonra Antalya'nın ikinci kez fethinden sonra şehre gelenleri şu şekilde gruplandırmıştır:

1. Askerler, Türkler
2. Ticaret erbabı Müslümanlar
3. Diğer, Türkler, “Garipler”, Türkmenler
4. Yöneticiler (Baykara, 2010: 107)

• Ticaret ve Sanat Erbabı: Geçim kesiminde de belirttiğimiz gibi, belirli bir gelire, dirliğe sahip bu Türklerin öteki hizmetlerini görmek için de pek çok Türk şehre gelip yerleşmişlerdir. Gerçi bunların arasında İslam diyarlarından gelenlerle İran sahasından gelenler de olabilir. (Baykara, 2010: 108) Ticaret ve sanat Erbabı grubuna en iyi örnek ise Ahi Teşkilatıdır.

XII.-XIII. yüzyılda Anadolu'nun içinde bulunduğu siyasi çalkantılar ve sarsıntılar sonucu, içtimai hayatın diğer safhalarında olduğu gibi, sanat ve meslek dünyasında da etkilemeler meydana gelmiştir. Sonucunda da uzun yıllar etkisini sürdürecektir Ahilik kurumu ortaya çıkmıştır. Birçok kelimenin karşılığı olan Ahî ya da Ahilik; iktisadi hayatı canlandıran, etkili bireyleri koruyan bir teşkilat olarak varlığını ortaya koymuş ve süreklilik sağlamıştır. Anadolu'da Kırşehir olmak üzere Kayseri, Konya, Niğde, Ankara, Antalya, Burdur, Isparta, Milas, Bursa, Balıkesir, Birgi, Tire, Lâdik, Aksaray, Sivas, Gümüşhane, Bayburt, Erzincan, Erzurum, Mudurnu, Kastamonu, Bolu, Amasya, Sinop, Gerede, Geyve, Bergama, Manisa, Gölhisar, Maraş ve Eskişehir de ahî teşkilatının yayıldığı bölgelerden olmuştur (Kıran, 2019: 9).

Antalya'da Ahi teşkilatının varlığını İbn Battûta'dan öğrenmekteyiz.

İbn Battûta ahilerle ilk defa Antalya şehrinde karşılaşmıştı. Seyyah, bu şehre geldiğinin ilk akşamı medresede konaklamıştı. Antalya’da bulunduğu ikinci gün, üzerinde yıpranmış bir elbise ve başında bir keçe külah bulunan ahi yiğitlerinden biri Şeyh Şihabeddin Hamevi’yi ziyaret etmiş ve onları tekkelerine yemeğe davet etmişti. Seyyah bu yemek davetini kabul etmiş fakat gencin yoksul birine benzemesi ve onları ağırlayacak gücü yoksa zor durumda kalmasını istemediği için, aklında soru işaretleri oluşmuştu. Şeyh Şihabeddin Hamevi de İbn Battûta’nın bu sözleri üzerine şöyle demiştir: “Bu adam, ahi yiğitlerin önderlerindendir. Kendisi derici tayfasının ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri. Zanaatkârlar arasında aşağı yukarı iki yüz adamı var. Onlar kendisini önderliğe seçtiler, bir tekke yaptırılar. Şimdi gündüz kazandıklarını geceleyin orda harcıyorlar.” (Cebeci ,2019: 112).

İbn Battûta ahilerin kıyafetleri hakkında oldukça önemli bilgiler vermişti. Antalya’da bir zaviyeye misafir olan seyyah ahilerin kıyafetlerini şu sözlerle aktarır:

Mecliste sırtlarında “kabâ” (kaban) ayaklarında mest bulunan; bellerine iki arşın uzunluğunda bıçak asan, başlarını alta yün bir takke, onun üzerinde de bir arşın uzunluğunda iki parmak genişliğinde uzun serpuşlarla örten bir grup delikanlı vardı. Yiğitler burada toplandıkları vakit serpuşlarını çıkarıp önlerine koyarlar. “Zerdani” cinsi (ince, şeffaf sarı ipekten mamul) güzel bir takke veya buna benzer bir şey kalır başlarında (Cebeci, 2019: 111).

Antalya’da farklı milletlerin yaşaması, kentin sosyo-kültürel alanda gelişmesine neden olmuştur. Kentin ekonomik canlılığına bağlı olarak imar faaliyetlerine önem verilmesi de bu anlamda önemlidir. Kültürel alanda gelişmişliğin göstergesi olan bir diğer yapı ise medreselerdir. Antalya’da var olan eğitim-öğretim “Temel Eğitim, İhtisas Eğitimi ve Meslek Eğitimi” olmak üzere üç şekilde verilmektedir.

1. Temel Eğitim: Mektepler, Mescitler: Temel eğitimi, Türk ve Müslüman kız/erkekler görürlerdi. Kız/erkek çocuklar 10 yaşına kadar mektepler ya da mahalle mescidine giderler. Burada onlara temel İslam bilgileri ve ahlak kuralları öğretilir. Her fetih sonrası olduğu gibi, burada da temel eğitim gösteren mektepler açılmıştır. Kaynaklarımız bu konuda sınırlı olsa da temel eğitim Selçuklu Türk toplumunun ana kurallarından birisidir (Baykara, 2010: 111).

2. İhtisas Eğitimi “Medreseler”: Selçuklu Dönemi’ne ait yüksek eğitim veren medreseler Antalya’da görülmektedir. Kentte var olan üç medresenin 13. yüzyılda faaliyette olduğu bilinmektedir. Bu medrese öğrencilerini, yukarıda bahsi geçen mektepleri bitiren veya taşradan gelenler arasından seçilmekteydi. Vakıflar, medresenin öğretmenlerine ve öğrencilerine gelir olanağı sağlayabilirdi (Baykara, 2010: 111).

3. Meslek Eğitimi: Her Türk çocuğu temel eğitime sahip olduğundan, 10 yaşından sonra mesleğine göre bir ustanın yanına çırac olurdu (Baykara, 2010: 111).

Sosyo-kültürel hayatın bir diğer zenginliği ise birçok milletin bir arada yaşamış olmasının dışında Ahi teşkilatı ve açılmış olan medreseler de önemli bir yere sahiptir. Antalya'nın bu mânâda en önemli mirası bilim hayatındaki canlılıktır. Antalya'da yaşayan her milletin kendine özgü kültürü, inancı ve yaşayışı vardır. Kozmopolit bir yapıda olan bu kentte yaşayan halkın dini inançlarının farklı olması da kente ayrı bir canlılık getirmiştir.

1. Rumlar: Antalya'nın fethi esnasında ve sonrasında önemli kiliselerini kaybetmeler de, kendilerine ait birçok mabetleri bulunmaktadır. Antalya'da kendi dinlerini ve gerektirdiği ibadetlerini özgürce yapabiliyorlardı (Baykara, 2010: 111).

2. Türkler: Türklerin fetih geleneğinde, fethedilen yerin en büyük ibadethanesini camiye çevirmek önemli bir yer tutar. Bu nedenle Antalya'daki en büyük kilise, camiye dönüştürülmüştür. Bu caminin hangisi olduğu ise tartışma konusudur. Ne zaman ki fetih-camisi cemaati kalabalık gelirse, yeni camiler inşa edilebilir. Antalya'daki bu camin ise Ahi Yusuf Cami olduğunu düşünüyoruz. Eski cami, ilk kesimdeki mahallelerin Müslüman nüfusu için yeterlidir. İki sur arası Türk mahalleri insanları ise yeni camide cuma namazlarını kılmaktadır. Kente yapılmış olan yeni mahallelerde, mahallenin önde gelen kişisi mescit yaptırmaktadır. Mescit genelde mektep ile ortak planlanır. Zaman içerisinde, mescidi inşa ettiren kişinin adı mahalleye de isim olmaktadır. 13. yüzyıldan itibaren yapılan mescitlerin sağlam olanlardan bazıları zamanımıza ulaşmıştır. Hanikah, Zaviye ve Dar'üs-suleha'ları, dini kurum yapısı olmasının yanı sıra, sosyal yardımlaşma kurumu yapısı olarak da kabul edilmesi önemlidir (Baykara, 2010: 111).

3. Diğerleri 'Frenkler, Yahudiler': Frenklerin ve Yahudilerin ibadethaneleri küçük de olsa var olduğu bilinmektedir (Baykara, 2010: 111). Şehirlerde insanlar arasında kaynaşmanın, yardımlaşmanın ve eğlencelerin gerçekleştiği mekanlar vardır. Antalya'da ise bu durum şu şekildedir: 13. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla Antalya, kendine ait bir şehir kimliği kazanmıştır. Şehrin ortak mekanlardaki eğlenceler ile bir araya gelinip, insanlar arasında kültürel bir aktarım sağlanırdı. Sosyal hayatın ihtiyacı olan eğlence ve spor şehrin merkezinde bulunan meydanlarda yapılırdı. Antalya Meydanı, Selçuklular Dönemi'nde kale kapısının dışından kuzeydeki Murat Paşa Camisi'ne kadar uzanan epey geniş bir yerdir. Zamanla bu mekanlara evler veya mezarlıklar ile hâkim olmuştur. Geçmişte şenliklerin yapıldığı insanların bir araya gelip eğlendiği meydanlar yeşillikler içinde bulunan önemli bir merkezdi. Antalya halkının her türlü ortak sevinç ve mutluluk törenleri burada yapılmaktaydı. Örneğin, II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta geçme (cülus) şenlikleri burada yapıldığı da düşünülmektedir (Baykara, 2010: 112).

Bu yerleştirme politikasından sonra şehrin iç mimari düzeninde değişiklikler yapılması ve sosyo-kültürel hayatın İslamiyet ile yeniden şekillenmesi için birtakım eserler yapılmıştır. 12. yüzyıl boyunca bir taraftan Bizanslılar ile diğer taraftan Haçlılar ile savaşmak zorunda kalan Anadolu Selçukluları, dönem içerisinde fazla mimari eser yapamamıştır. Fakat 13. yüzyıla gelindiğinde devletin en parlak zamanını yaşayan Selçuklular, günümüze kadar ulaşan ve bulunduğu yerin simgesi olan cami, kervansaray, han, medrese, köşk, saray, türbe, kümbet gibi pek çok mimari eseri kente kazandırmıştır (Avcı, 2015: 53). Bu eserler arasında Yivli Minare Cami, Ahi Yusuf Mescidi (1249), Bali Bey Cami (XV. yüzyıl), Cami-i Kebir, Kesik Minare, Karatay Medresesi (1250), Ulucami Medresesi (İmarat Medresesi) ve Atabey Armağan Medresesi (1239) sayılabilir (Armağan, 2005: 101).

Antalya'nın Türk-İslam kenti olabilmesi için yapılması gereken en önemli yapılar camilerdir. Caminin kitabesi incelendiğinde I. Alâeddin Keykubat Dönemi'nde inşa edildiği görülmektedir. Caminin bahçesinde bir Mevlevihâne ve hamam yer almaktadır. Camide bulunan kitabede "Bu mübarek uğurlu yapıyı, Ulu sultan, Dünya'nın ve Din'in yücesi, karanın ve iki denizin Sultanı, şehid sultan Keyhüsrev oğlu Keykubad... resmetti" yazısı okunmaktadır (Kurt, 2010: 96; Tiryaki, 2013: 552-553).

Bir diğer önemli yapı ise Kesik Minare Cami'dir. Kaynaklarda Cuma'nın Cami olarak da geçen bu yapının aslı Panaghia Kilisesi'dir. Caminin mimari dokusu incelendiğinde Roma Dönemi'nden kalma bir dini yapı olduğu görülmektedir. Selçukluların Antalya'yı fethinden sonra camiye çevrilmiş ve üzeri bir kubbe ile örtülmüştür (Budak, 2016: 364). Antalya'dan sonra Alanya'da da aynı şekilde imar yapılanması gerçekleştirilmiştir. Günümüzde Süleymaniye Cami, Tek Minareli Cami, Alaeddin Cami veya Kale Cami olarak adlandırılan bu eser I. Alâeddin Keykubat Dönemi'nde 1231 yılında yaptırılmıştır. Bu caminin dışında Akşebih Mescidi yer almaktadır. Cami 1230 yılında Akşebe Sultan tarafından yaptırılmıştır (Budak, 2016: 369-370). Alanya'da var olan bu yapıların dışında surlar ve tersanede bulunmaktadır. Kentin surları altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm limanın arkasında kalır ve bir ucu Kızıl Kule ile tersaneye kadar uzanan dar bir yapıdadır. İkinci bölüm tepenin aşağıya doğru meyilli olan toprak kısımlarını içine almaktadır. nc bölüm, Ehmedektir. Dördüncü bölüm, Ehmedek'in güney kısmında kalan Beşinci bölüme yani Hisar'a çıkan yolu içine almaktadır. Altıncı bölümde Selçukluların son devrine ait surlar yer almaktadır (Lloyd ve Rice, 1989: 12). Selçukluların Alanya hakimiyetinden sonra yapılmış olan imar faaliyetleri yeni kurulmuş olan Oba Köyünde de devam etmektedir. Köy

Alanya yolunun 9.5 km. yer alan Dim Çayı'nın üzerine konumlandırılmış Selçuklu Köprüsünün orada bulunmaktadır. Bu köyde dikkat çeken önemli mimari yapı ise Selçuklu Medresesi'dir. Günümüzde harap bir durumdadır (Lloyd ve Rice, 1989: 45).

Bu Dönem'de yapılan imar faaliyetleri Antalya'yı gözde bir şehir haline getirmiştir. Kent kuruluşundan itibaren sosyal ve ekonomik yönden önemli bir liman şehri olmuş ve 12. yüzyıldan itibaren Türk hakimiyetine girmiştir. I. Alâeddin Keykubad Dönemi'nde ise Antalya kentinin gelişmesi için imar faaliyetlerine önem verilmiştir. Bu dönemde surlar tamir edilmiş, cami minare mescit, imarethane, medrese, han, hamam, çeşme, muallimhane, köprü gibi çok sayıda eser kazandırılmıştır. Bu yapıların devamlılığı ise vakıflar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Selçuklu Sultanları şehirde yapmış oldukları yapılar ile Antalya'ya "tüccar-kent" olması için büyük emek harcamışlardır (Avcı, 2015: 54).

Antalya'nın kaynaklarda geçen "Tüccar-Kent" kavramı liman kenti olmasından kaynaklanmaktadır. Antalya limanı hakkında kaynaklarda yer alan bilgiler şu şekildedir:

Antalya Körfezi'nde yer alan Antalya Limanı, 50 m yüksekliğinde bir kayalık üzerinde kurulmuş olup, çok iyi bir korunak durumundadır. Bugünkü limanla aynı yerde bulunmayan eski liman, kent merkezinin yakınındaki tarihi Kaleiçi mahallelerinin aşağısında yer alır. Günümüzde balıkçı tekneleri ve yatlara hizmet vermektedir. Antalya Kalesinin kenarında bulunan liman, yüksek bir burun üzerinde yer almaktadır. (Armağan, 2005: 108).

Eskiçağ ve Ortaçağ gemilerinden büyükçe bir filoyu içine alabilecek, rüzgâra karşı güvenli ve kumla dolma tehlikesinden uzak doğal bir liman olan Antalya Limanı, daha sonraları inşa edilen mendirekler sayesinde adeta "kapılı bir liman" haline getirilmiş, yelkenli gemileri düşman ve korsanların saldırısından korumak için de denizin içine duvar çekilmiştir. Liman iki rıhtımla korunmuş ve rıhtımların her birinin ucunda bugün, yukarıda belirttiğimiz burçların harabeleri bulunmaktadır (Karaca, 2018: 83).

Antalya Limanı tarih boyunca hakimiyet kuran uygarlıklar için önemli bir liman olmuştur. Liman yaşanan muhasaralardan dolayı zarar görmüş ve kente egemen olan her devlet tarafından tamir edilmiş ve büyütülmüştür. Selçuklular kenti ikinci defa fethettikten sonra surları, rıhtımları ve mendirekleri tamir etmiştir. Günümüzde ise kendisinden hiçbir iz kalmayan tersane kurulmuştur. Kurulan bu tersane sayesinde Mısır, Suriye ve Hindistan ile deniz ticaretine geniş ölçüde başlanmıştır. Osmanlı zamanında da bu tersanenin kullanıldığı ve burada gemiler inşa edildiği arşivlerde görülmektedir (Armağan, 2005: 109).

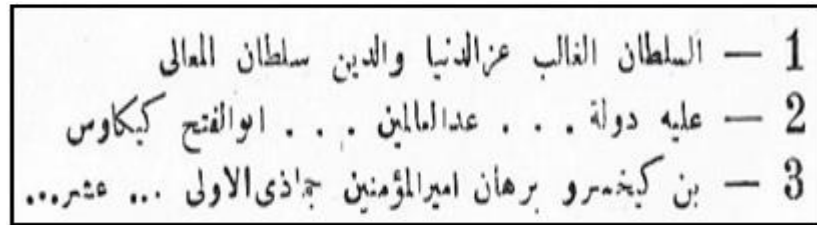
Antalya'nın liman kenti olması ticari potansiyelini artırmış ve ticari güvenlik sağlanmaya çalışılmıştır. Ticaret yollarının güzergahlarında yapılan kervansaraylar, tüccarların getirdikleri

malların korunması ve tüccarların konaklamasında önemli mekân olmuştur. Bu yollarda kalabalık kervan kabileleri devamlı ticari eşya taşımaktaydılar. Soygunlara ve her türlü tehdide karşı kervanların güvenliğini sağlamak, konaklama ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için kervansaraylar önemli bir mekân olmuştur (Şimşek, 2019: 73). Bu dönemde yapılan kervansaray ve hanların üstlendikleri görev, planlarını biçimlendirmiştir:

- Yolcu, gezgin, görevli, tüccar, kolluk birliği gibi gelip gidenleri karşılayabilir olmaları,
- Yatakhane, aşhane, kiler, depo, ahır, mescit, hamam, şadırvan, hastane, eczane, ayakkabıcı, nalbant gibi gereksinimleri karşılar olmaları,
- Güvenlik güçleri ve savunma nedeniyle gözetleme yerleri, burçları olması, bir savunma üssü olabilmeleri,
- İklim koşulları göz önüne alınması, bunlar han ve kervansaray planlarını yönlendirmiştir (Saral, 2012: 11-12),

Ticaret ile gelişen şehirlerde kervansaraylar dışında hanlar da yapılmıştır. Selçuklu Dönemi'nde yapılan bu hanlar içinde en önemlisi Antalya-Alanya yolunda bulunduran Alara Han'dır, Yapı I. Alâeddin Keykubad tarafından 1231-1232 yılında yaptırılmıştır. Kervansaray planı dikdörtgen ve dışı kapalı bir yapıdır. Konya- Antalya yolunda yapılan kervan ticareti için ilk konaklama yeri olarak tercih edilmektedir (Altun, 1989: 341). Şimşek, 2019: 74). Bir diğer han ise Burdur-Bucak sınırları içerisinde yer alan Susuz Han'dır (Ülker, 2011: 43). Antalya'nın ticari fonksiyonu için önemli olan bir diğer yapı ise Evdir Han'dır. Evdir Han ile ilgili detaylı araştırma yapan Saral'ın (2012) çalışmasında verilen bilgiler şu şekildedir:

Şekil 4: Evdir Han'da Bulunan Kitabe

Kaynak: (Saral, 2012: 59).

Transkripsiyonu:

- 1 – Es Sultan el galip izzet dünya ve din Sultan el meali
- 2 – Aleyhi devlet adel alemin..... ebul fetih Keykavus
- 3 – Bin Keyhüsrev burhan emir ül müminin cemazul ûlâ..... aşr.....

Tercümesi:

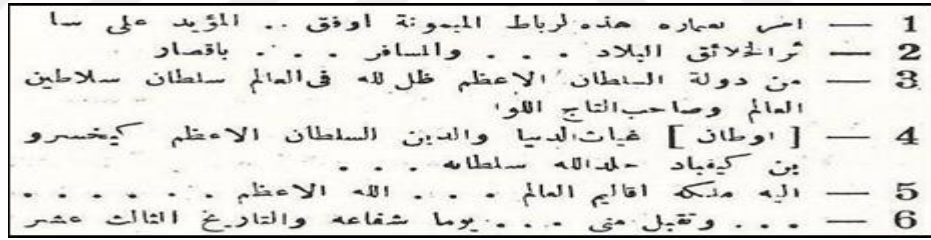
Yücelikler Sultanı, din ve dünyanın saygın insanı, her yerde üstün Sultan,
devlet sahibi alemlerin saydığı galip Sultan, Keyhüsrev oğlu

Keykavus, müminlerin emirinin kanıtı, cemazul ûlâ on(Saral, 2012: 59).

“Bazı kısımları okunamamış kitabeye göre Evdir Han Sultan İzzettin Keykavus I tarafından yaptırılmıştır. Kitabede hicri tarihten yalnız on okunabilmiştir. İzzettin Keykavus I H. 608- 616 / M. 1211 -1220 yılları arasında tahtta kalmıştır” (Saral, 2012: 59). Evdir Han Antalya’nın 18 km güneybatısında yer alan Yeşilbayır köyündendir. Handa yer alan kitabenin bir kısmı günümüze kadar ulaşmamıştır. 1928 yılında han ile ilgili çalışmalar yapılırken var olan kitabe metni R. Riefstahl tarafından okunmuştur (Durukan, 1995: 516).

II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında yapılmış olan bir diğer yapı ise Kırkgöz Han’dır. 2009 yılında restore edilmiş ve turistik bir tesis olarak kullanılmaktadır. Hanın üzerinde yer alan kitabe incelendiğinde ilk defa doğudan batıya doğru seyahat eden misafirlerin konaklandığı bir mekân olduğu görülmektedir¹⁰.

Şekil 5: Kırkgöz Han’da Bulunan Kitabe

Kaynak: (Saral, 2012: 66).

Transkripsiyonu:

- 1 – Emera bi ma’reten haze’l ribat ül mübareketi el ufukun el müeyyedetü ali sair
- 2 – El ha’lak ül beledi misafirsın el ard asid sahiyye mevaribihe fi
- 3 –Min devleti es-Sultan ül-Azam Zill Allahu Li’l el- alim Sultanı selatini afak ve sahbi
- ve
- Li’l veda
- 4-..... Gıyased’dünya Ebu’l feth ve’d din es Sultan el azam Keyhüsrev bin Keykubat hazel
allahü Sultanehu

¹⁰ <https://antalya.com.tr/listing/tarihi-kirkgoz-han> (erişim tarihi: 08.12.2021)

5- el kayyum el alim el azamet bil ... fill es Tallahu fetihe

...

6- Min el devlet vetekabbel min bu mal şefaah ahlak el mü'minin fi sene sitte es selase aşare.

Tercümesi:

1- Bu ribatın inşa edilmesi için düzenlenen yerleşim, biçare büyük(ulu) seyreden (yolcu)

2- Yorgun (bitkin) memleketli, gönül rahatlığıyla misafirsin, iç rahatlığıyla malların, kaç kez

ticarete büyük zarar görmüş olsa, cömert

3- Sultanlığından beri azametli, ulu Sultan, ... Allaha mahsustur, her şeyi bilen Sultan, herşeyin sahibi, her şey ona mahsus

4- Keyhüsrev ve Keykubad'ın oğlu azametli, büyük Sultan, din ve dünyanın temel direği Gıyâseddin

5- Her şeyin sahibi, her şeyi bilen, azametli,..... ,.....

6- Devlettendir kabul etmek, ... sahip olduğu mal ve ahlak o iman etmişe (Gıyâseddin 'e)

şefaah etsin, on üç. (Saral, 2012: 66-67).

Osmanlı Devleti Dönemi'nde onarılmış olan han 2009 yılında Döşemealtı Belediyesi'nin talebi üzerine Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından yeniden onarılarak restorasyon çalışmaları sona ermiştir. Restorasyon çalışmaları Mimar Nejat Üreğen tarafından yapılmış tahrip olan taşlar yeniden onarılmıştır. Günümüzde bu han kullanılmamaktadır (Saral, 2012: 74; Ülker, 2011:32-33). Bu hanlar dışında Antalya'nın kuzey-güney ticari yolları üzerinde yer alan mevcut hanlar da (Sorgun Han, İncir Kırı Hanı, Örüce Han, Seyir Kaşı, Efenin Hanı, Çaltı Yokuşu ve Kaplan Han) bulunmaktadır (Şimşek, 2019: 75-76).

Antalya- Alanya yolunda bulunan önemli hanlardan biri de Şarapsa Han'dır. Şarapsa Köyü yakınlarında II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında inşa edilmiş ancak inşa tarihi net olarak bilinmemektedir. Şarapsa Han'dan sonra denizden 10 km mesafede bulunan Alara Çayı yakınlarında ise Alara Kalesi ve Alara Hanı bulunmaktadır. (Lloyd ve Rice, 1989: 51; Şimşek, 2019: 77-78).

Anadolu Selçuklu Devleti hoşgörü politikası sayesinde birçok milleti ve kültürü bünyesinde barındırmış, yapmış olduğu iskân politikasıyla Türk kültürünü Anadolu’da yaymıştır. Selçukluların Akdeniz sahillerinde hakimiyet kurmalarından sonra sosyo-kültürel hayatın gelişmesi için yapmış olduğu faaliyetler sadece Antalya ve Alanya için değil devletin sınırları içinde yer alan diğer kentler için de önemli hale gelmiştir. Yapılmış olan medreseler, meslek eğitimi için kurulmuş olan Ahi teşkilatı, ticaret için han ve kervansarayların yapılması, İslamiyet’in yayılması için camilerin ve mescitlerin yer alması Anadolu Selçuklu Devleti’nde sosyal devlet anlayışının geliştiğini göstermesi bakımından önemlidir.

4.7. Anadolu Selçuklularının İdari, Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Durumlarının Günümüze Yansımaları

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapan Antalya ve çevresi zengin bir kültürel geçmişe sahiptir. Antalya, II. Attalos zamanında kurulmuş önemli bir liman kentidir. Sahip olduğu doğal fiziki koşullara bağlı olarak gelişen ticari faaliyetler sayesinde zaman içerisinde Akdeniz’in önemli liman kentlerinden biri olmuştur. IV. Haçlı Seferleri’nden sonra Bizans İmparatorluğu’nun hakimiyeti Anadolu’da zayıflamıştır.

Bu siyasi otorite boşluğu Selçukluların Akdeniz’de önemli bir güç haline gelmesine neden olmuştur. Selçukluların Antalya hakimiyeti sonrasında idari, ekonomik ve sosyo-kültürel hayatta değişim yaşanmıştır. Selçuklular Dönemi’nde Antalya’nın idaresi için subaşı (vali) atanmış ve şehrin yönetimi Sultana bağlı olarak gerçekleşmiştir. Subaşının dışında müderrisler, imamlar, müezzinler, kadılar atanarak şehirde yönetimin doğru bir şekilde yapılması sağlanmıştır. Müderris, imam, müezzin gibi eğitim veya din alanında görevlilerin atanması ile bilim hayatının gelişmesi, İslamiyet’in yayılması için faaliyetlerde bulunulmuştur.

Fotoğraf 2: Yivli Minare Cami

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 3: Yivli Minare

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 5: Antalya Mevlevihânesi'nin İç Yapısı

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 6: Mevlevihâne Bahçesinde Bulunan Hamam

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 7: Kesik Minare'nin Restorasyon Öncesine Ait Görüntüsü

Kaynak: (Kaymak, 2020: 339)

Fotoğraf 8: Kesik Minare'nin Restorasyon Süreci İçindeki Görünüşü

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Günümüzde Üniter Devlet olan Türkiye Cumhuriyeti'nin yönetimi, “devletin merkezinden yani başkentinden alınan kararların, merkezin kaynaklarıyla, merkezin personeliyle ve hiyerarşi içinde yerine getirilmesi esasına dayanan merkezden yönetim ile merkezi yönetimden ayrı bir tüzel kişiliğe sahip, organları seçimle belirlenen idari kuruluşların yönetimle ilgili kararlar alıp uygulayabildiği yerinden yönetim sisteminin bütünlüğüne dayanır” (Günel, 2013: 128).

Cumhurbaşkanlığına bağlı olarak illerde gerçekleşen yönetim merkezden atanan valiler ile olmaktadır. “Vali, ilde devletin ve hükümetin temsilcisi ve ayrı ayrı her bakanın mümessili ve bunların idari ve siyasi yürütme vasıtası” niteliğindedir. Ancak bu durum ilerleyen süreçlerde değişmiş günümüzde sadece Cumhurbaşkanı’nın temsilcisi olmuştur. Anayasaya göre valiler, askeri ve adli işlerin dışında kalan bulunduğu kentin idari kuruluşları, özel işyerlerini, belediye ve buna bağlı olan diğer kurumları denetlemek ile sorumludur. Kente bağlı ilçeler ve köylerin denetimi, emniyet ve asayişin sağlanması, doğal afetlere karşı tedbirlerin alınması ve denetlenmesi gibi daha birçok görevi bulunmaktadır (Koç, 2021: 45-46). Valilerin görev ve sorumluluklarının eksiksiz ve sorunsuz ilerleyebilmesi, kontrol mekanizmasının sistemli bir şekilde işlemesi için valiliğe bağlı hizmet birimleri bulunmaktadır. Merkezi yönetimin alt kategorisinde yer alan yerel yönetimler anayasanın 127. Maddesinde “İl, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen ve karar organları, ilgili kanunda gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir” olarak açıklanmıştır (Günel, 2013: 128). Yerel yönetimler, mahalli hizmetlerin idarenin bütünlüğü ilkesine uygun bir şekilde gerçekleşmesi, toplum yararının korunması ve mahalli ihtiyaçların karşılanmasından sorumludur (Günel, 2013: 128). Merkeze bağlı olarak büyükşehir statüsünde olan kentlerin yönetimlerinden sorumlu olan bir diğer kuruluş ise belediyelerdir. Büyükşehir Belediyesi il, ilçe ve belde belediyeleri gibi kentsel alanlarda kamu yararını gözeterek hizmet sunan yerel yönetimdir (Günel, 2013: 128). Antalya Büyükşehir Belediyesi’nin yetki ve görevleri içerisinde:

1. İlçe ve ilk kademe belediyelerinin görüşlerini alarak Büyükşehir Belediyesi’nin stratejik plânını, yıllık hedeflerini, yatırım programlarını ve bunlara uygun olarak bütçesini hazırlamak.
2. Gerektiğinde sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bu hizmetlerle ilgili bina ve tesislerin her türlü bakımını, onarımını yapmak ve gerekli malzeme desteğini sağlamak.
3. Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek.
4. Sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları

açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak.

5. Büyükşehirin bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, hayvan barınakları, kütüphane, müze, spor, dinlence, eğlence ve benzeri yerleri yapmak, yaptırmak, işletmek veya işlettirmek¹¹, gibi daha birçok alanda sorumluluğu bulunmaktadır.

Antalya'nın önemli yerleşim yeri olan Kaleiçi kent merkezinde rastlanabilecek olan tarihi yapılar sınırlı sayıdadır. Hıdırlık Kulesi, Saat Kulesi ve Hadrianus Kapısı bu kalıntıların en güzel sembolleridir. Caddelerin ve binaların mimari dokusu incelendiğinde Antalya'nın kent tarihinin çok eski dönemlere dayandığı görülmektedir. Mimari doku insanların yaşam tarzı ve alışkanlıkları ile gelenek-göreneklerini en iyi şekilde yansıtmıştır¹².

Fotoğraf 9: Hadrianus Kapısı'nın Eski Bir Görüntüsü¹³

Fotoğraf 10: Hadrianus Kapısı¹⁴

¹¹ <https://www.antalya.bel.tr/kurumsal/belediyenin-yetki-ve-gorevleri> (erişim tarihi: 12.10.2021).

¹² <https://www.antalyaulasim.com.tr/Hizmetlerimiz/Yatlimani/> (erişim tarihi: 12.10.2021).

¹³ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-68422/17.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

¹⁴ <http://www.antalya.gov.tr/kaleici> (erişim tarihi: 09.12.2021).

Fotoğraf 11: Hıdırlık Kulesi

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021)

Fotoğraf 12: Tarihi Kaleiçi Evleri (Solda) ve Geleneksel Evlerden Örnekler (Sağda)

Kaynak: (Kocaboyun, 2009: 31).

Antalya'nın kent merkezi olan Kaleiçi'nde bulunan evler genellikle 2-3 katlı ve geniş avlulara sahiptir. Evlerin yapısı incelendiğinde Antalya'nın iklimi dikkate alınmıştır. Evler genel itibarıyla yüksek tavanlı, sıralı ve üst katlarında ise çıkmalar bulunmaktadır. Binaların üzerinden sıcak havayı uzaklaştırmak ve doğal ışıktan daha fazla faydalanmak için yapılmış olan bu çıkmalara sokağa açılan pencereler yapılmıştır (Özel ve Sağsöz, 2021: 166-167).

Fotoğraf 13: Kaleiçi Sokakları (Solda), Evler ve Sokakla İlişkileri (Sağda)

Kaynak: (Kocaboyun, 2009: 21).

Antalya kent merkezi ve ilçeleri geçmişten günümüze kadar yaşamış birçok milletin kültürel anlamda var olan dokunuşu ile zengin bir şehirdir. Geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasından dolayı birçok yapı kentte kalıcı izler bırakmıştır. Kozmopolit yapının getirisi ile kültürel etkileşim yaşanmış ve nesilden nesile aktarımında tarihi eserler önemli bir yere sahip olmuştur. Geçmişte Antalya şehrinin merkezi olan Kaleiçi günümüzde de canlılığını korumakta ve hala merkez olma özelliğini devam ettirmektedir. Antalya’da ikamet eden veya turizm amaçlı şehri ziyaret eden kişilerin gidip gördüğü, konakladığı veya eğlendiği bir yerleşim alanı olan Kaleiçi kültürel mirasın canlılığının korunması açısından önemlidir.

Fotoğraf 14: Kaleiçi Sokakları

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 15: Kaleiçi Sokakları (Eğlence Mekanları)

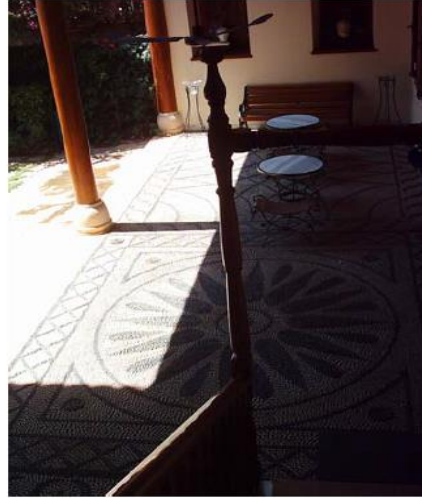
Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 16: Kaleiçi’nde Restore Edilmemiş Ev

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

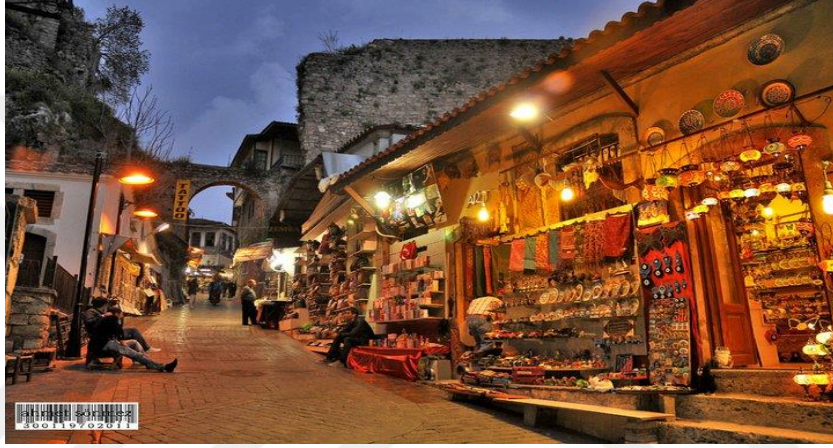
Fotoğraf 17: Geleneksel Kaleiçi Evleri (Solda) ve Taşlıktan Bir Görünüş (Sağda)

Kaynak: (Kocaboyun, 2009: 21).

Günümüzde Kaleiçi sokakları kendini eğlence ve yeme-içme mekanlarına, butik otellere bırakmış turistlerin ve yerli halkın ihtiyaçlarını karşılamak için var olan tesisler haline gelmiştir. Kaleiçi’nde esnaf hâlâ ticari faaliyetlerine devam etmektedir. Geleneksel ürünler satan dükkanlar ile günümüzün sentezi olan modern dükkanlar Kaleiçi sokaklarında yerini almaktadır.

Fotoğraf 18: Kaleiçi’nde Bulunan Hediye Eşya Dükkan¹⁵

Fotoğraf 19: Kaleiçi’nde Bulunan Konaklama Tesisi¹⁶

¹⁵ <https://www.antalyanews.com.tr/galeri/antalya---kaleici.html?sayfa=4#res> (erişim tarihi: 22.10.2021).

¹⁶ <https://www.antalyanews.com.tr/galeri/antalya---kaleici.html?sayfa=5#res> (erişim tarihi: 22.10.2021).

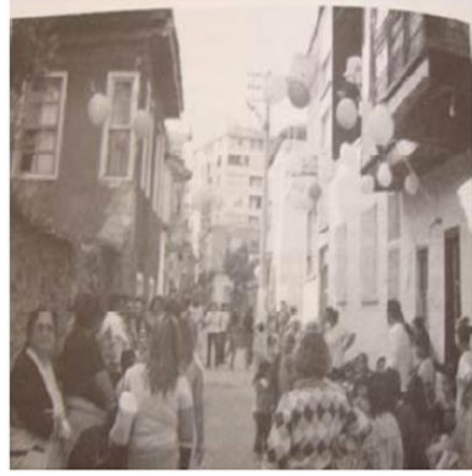
Fotoğraf 20: Kaleiçi Sokakları ve Balık Pazarı Burcu¹⁷

Kaleiçi’nde yer alan tarihi yapılar günümüze uygun şekilde tarihi yapıları korunarak restore edilmiş ve turizm için önemli bir merkez haline getirilmiştir. Geçmiş dönemlerde Kaleiçi’nde esnafın kutladığı sıra geceleri, bayramlar, Hıdrellez gibi günler kentin kültürel mirasını koruduğunu gösteren önemli unsurlardır. Antalya Kaleiçi’nde yaşayan yerel halkın geçmişten miras kalan halıcılık, ahşap işçiliği, çinicilik gibi el sanatlarını icra etmekte ve bu kültürü yaşatmaya devam etmektedir (Kocaboyun, 2009: 19).

¹⁷<https://www.antalyanews.com.tr/galeri/antalya---kaleici.html?sayfa=14#res> (erişim tarihi: 22.10.2021).

Fotoğraf 21: Sıra Geceleri (Solda) ve Hıdırellez Kutlamaları (Sağda)

Kaynak: (Kocaboyun, 2009: 19).

Günümüzde ise eğlenceler, şenlikler, festivaller, konserler ve çeşitli kutlamalar hâlâ yapılmaya devam etmektedir. Büyük şenliklerin, konser etkinliklerinin veya kutlamaların yapıldığı mekân Kaleiçi'ne çok yakın bir konumda bulunan Cumhuriyet Meydanı'dır. Geçmiş dönemlerde meydanlar insanları bir araya getiren önemli bir alanken günümüzde de bu özelliğinin devam ediyor oluşu kültürel değerler açısından önemlidir.

Fotoğraf 22: Cumhuriyet Meydanı¹⁸

¹⁸ <https://www.menderesturel.com.tr/cumhuriyet-meydanini-yeniledik-1-1> (erişim tarihi:12.10.2021).

Antalya’da yürütülen ve insanların katılımı ile hem turizme hem de ekonomiye katkı sunan birçok etkinlik, konser, şenlik, festival bulunmaktadır. Bunlara örnek vermek gerekirse eğer: Antalya Piyano Festivali, Antalya Altın Portakal Film Festivali, Konyaaltı Karnavalı ve Yaz Şenlikleri, Fesliken Yayla Şenlikleri, Uluslararası Antalya Kum Heykel Festivali, Antalya Yörük Festivali, Hıdırellez Şenlikleri, Geleneksel Abdal Musa Sultan’ı Anma Törenleri, Yayla Şenliği, Üzüm ve Balık Festivali, Altınbeşik Mağarası Kültür ve Turizm Festivali, Kaş Likya Kültür ve Sanat Festivali, Kemer Karnavalı, Kemer Yayla Şenlikleri ve Sünnet Şöleni, Çamyuva Yağlı Pehlivan Güreşi, Bozova Keşkek Şöleni, Şehzade Korkut Şenlikleri ve Mantar Festivali, Beydağları İmecik Yayla Şenliği, Tarım ve Seracılık Şenlikleri (Konferanslar-Konserler-Müzik-Dans-Tiyatro-Yağlı Pehlivan Güreşleri, Deve Güreşleri), Side Uluslararası Çocuk Şenliği, Manavgat Uluslararası Barış Suyu Kültür ve Turizm Festivali, Uluslararası Kültür ve Sanat Festivali, Uluslararası Aspendos Opera ve Bale Festivali gibi daha birçok etkinlik yapılmaktadır¹⁹.

Fotoğraf 23: Cumhuriyet Meydanı- 30 Ağustos Zafer Bayramı Kutlamaları²⁰

¹⁹ <https://antalya.ktb.gov.tr/TR-68175/festivalleretkinlikler.html> (erişim tarihi:12.10.2021).

²⁰ <https://www.antalya.bel.tr/Haberler/HaberDetay/3476/buyuksehir-belediyesi-30-agustosta-edis-konseri-ve-fener-alayi-duzenliyor> (erişim tarihi:12.10.2021).

Fotoğraf 24: Milli Bayramlarımız için düzenlenen Fener Alayı²¹

Fotoğraf 25: Cumhuriyet Meydanı Sevgi Etkinlikleri²²

²¹ <https://www.antalyacityzone.com/haber/antalyada-on-binler-cumhuriyet-meydaninda-bulustu/4180> (erişim tarihi:12.10.2021).

²² <https://www.antalya.bel.tr/Haberler/HaberDetay/2588/buyuksehir-14-subati-daha-anlamli-kilacak> (erişim tarihi:12.10.2021).

Fotoğraf 26: Antalya Valiliği'nin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Etkinlikleri Kapsamında Düzenlenen Resmî Tören²³

Fotoğraf 27: 2020 Yılbaşı Festivali²⁴

²³ <https://twitter.com/bocekmuhtittin/status/1453706983463395329> (erişim tarihi:22.10.2021).

²⁴ <https://festivall.com.tr/festival/4776/antalya-yilbasi-festivali> (erişim tarihi:22.10.2021).

Fotoğraf 28: Antalya, Muratpaşa Belediyesince Düzenlenen Hıdırellez Şenliği²⁵

Fotoğraf 29: Antalya Altın Portakal Film Festivali Gazetesi²⁶

57. ANTALYA ALTIN PORTAKAL FİLM FESTİVALİ
3-10 EKİM 2020

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI KATILIMIYLA
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
ANTALYA ALTIN PORTAKAL FİLM FESTİVALİ
Anser

Festival Gazetesi
www.antalyaff.com

ANTALYA'DA SİNEMA DOLU GÜNLER BAŞLIYOR!

Antalya Büyükşehir Belediyesi'nin ev sahipliğinde, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın katkılarıyla gerçekleştirilecek 57. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nin gösterimleri tüm dünyayı etkileyen salgın nedeniyle açık havada gerçekleşecek. Festival bu yıl iki afişle izleyicilerin karşısına çıkıyor. Afişlerin ilkünde sinemamızın yıldızı **Fatma Girik**, diğerinde ise salgın sürecinde, cephesi olmayan bir savaşın kahramanları olan **sağlık çalışanları** var.

AÇIK HAVA GÖSTERİM MEKÂNLARI

- Yıldızların Altında 1 (Cam Piramit Yanı)
Ulusal Uzun Metraj Film Yarışması
- Yıldızların Altında 2 (Konyaaltı Sahili)
Uluslararası Uzun Metraj Film Yarışması
- Yıldızların Altında 3 (AKM, Amfi Tiyatro)
Ulusal Belgesel ve Kısa Metraj Film Yarışması

²⁵ <https://antalyacityzone.com/haber/antalyada-hidirellez-senligi/3964> (erişim tarihi:22.10.2021).

²⁶ <https://drive.google.com/viewerng/viewer?url=http://antalyaff.com/gazete20.pdf> (erişim tarihi:22.10.2021).

Geçmişte insanları bir araya getiren sosyo-kültürel aktiviteler günümüzde de önemini kaybetmeyen kültürel bir mirastır. Bu mirasın nesilden nesile aktarılmasında önemli olan bu etkinlikler sadece Antalya’da değil Anadolu’nun her yerinde yapılmaktadır. Çağın getirmiş olduğu koşullara bağlı olarak sosyo-kültürel alanlarda değişimler yaşanmış olsa da dini ve milli bayram kutlamalarımız gelenek ve göreneklerimize uygun bir şekilde günümüzde kutlanmaya devam etmektedir.

II. Attalos Dönemi’nden miras kalan Antalya’nın bir diğer güzelliği ise yat limanıdır. Antalya’nın doğal limanı olan Kaleiçi Yat Limanı Selçuklular Dönemi’nde ticaretin merkezi olmuştur. Roma, Bizans ve Selçuklu Dönemleri’nde Akdeniz’de o günün şartlarına bağlı olarak yoğun bir ticari faaliyet yapılmaktaydı. Özellikle Bizans ve Selçuklu Dönemleri’nde ticaretin zirvede olduğu bu kent, günümüzde ticari potansiyelini kaybetmeyen önemli bir liman kentidir (Türk, 2013: 114). Kaleiçi Yat Limanı günümüzde tur yatları ve balıkçı sandallarına barınak olmuştur. Yat limanı gün geçtikçe artan turizme bağlı olarak yasalar kapsamında koruma altına alınmış önemli bir mirastır.

1972 yılında Antalya iç limanı ve Kaleiçi semti, özgün dokusu nedeniyle "Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu" tarafından "SİT bölgesi" olarak koruma altına alınmıştır. Turizm Bakanlığı’na "Antalya- Kaleiçi Kompleksi" restorasyon çalışmasından dolayı, 28 Nisan 1984’te FİJET (Uluslararası Turizm Yazarları Birliği) tarafından Altın Elma Turizm Oskarı ödülü verilmiştir. Günümüzde Kaleiçi otelleri, pansiyonları, restoranları ve barları ile eğlence merkezi haline gelmiştir²⁷

Antalya’nın günümüzde ticari ve yolcu gemilerinin ağırlandığı liman ayrı bir yerde bulunmaktadır.

- Antalya ticari limanı ana mendireği içerisinde 1991 yılında faaliyete geçen Setur Antalya Marina şehir merkezine 10 km, uluslararası Antalya Havalimanı’na 30 km mesafededir. Setur Antalya Marina’nın yat bağlama kapasitesi, denizde 235, karada 150 olmak üzere toplam 385 adettir. Marina içinde derinlik 4 – 6 metredir. Yaz sezonu boyunca hizmete açık mega yat iskelesinde, boyu 90 metreye kadar olan yerli ve yabancı birçok mega yata hizmet verilmektedir²⁸.

²⁷ <https://www.antalyaulasim.com.tr/Hizmetlerimiz/Yatlimani/> (erişim tarihi: 12.10.2021).

²⁸ <https://www.yatliman.com/limanlar/antalya-setur-marina/> (erişim tarihi: 12.10.2021).

Fotoğraf 30: Antalya Kaleiçi Yat Limanı'nın Kuş Bakışı Görünümü²⁹

Fotoğraf 31: Kaleiçi Yat Limanı'nın Eski Hali³⁰

²⁹ <http://www.antalya.gov.tr/kaleici> (erişim tarihi: 09.12.2021)

³⁰ <https://antalya.ktb.gov.tr/tr-68387/1.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 32: Kaleiçi Yat Limanı

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 33: Setur Marina Antalya³¹

³¹ <https://www.seturmarinas.com/Marina/Detail?marinaId=20&type=gallery#> (erişim tarihi: 21.12.2021).

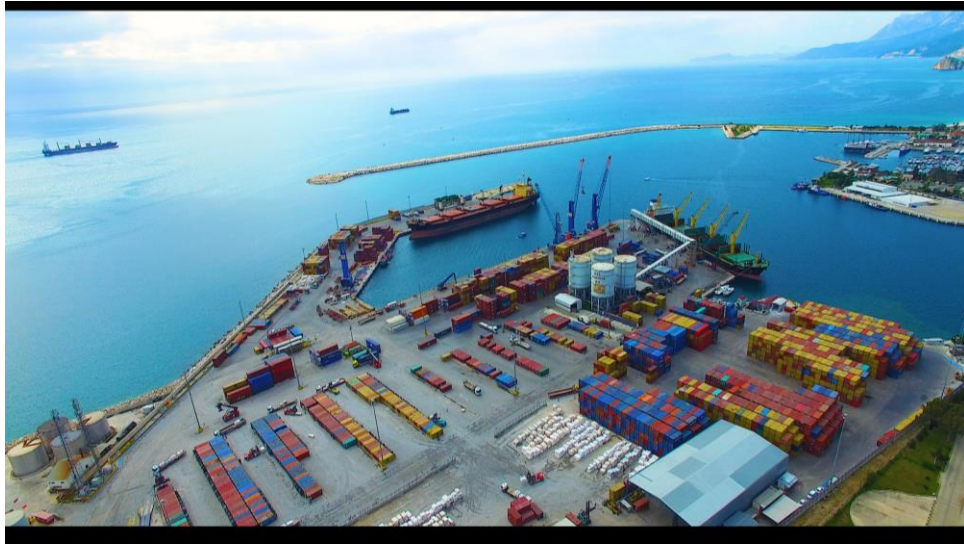
Ortaçağ'da Kaleiçi Yat Limanı'ndan yapılan ticari faaliyetler günümüzde yerini yeni yapılmış olan limana bırakmıştır. Bu limana sadece ticaret gemileri değil büyük yolcu gemileri de yanaşabilmektedir.

- QTerminals Antalya, gelişme potansiyeli en yüksek olan bir Türk limanıdır. İzmir-Mersin arasındaki ilişki yaklaşık 700 deniz mili kıyı şeridindeki en büyük organize limandır. QTerminal Antalya, kruvaziyer, konteyner, genel kargo, dökme yük, kargo, ucuz liman ve askeri gemi hizmetleri çok amaçlı bir liman olup, Türkiye'nin gelişme potansiyeli en yüksek limanlarından biridir. İzmir-Mersin arasındaki ilişki yaklaşık 700 deniz mili kıyı şeridindeki en büyük organize limandır³².

Antalya Limanı'ndan yapılan ithalat ve ihracat sayesinde hem şehrin hem de Türkiye'nin ekonomisine katkı sunulmaktadır.

Antalya limanı, İzmir ve Mersin limanları arasında yaklaşık 700 deniz mili uzunluğundaki kıyıda yer alan tek önemli yük ve yolcu limanıdır. 1977 yılında inşaatı bitmiş ve işletilmek üzere o zamanki adı ile Denizcilik Bankası TAO (TDİ)'ye verilmiştir. Antalya şehir merkezinin 13 km batısında yer alan Antalya limanı, karayolu ile Batıda Kemer-Kumluca Finike-Kaş, Kuzey batısında Korkuteli-Denizli-Nazilli, Kuzeyde ise Burdur-Bucak- Isparta-Afyon-Eğirdir, Kuzey Doğuda ise Akşehir- Konya ve Beyşehir-Seydişehir, Doğuda ise Serik-Side-Mânâvrat-Alanya-Gazipaşa Mersin'e bağlanmıştır³³

Fotoğraf 34: Antalya Limanı³⁴

³² <https://www.qterminals-antalya.com/about-us/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

³³ <https://www.qterminals-antalya.com/about-us/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

³⁴ <https://www.qterminals-antalya.com/gallery/qterminals-antalya/> (erişim tarihi: 20.10.2021).

Fotoğraf 35: Antalya Limanı /Yolcu Gemisi³⁵

Antalya'nın ticari faaliyetlerini incelerken doğal coğrafi koşullara bağlı olarak Antalya, Alanya'ya göre ticaret için daha uygun bir konumda yer almaktadır. Günümüzde ise Antalya'nın bu ticari fonksiyonunu teyit etmek için iç ve dış hinterlandını incelemek, günümüze olan ekonomik yansımalarını tespit etmek için önemlidir.

Tablo 1: Antalya Limanı'nın Hinterlandı³⁶

İÇ HİTERLAND	DIŞ HİTERLAND
Antalya, Burdur, Isparta, Denizli, Konya ve Muğla illerine ait yükler ve deniz yolu ile Mersin, İzmir, İskenderun, İstanbul Limanlarına gelen kabotaj hattı yüklerine hizmet vermektedir	Doğu Akdeniz limanı başta olmak üzere İspanya, İtalya, Yunanistan, Cezayir, Mısır ve Fas limanları ile Uzak Doğu ve Amerika ile Kontinant hattı limanlarını ağırlıklı kapsamaktadır.

Antalya Limanı'ndan yapılan ticarete Anadolu'nun iç kesimlerine doğru gidebilmek için Burdur, Isparta, Denizli, Konya yol güzergahı kullanılmaktadır. Bu şehirlere giden yollar üzerinde tüccarların can ve mal güvenliklerinin sağlanması için yapılmış olan kervansaraylar o dönem için

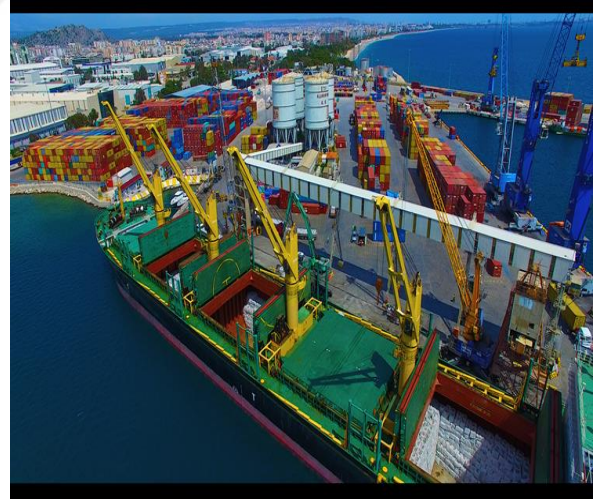
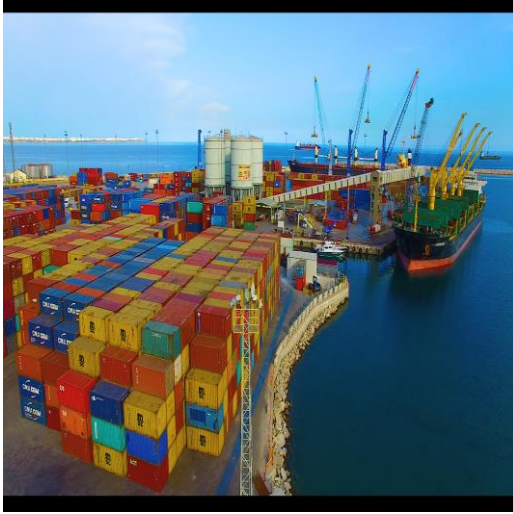
³⁵ <https://www.qterminals-antalya.com/gallery/cruise/> (erişim tarihi: 20.10.2021).

³⁶ https://antalya.ktb.gov.tr/Eklenti/8700,7kurumsalyapipdf.pdf?0&_tag1=038C75DE76DCFFF5161C6A98FF06F1995CA16EEB (erişim tarihi: 12.07.2020).

önemli bir yapıdır. Selçuklular Dönemi'nde İtalyan Şehir Devletleri, Kıbrıs, Mısır gibi önemli Akdeniz Devletleri ile ticaret antlaşması yaparak Antalya'nın ticari canlılığı ayakta tutulmuştur. Tablo incelendiğinde iç ve dış hinterlandında, Selçuklulardan günümüze kadar olan süreçte çağın getirmiş olduğu teknolojik ilerlemeye bağlı olarak değişime uğradığı görülmekte ancak değişmeden aynı kalan kısımların da olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki iç hinterlandında yer alan yollardır. Selçuklu hakimiyetinde Antalya limanına gelen ürünler Anadolu'nun iç kesimlerine yapılan yukarıda bahsi geçen yollar ile aktarılmıştır. Antalya Limanı'nın dış hinterlandı için günümüz Antalya Liman Faaliyet Alanı, limana gelen ve giden yükler, ithalatı ve ihracatı yapılan ürünlerin incelenmesi günümüze olan yansımalarını tespit etmek için önemlidir.

Antalya Liman faaliyet alanında Kılavuzluk-Römorkaj, barınma, atık alım, su-elektrik, yükleme/boşaltma, şifing³⁷, limbo³⁸, konteyner terminal ve ardiye, geçici antrepo, askeri gemi hizmetlerinin verildiği görülmektedir³⁹.

Fotoğraf 36: Kruvaziyer, Konteyner⁴⁰, Genel Kargo, Dökme Yük Hizmetleri⁴¹

³⁷Bir yere bağlı, yanaşmış ya da demirli olan bir geminin yerini değiştirmek. Bir yükün yerinin değiştirilmesi (<https://terim.rehberim.gen.tr/terim/sifting-nedir>) (erişim tarihi: 20.12.2021).

³⁸ Irmaklarda, sığ sularda yük taşıyan bir tekne türüdür. Bir diğer tanımı ise: Bir ticaret gemisinin içindeki yükü, bordasına yanaşan başka bir gemiye aktarma işlemi (<https://sozluk.gov.tr/Limbo>) (erişim tarihi: 20.12.2021).

³⁹ <https://www.qterminals-antalya.com/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

⁴⁰ <https://www.qterminals-antalya.com/gallery/container/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

⁴¹ <https://www.qterminals-antalya.com/gallery/qterminals-antalya/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

Fotoğraf 37: Askeri Gemi Hizmetleri / Fatih Doğu Akdeniz Doğal Gaz ve Petrol Sondaj Gemisi⁴²

Tablo 2: Antalya Limanı'na Gelen/Giden Yüklerin Cinsi⁴³

GELEN YÜK CİNSLERİ (İTHALAT YÜKLERİ)	GELEN YÜK CİNSLERİ (İHRACAAT YÜKLERİ)
• General kargo: torba çimento, mermer, Alüminyum, kireç, sunta, yaş sebze meyve-meyve, araba, krom, ytong, külçe alüminyum vs. • Dökme Yükler: dökme çimento, klinger, krom madeni, harnup, alimuma vs	• General kargo: Gübre, torf, orman ürünleri, alüminyum, balık, canlı ağaç palmye, demir, araba, muhtelif malzeme • Dökme Yük: gübre, klinger, kömür dökme asfalt

⁴² <https://www.qterminals-antalya.com/gallery/fatih/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

⁴³ https://antalya.ktb.gov.tr/Eklenti/8700,7kurumsalyapipdf.pdf?0&_tag1=038C75DE76DCFFF5161C6A98FF06F1995CA16EEB (erişim tarihi: 12.07.2020).

Tablo 3: Antalya Limanı Konteyner İthalatında Yıllar İtibarıyla Yük Cinsleri

DOLU İTHALAT TEU	2016	2017	2018	2019	2020
PVC	4943	4136	3828	2998	4232
Gübre	3077	3378	2549	2727	3093
Kağıt	2622	3018	2487	2390	2956
Torf	1945	1963	1332	1164	1222
Kimyevi Madde	504	530	308	386	674
Mobilya	565	503	608	501	403
Folyo	344	390	363	305	339
Kriyolit	-	-	-	109	273
Melamin	328	247	338	169	234
Oto Malzemesi	144	190	138	134	169
Granit	445	370	234	191	158
Güneş Paneli	598	348	201	8	149
Dondurulmuş Balık	246	310	314	351	139
Makina	217	158	137	129	133
Titan Dioksit	-	-	-	37	128
Çim Tohumu	181	220	138	90	113
Vermikulit	100	55	38	121	105
Asansör	55	30	76	10	103
Stabilizatör	2	4	2	30	98
Plastik Malzeme	118	276	252	106	86
Diğer	4814	4580	3372	2756	1288
TOPLAM	21248	20706	16715	14712	16095

Kaynak: (Demirdal, 2021: 2).

Tablo 4: Antalya Limanı Konteyner İhracatında Yıllar İtibarıyla Yük Cinsleri

DOLU İHRACAT TEU	2016	2017	2018	2019	2020
Blok Mermer	62763	74703	68779	53794	36205
Sunta-MDF Paletli	-	-	26	1592	6247
Kasalı Mermer	5217	5368	4524	4118	4490
Barit	311	709	2393	920	1410
PVC Kapı	-	-	87	402	1022
Ferrokrom	1090	1151	1204	1267	1001
Gübre	533	660	698	770	730
Ahşap Kapı	-	-	-	532	630
Panel-Profil	-	-	-	-	376
Parke	-	-	-	22	371
Hidrat	624	446	498	255	290
Mobilya	440	318	201	93	250
MDF	114	30	22	76	242
Panel	593	1410	2445	1906	237

Su	-	-	4	20	185
İçme Suyu	334	330	328	286	176
Profil	725	1392	1202	904	108
Polistiren	-	-	1	75	91
Gıda	406	358	117	105	84
PVC Big-Bag	-	-	-	2	82
Diğer	2770	2624	3161	1831	1187
TOPLAM	75920	89499	85690	68970	55414

Kaynak: (Demirdal, 2021: 24).

Selçuklu Dönemi'nde Antalya'dan Akdeniz ülkelerine yapılan ticaret genel itibariyle gıda üzerineydi. Anadolu'nun verimli topraklara sahip olmasından kaynaklanan bu ticaret günümüzde devam edecektir. Ancak tabloya bakıldığında günün teknolojik şartlarına bağlı olarak yaşanan değişime ticaretin ayak uydurmuş olması ve ticari potansiyelin artmış olması önemlidir. Genel itibariyle ticareti yapılan ürünlerde her ne kadar değişiklik yaşanmış olsa da dikkat edilmesi gereken en önemli faktör, Antalya'nın tarih boyunca ticari önemini kaybetmemiş olmasıdır. Geçmiş dönemlere ait kaynaklarda yerini alan ve yukarıda verilmiş olan tabloda bahsi geçen ticari yol güzergahı günümüzde lojistik firmaları için önemlidir. Değişime uğramadan gelen bir diğer durum ise dış hinterlandında yer alan Doğu Akdeniz Limanları, İtalya ve Mısır'dır. Geçmişten gelen ticari ilişkilerin hala devam ediyor olması tarihsel süreç içerisinde Akdeniz ticaretinin önemini kaybetmediğini ve Antalya'nın işlek bir liman kenti olduğunu göstermektedir.

Selçuklu Dönemi'nde fethedilmiş olan bir diğer kent ise Alanya'dır. I. Alâeddîn Keykubat Alâiye Kalesi'ni fethettikten sonra yapmış olduğu imar faaliyetleri sayesinde Alâiye, Ortaçağ kaleleri arasında günümüze kadar gelmiş en güzel örnektir. Ortaçağ'ın savunma mimarisine uygun şekilde yapılmış olan surlar, kızılkule, tophane, tersane ve burçların dışında cami, bedesten, su ihtiyacı için sarnıçlar yapılmıştır. Günümüzde ise kalenin içerisinde iki tane mahalle bulunmaktadır. Kalenin içinde yer alan tarihi evlerde yapılan ipekli dokumalar yapılmakta ve turistlerin dikkatini çekmektedir. Kalenin etrafında bulunan restoran ve kafeteryalar ise özellikle yaz aylarında yoğun talep görmektedir⁴⁴.

⁴⁴ <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44063/antalya-alanya-muze-mudurlugu.html> (erişim tarihi: 22.12.2021).

Fotoğraf 38: Alara Kalesi⁴⁵

I. Keykubat Dönemi'nde kentte Selçuklu donanması için yapılmış olan tersane günümüze kadar gelen önemli tarihi yapılardan biridir. 1960 yıllarına kadar tekne onarımı ve bakımı için kullanılmıştır. Günümüzde ise bu yapı denizcilik ve gemi konusunun işlendiği bir müze olarak kullanılmaktadır⁴⁶.

Fotoğraf 39: Alanya-Tersane⁴⁷

⁴⁵ <https://www.alanya.bel.tr/S/549/Alara-Kalesi> (erişim tarihi: 22.12.2021).

⁴⁶ <https://www.alanya.bel.tr/S/427/Tersane> (erişim tarihi: 22.10.2021).

⁴⁷ <https://www.antalya.bel.tr/Antalya-Fotograf-Galeri> (erişim tarihi: 22.12.2021).

Fotoğraf 40: Tersanenin Kuş Bakışı Görünümü⁴⁸

Girişten itibaren ahşap bir yürüyüş yolu üzerinde yürürken 1.gözde 1 adet antik dönem vinci, 2.gözde Osmanlı donanmasında her Dönem’de lojistik ve ikmal için kullanılan hızlı yol alabilen bir yelkenli olan 1 adet kaplaması yapılmamış çekevele teknesi, 1adet mizena (teknenin kıç bölümünde yer alan direk) ve 1adet seren(direk üzerinde yelken açmak için yatay olarak konulan parça), 3.gözde 1 adet ana direk(teknenin en uzun direği), gemi yapımında kullanılan aletler ve tatlı su kuyusu, 4.gözde antik çağ çıpaları, 5.gözde gemilerde yön belirlemede kullanılan aletleri görebilirsiniz⁴⁹.

Tersane ve limanın korunması için yapılmış olan tophane 19 m yükseklikte ve iki katlıdır. Tophanede savaş gemileri için top döküldüğü bilinmektedir. Günümüzde ise Alanya Belediyesi tarafından Denizcilik Müzesi’ne dönüştürülmesi için çalışmalara devam edilmektedir⁵⁰.

⁴⁸ <https://www.alanya.bel.tr/S/427/Tersane> (erişim tarihi: 22.12.2021).

⁴⁹ <https://www.alanya.bel.tr/S/427/Tersane> (erişim tarihi: 22.10.2021).

⁵⁰ <https://www.alanyamarina.com.tr/tr/alanya-marina-antalya-alanyahakkinda-alanya-tarihi.asp> (erişim tarihi: 22.10.2021).

Fotoğraf 41: Tophane⁵¹

Alanya Limanı'nda yer alan surlar I. Alâeddin Keykubat Dönemi'nde yaptırılmıştır. Surlar, kızılkule, tophane, tersane ve Alanya Kalesi gibi önemli tarihi yapılar kentin Ortaçağ'da önemli bir liman kenti olduğunu göstermektedir. Alanya Limanı'nın Mısır, Ceneviz ve Venedikli tüccarlar tarafından tercih ediliyor olması kentin sosyo-kültürel ve ekonomik hayatında canlılığın yaşanmasına da neden olmuştur⁵².

Fotoğraf 42: Alanya- Tünel Yapısı⁵³

⁵¹ <https://www.alanya.bel.tr/S/471/Tophane> (erişim tarihi: 22.10.2021).

⁵² <https://www.alanya.bel.tr/S/421/Liman-Surlari> (erişim tarihi: 22.10.2021).

⁵³ <https://www.alanya.bel.tr/S/419/Tunel-Yapisi> (erişim tarihi: 22.12.2021).

Fotoğraf 43: Alanya-Liman Surları⁵⁴

Alanya Limanı, Antalya Kaleiçi Yat Limanı gibi şehir ile iç içe bir durumdadır. Tur teknelerine ev sahipliği yapan liman ziyaretçiler için bir yürüyüş yapılabilir uygun bir alan da sunmaktadır. Tur teknelerinin düzenlemiş olduğu gezilerin günümüze olan sosyo-kültürel ve ekonomik kazancı fazla olmaktadır⁵⁵.

Fotoğraf 44: Alanya Limanı⁵⁶

⁵⁴ <https://www.alanya.bel.tr/S/421/Liman-Surlari> (erişim tarihi: 22.12.2021).

⁵⁵ <https://antalya.com.tr/listing/alanya-limani> (erişim tarihi 22.10.2022).

⁵⁶ <https://antalya.com.tr/listing/alanya-limani#lg=1&slide=3> (erişim tarihi: 22.10.2021).

Alanya merkezde bulunan yat limanı dışında Kruvaziyer Limanı da bulunmaktadır. Bu liman ticari faaliyetler dışında sadece yolcu gemilerine hizmet vermektedir. Yunanistan, Mısır, İsrail, Lübnan, Suriye ve Kıbrıs Limanlarının yol güzergahında bulunan liman aynı zamanda Girne-Alanya arasında hızlı feribot hizmeti de sunmaktadır. Kente gelen yolcu gemileri sayesinde turistler Alanya'nın plajlarını, koylarını, kanyonlarını, nehirlerini, mağaralarını ve tarihi eserlerini ziyaret ederek kültürel mirasın tanıtılmasına katkı sunmaktadırlar⁵⁷

Fotoğraf 45: Alanya Kruvaziyer Limanı⁵⁸

⁵⁷ <http://www.alanyacruiseport.com/> (erişim tarihi: 22.10.2021).

⁵⁸ <http://www.alanyacruiseport.com/en/5/gallery> (erişim tarihi: 22.10.2021).

Fotoğraf 46: Costa Atlantica, Seabourn Quest and Minerva⁵⁹

Selçuklular hakimiyet altına aldıkları ticaret yolları üzerinde tüccarların can ve mal güvenliğinin sağlanabilmesi için han ve kervansarayların yapımına önem vermiştir. Kervansaraylar ticari konaklama imkanlarının dışında da hizmet verebilmektedir. Memleketin dört bir tarafından gelen tüccarlar, seyyahlar, dervişler buralarda konaklayıp, yeme-içme hizmetlerinden faydalanabilmekteydi. Dönemin en önemli mimari yapılarından biri olan kervansaraylar, insanları bir araya getiren mekân haline gelmiştir. Turistik merkezlerin oluşmasında önemli rol oynayan beşerî faktörlerden birisi de tarihi ve kültürel değer olan dönem eserleridir. Bu eserler arasında yerini olan Evdir Han, Kırkgöz Han, Susuz Han, İncir Han, Şarapsa Han, Alara Han gibi önemli yapıları turizme kazandırmak, sosyo-kültürel alanda kentin gelişmesine katkı sunmak oldukça kolaydır. Döneminin ihtişamlı ticaret merkezi olan bu kervansaraylar günümüzde bakımsız ve özensiz hanlar olarak tarih sahnesinde ayakta durmaya çalışmaktadır. Fakat kültürel miras için değerli olan bu tarihi yapıların yeniden canlandırılması için Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gerçekleştirmiş olduğu ihaleler önemli bir yere sahiptir. İhaleler sayesinde bu yapılar restore edilmektedir. Günümüzde Evdir ve İncir Han'ın hâlâ devam etmektedir. (Ülker, 2011: 69).

⁵⁹ <http://www.alanyacruiseport.com/en/5/gallery> (erişim tarihi: 22.10.2021).

Fotoğraf 47: Susuz Han, Onarımdan Öncesi Taç Kapı

Kaynak: (Shim, 2014: 55).

Fotoğraf 48: Susuz Han, Onarımdan Öncesi Batı Cephe ve Güney Cepheler

Kaynak: (Shim, 2014: 55).

Fotoğraf 49: Evdir Han Giriş⁶⁰

Fotoğraf 50: Evdir Han'ın Kuş Bakışı Görüntüsü⁶¹

⁶⁰ <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/evdir-han.html> (erişim tarihi: 22.12.2021).

⁶¹ <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/evdir-han.html> (erişim tarihi: 22.12.2021).

Evdır Han plan özelliği bakımından yapılmış olan diğer kervansaraylardan farklı bir yapıya sahiptir. Antalya'nın iklim koşullarının göz önüne alınması ile yapılmış olduğu tahmin edilen bu yapı iç avlulu kervansarayların tek örneğidir. Bu mimari yapının aslına uygun bir şekilde restore edilmesinden sonra tarihi geçmişi nesilden nesile aktarmak adına kùltür ve tarih turizmi için farklı şekillerde kullanılması mümkündür (Ülker, 2011: 70-71). Bir diğer önemli han ise Kırkgöz Han'dır. Günümüzde Kırkgöz Han'a verilmiş olan el sanatları sergi ve satış merkezi olma fonksiyonu turistler için de oldukça ilgi çekicidir. Kùltür ve tarih turizmi için gelen turistlerin ilgi odağı olan bu kervansarayda Döşemealtı'na özgü halılarında sergilenip satılması hanların ticari fonksiyonlarının devam ettiğini göstermek için önemli bir etken olabilir (Ülker, 2011:69-70).

Fotoğraf 51: Kırkgöz Han⁶²

⁶² <https://antalya.com.tr/listing/tarihi-kirkgoz-han#lg=1&slide=5> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 52: Kırkgöz Han'ın İç Kısmı⁶³

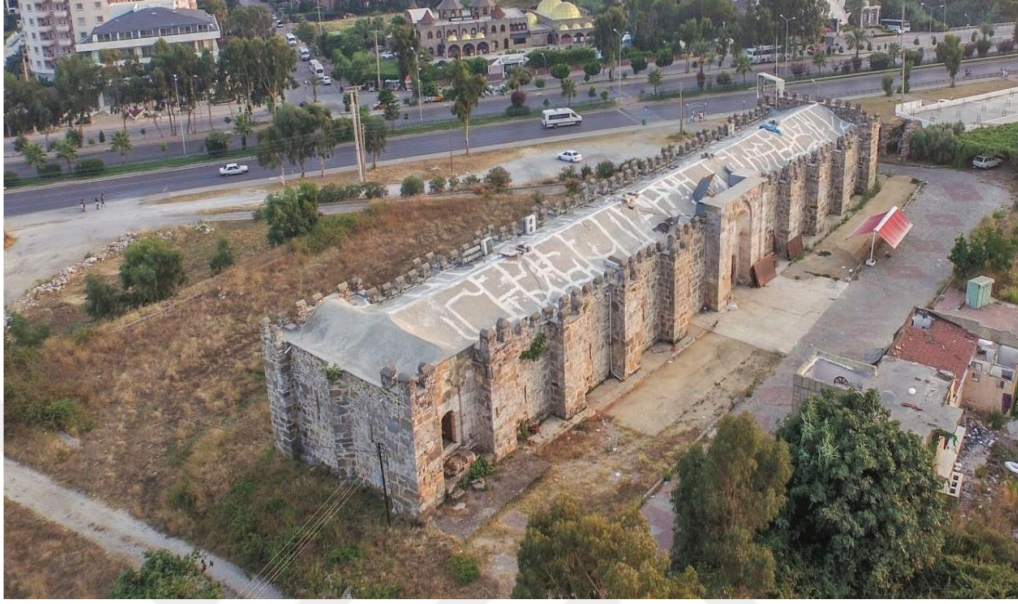
Fotoğraf 53: Restorasyondan sonra Kırkgöz Han

Kaynak: (Bakkal, 2019: 532).

⁶³ <https://antalya.com.tr/listing/tarihi-kirkgoz-han#lg=1&slide=5> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 54: Şarapsa Han'ın Havadan Görünümü

Kaynak: (Bakkal, 2019: 548).

Günümüzde hanlarda yapılan restorasyon çalışmaları sayesinde kültür turizmine büyük bir katkı sağlanmaktadır. Ülkemiz bu yapılar açısından fazlasıyla zengindir. Bu durum Anadolu'nun ticari yol ağları üzerinde olduğunun en güzel kanıtıdır. Selçuklu Dönemi'nden kalma bir diğer güzel yapı ise medreselerdir. Bir kentte eğitim kurumunun olması devletin bilime ve eğitime verdiği değeri gösteren önemli bir semboldür. Selçuklu Dönemi'nden kalma Karatay Medresesi, Atabey Armağan Medresesi ve İmaret Medresesi Antalya kent merkezinde yer alan önemli yapılardır.

Kaleiçi Selçuk Mahallesi'nde İmaret Medresesi'nin karşısında yer alan ve günümüzde sadece giriş kapısının bulunduğu Atabey Armağan Medresesi yapıldığı dönem için önemli bir eğitim kurumudur. Medresede yer alan kitabe de "Mülk yalnızca Allah'ındır. Bu mübarek medresenin yapılması Yüce Sultan, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, Dünyanın ve Dinin yardımcısı, fetih babası, Keykubad oğlu Keyhüsrev'in – Emîr'ül-müminin ortağı- Allah saltanatını kalıcı kılsın, devletinde, zayıf kul Rabbinin rahmetine muhtaç Atabey Armağan emretti sene 637 (M. 1239-40)" yazmaktadır (Kaya, 2018: 111; Kurt, 2010: 114).

Fotoğraf 55: Atabey Armağan Medresesi'nden Bir Kalıntı

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Antalya’da Selçukluların yapmış olduğu bir diğer eğitim kurumu ise İmaret Medresesi’dir. Medrese iç kalenin ortasında, Yivli Minare Cami’nin doğusunda yer almaktadır. Medresenin kitabesinde “Yüceliği iyiliğinden dolayı Allaha hamd olsun. Bu binanın yapılmasını Sultan... Yüce Sultan Allahın (yeryüzündeki) gölgesi(nin) devletli günlerinde. Yüce Allaha muhtaç Emir...” yazıları okunmaktadır (Kurt, 2010: 109-110).

Fotoğraf 56: İmaret Medresesi Girişı

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 57: İmaret Medresesi

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Selçuklu mimarisine sahip diğer bir medrese ise Karatay Medresesi'dir. Medrese Kaleiçi'nde Tuzcullar Mahallesi, Kabadayı Sokakta yer almaktadır. Medresede bulunan kitabe "bu mübarek Dar'üs-sülehanın yapılması yüce Sultan, ulu Şahlar Şahı, Allah'ın yeryüzündeki gölgesi, milletlerin dizginlerinin sahibi, Arap ve Acem Sultanlarının yardımcısı, fetih babası, Keykubad oğlu Keyhüsrev oğlu Keykâvus'un –Emîr'ül-müminin burhanı- devlet (li günlerinde) tamamlandı sene 648 (1250-1251)" yazmaktadır (Kurt, 2010: 113).

Fotoğraf 58: Karatay Medresesinin Giriş Kapısı

Kaynak: (Demir, 2019: 137).

Antalya ve Alanya'nın fethinden sonra sultanların kentte yapmış oldukları idari, sosyal, ekonomik ve kültürel oluşumlarının günümüze olan yansımaları görülebilmektedir. Bu yansımaların birçoğu zamanla çağa ayak uydurmanın vermiş olduğu gereklilik doğrultusunda değişime uğramıştır. Selçukluların bu kentlerde bırakmış olduğu mirası korumak, tarihi geçmişe sahip çıkmak ve nesilden nesile aktarmak önemli bir sorumluluktur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ ve TARTIŞMA

Anadolu'yu tanımlamak ve anlamak için matematik ve özel konumunu bilmek önemlidir. Türkiye; 36°-42° kuzey enlemleri ile 26°-45° doğu boylamları arasında yer alır. İklim yapısı, çeşitli bitki örtüsüne sahip oluşu konumun vermiş olduğu avantajlardan bir kısmıdır (Balcı, 2012: 216). Anadolu'nun matematiksel konumundan kaynaklanan önemli sonuçlar vardır. Anadolu, üç tarafı denizler ile çevrili Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarını birbirine bağlayan önemli bir yarımadadır. Anadolu'nun sahip olduğu çeşitli iklim yapısı, su kaynakları, yer altı ve yer üstü kaynakları, yeryüzü şekilleri gibi birçok doğal unsurun dışında sahip olduğu jeopolitik konumu da insanların yerleşmesi için önemli kriter olmuştur. Anadolu'nun tarihi geçmişi milattan önceki tarihlere dayanmaktadır.

Bütün bu tarihi geçmiş, Anadolu'da birer iz bırakarak kurulacak olan devletlere örnek olmuştur. Doğal oluşumlu bir limana sahip olan Antalya zamanla devletlerin ilgisini çekmiş ve hakimiyet mücadelelerine şahit olmuştur. Antalya'nın kuruluşundan günümüze kadar olan tarihi süreç içerisinde kente, kozmopolit yapıdan kaynaklanan kültürel bir zenginlik hakimdir. Anadolu'nun her karış toprağında hissedilen bu zenginlik Türkiye'nin diğer illerinde olduğu gibi Antalya için de hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

Tarihte önemli bir yer edinmiş olan Roma İmparatorluğu Anadolu'da güçlü bir hakimiyet kurmuştur. Akdeniz'in ekonomik kazancından faydalanmak isteyen Romalılar günümüzde Antalya ilinin sınırları içinde bulunan önemli liman kentlerine yerleşmiş ve yapmış oldukları antik kentlerle geçmişin aydınlatılmasına katkı sunmuşlardır. Günümüzde ise bu antik kentler kültür turizmi için büyük önem taşımaktadır. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından sonra Anadolu'da siyasi bir yapı olarak ortaya çıkan Bizans (Doğu Roma İmparatorluğu) zamanla sınırlarını genişletmiş ve Akdeniz'e yönelik fetihlerine başlamıştır. Antalya ve çevresinde hakimiyet kuran Bizans'ın yapmış olduğu imar faaliyetleri ile Kaleiçi'nin dar sokaklarında Helenistik kültür dikkat çekmektedir. Antalya, Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde iki defa fethedilmiştir. I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve I. İzzeddin Keykavus Dönemleri'nde yapılmış olan fetihlerden sonra kentte kalıcı olmak için birtakım uygulamalar yapılmıştır.

Fethedilen şehirde kalıcı olabilmek için imar ve iskân yapılması önemlidir. Ancak merkezi otoriteyi de güçlü tutmak, halk arasında huzur ve asayiş sağlamak da bir o kadar önemlidir. Selçuklular fethedilen yerlerde, başkentten yani Sultan tarafından illere atanan bir subaşı veya vali

tarafından hakimiyet sağlanmaktaydı. Sultan şehirde kendini ve gücünü temsil etmesi için valiyle beraber kadı, imam, müezzin, naip, iğdişbaşı, muhtesib, hâcegan gibi görevlileri de atamaktadır. Selçuklularda var olan idari yapılanma merkezi otoriteyi sağlamlaştırmak için Sultan tarafından atamaların yapılması günümüzde Cumhurbaşkanlığı atamaları ile örtüşmektedir. Günümüzde merkezden yapılan atama ile illere vali, ilçelere ise kaymakamlar atanmaktadır. İl ve ilçelerde oluşturulan yerel yönetimler sayesinde kurumlar arasında iş bölümü yapılarak yönetim kolaylaştırılmıştır. Sosyal devlet anlayışı içinde kentte halkın huzur ve refahını sağlamak için oluşturulmuş olan kurumlar, Selçuklular Dönemi'nde de görülmektedir.

Antalya'da gerçekleştirilen idari yapılanmadan sonra tam anlamıyla kalıcı olabilmek için iskân politikası uygulanmıştır. Şehirde Müslümanların dışında Rumlar ve Yahudiler yaşamaktaydı. Limandan yapılan ticaret sayesinde yabancı tüccarların da uğrak noktası olan şehir kozmopolit bir yapıdadır. Bu nedenle şehirde asayişin sağlanabilmesi için Türk nüfusunun fazla olması gerekmektedir. Selçuklu sultanları konar-göçer Türkmen boylarını kente yerleştirerek burada kalıcı olma yolunda ilk adımı atmışlardır. Günümüzde Antalya için "Teke Yarımadası" denilmektedir. Bunun temel sebebi Selçuklu Dönemi'nde bu coğrafyaya Teke boyunun gelip yerleşmiş olmasıdır. Selçuklular yıkıldıktan bir süre sonra siyasi olarak Tekeoğulları Beyliği'nin hakimiyetinde kalmıştır. Günümüzde Elmalı ilçesinde Teke köyünün yer alması Selçukluların yapmış olduğu siyasi politikanın kalıcı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Antalya'nın sosyo-kültürel ve ekonomik mirası Kaleiçi'dir. Dar sokakları, sıralı evleri ile dikkat çeken bu mekân, zamanında Rumların, Yahudilerin ve Müslümanların yaşadığı, gezdiği, şenlikler ve kutlamalar yaptığı önemli bir yerleşim merkezidir. Günümüzde ise insanları bir araya getiren önemli etkinlikler ve kutlamalar yapılmaya devam etmektedir. Günümüzde büyük kutlamalar, şenlikler ve konserler için Cumhuriyet Meydanı tercih edilmektedir. Yerel yönetimler ise kendi ilçelerinde belirlenen meydanlarda etkinlikler yapmaktadır. Bu etkinliklerin dışında dini bayramlar, belediyelerin ve devlet kurumlarının düzenlenmiş olduğu toplu iftar yemekleriyle ve bayram ziyaretleriyle kutlanırken, halk da aile ve komşu ziyaretleri ile bayramlarını kutlamaktadır.

İskân politikasından sonra Sultanlar Antalya'nın doğal fiziki koşullarına bağlı olarak imar faaliyetlerine başlamışlardır. Öncelikle günümüzde bulunan Kaleiçi Yat Limanı Selçuklular Dönemi'nde önemli bir ticaret merkeziydi. Bu kapsamda Venedik, Ceneviz, Mısır, Kıbrıs, Pisa, Cenovalılar gibi Akdeniz ticaretinde aktif olan devletlerle ticari antlaşmalar imzalanmıştır. Bu antlaşmalar neticesinde yapılan ithalat ve ihracat ile zenginleşen Selçuklular, Akdeniz'de daha

fazla etkin olabilmek için I. Alâeddin Keykubat Dönemi'nde Alanya'yı fethetmiştir. Alanya'nın fethinden sonra Sultan kente Türkmen boylarını yerleştirmiş ve Türk-İslam kültürü yayılmaya başlamıştır. Ticari faaliyetlerden dolayı günden güne gelişen Antalya ve Alanya insanların uğrak noktası haline gelmiş ve ekonomik faaliyetlere bağlı olarak yeni meslekler ortaya çıkmıştır. Bu mesleklerin içinde en dikkat çekenini ise sarraf yani dövizciler olmuştur. Günümüzde ise Antalya ve Alanya'nın yabancı turistler tarafından yıl boyunca ziyaret ediliyor oluşu kentin her yerinde döviz bürolarının açılmasında etkili olmuştur.

Alanya ve Antalya'da günümüzde kent merkezinde bulunan yat limanları küçük tur teknelerine ev sahipliği yapmaktadır. Şehri ziyarete gelen turistler için merkez olan liman ve çevresi koruma altına alınmış önemli tarihi mekandır. Günümüzde ticaret için kullanılan liman ise Antalya merkezde yer almaktadır. Bu limanda Antalya Liman faaliyet alanında Kılavuzluk-Römorkaj, barınma, atık alım, su-elektrik, yükleme/boşaltma, şifiting, limbo, konteyner terminal ve ardiye, geçici antrepo, askeri gemi hizmetlerinin verildiği görülmektedir. Bu hizmetlerin dışında limana büyük yolcu gemileri de yanaşabilmektedir. Kişilere ait olan yatlar ise Setur Marina'da demirlemektedir. Alanya'da bulunan liman ise sadece yolcu gemilerine ev sahipliği yapmaktadır. Geçmişten günümüze kadar bazı unsurlar değişmiş olsa da coğrafi koşullara bağlı olarak iç ve dış hinterlanda göre limanlardan verilecek olan hizmetler belirlenmiştir. Antalya limanından yapılan ticarete İtalya, Mısır ve Doğu Akdeniz Liman kentlerinin olması günümüzde bu devletlerin ihtiyaçlarını hâlâ Anadolu'dan temin ettiklerini göstermektedir. Limanlar geçmişte ve günümüzde bulundukları kente ve bölgeye ekonomik değer katan önemli oluşumlardır. Gelişen yaşam koşulları, artan ihtiyaçlar ve teknolojik ilerlemeye bağlı olarak kentte var olan organize sanayi bölgeleri sayesinde üretilen malların limanlardan aktarılması, ülke ekonomisine katkı sunması açısından önemlidir.

Selçuklular Dönemi'nde Antalya Limanı'ndan yapılan ticaret Anadolu'nun iç kesimlerine belirli yol güzergahı üzerinden yapılmaktaydı. O dönemde tüccarların kervanları yağmalanmaktaydı. Sultanlar kendi sınırları içerisinde yapmış olduğu ticarete güvenliği sağlamak için belli mesafeler arasında han ve kervansaraylar yaptırmıştır. Buralara gelen tüccarlar, seyyahlar, dervişler konaklama, barınma ve yeme-içme hizmetinden ücretsiz faydalanmaktadır. Han ve kervansaraylarda düzenli olarak askeri birlik de bulunmaktadır. Günümüzde Antalya ve çevresi bu tarihi yapılardan oldukça zengindir. Bu yapıların bir kısmı harabe bir kısmı restore edilmiştir. Han ve kervansaraylar dönemin mimari üslubuna sahip önemli konaklama merkezleridir. Devletin

ticari bir merkezde konumlandığını gösteren bu tarihi yapıların günümüze kazandırılması oldukça mümkün görünmektedir. Bu yapılar tarihi geçimine uygun restorasyonlarının tamamlanmasından sonra yapılacak olan çevre düzenlemesi ve merkeze olan ulaşım imkanlarının sağlanmasına dikkat edilip tarihi bir işletme/otel olarak kullanılabilir. Antalya’da bulunan modern otel işletmelerinin dışında tarihi geçmişi içinde barındıran otellerin olması da kültür turizmi için şehri tercih eden turistlerin odak noktası olacaktır. Bu konaklama merkezini tercih eden turistlere rehber eşliğinde han veya kervansarayın Selçuklular Dönemi’nde yapıldığı ve hangi amaç için kullanıldığına dair simülasyon üzerinden anlatımının yapılması Türk kültür ve mimarisinin Dünya’ya tanıtılması için önemli bir girişim olabilir.

Selçukluların kentte kalıcı olabilmek için yapmış olduğu ikinci imar faaliyetleri arasında yerini alan bir diğer yapı ise medreselerdir. Antalya fethedildiğinde muharebeden dolayı zarar gören yapılar yeniden onarılmış, korkup kaçan veya zarar gören halkın ihtiyaçları karşılanmış ve huzur içinde yaşamaları için gerekli olan her imkân sağlanmıştır.

Selçuklular kentte açmış olduğu medreseler ile bilime ve meslek eğitime vermiş olduğu önemi vurgulamıştır. Sultan, atama yaptığı görevlilerin bulundukları kentin sosyal, kültürel ve ekonomik alanda ilerlemesi için girişimlerde bulunurdu. Antalya’ya atanan Mübarizeddin Ertokuş öncelikle fetih esnasında zarar gören yapıları onarmış, şehrin Türk-İslam kültürü ile tanışması için cami, mescid ve eğitim kurumları yaptırmıştır. Bu dönemde yapılmış olan Atabey Armağan Medresesi günümüzde harabe durumdadır. Yivli Minare Cami bahçesinde bulunan İmaret Medresesi ise hediyelik eşya dükkânı olarak kullanılmaktadır. Son olarak Kaleiçi’nde kapılarını ziyaretçilere açık tutan Karatay Medresesi bulunmaktadır.

Kaleiçi kuruluşu itibarıyla Roma, Bizans ve Selçuklu Dönemleri’nin sentezini barındıran kültürel bir mirastır. Bu anlamda bilhassa kültür turizmi için önemli bir merkez olan Kaleiçi’nde yer alan bu medreselerin günümüze kazandırılması önemlidir. Medreseler bilim ve eğitim merkezi olarak kullanılan bir kurumdur. Bu mânâda kültürel mirasın korunması, Türk bilim dünyasının tanıtılması için bu yapılarda uygun koşullar sağlanabilir.

Medreseler de yapılacak olan restorasyon çalışmalarından sonra eğitim kurumu oluşu göz önüne alınarak Türk-İslam âlimlerinin ve çalışmalarının yer aldığı Bilim Müzesi veya önemli tarih-eğitim içerikli konferansların yapılabileceği tarihi mekânlar olarak kullanılabilir. Türk Devri için Ortaçağ, medreselerde eğitim almış ve yapmış oldukları çalışmalar sayesinde Türk dünyasına katkı sunmuş bilim insanlarının sayesinde en parlak dönem olarak nitelendirilmektedir. Bu dönemi Türk

veya yabancı turistlere, öğrencilere rehberler eşliğinde tanıtmak, Türk bilim medeniyetini unutmamak, gelecek kuşaklara doğru bir şekilde aktarımını yapmak, kültürel miraslarımıza sahip çıkmak için bir adım olabilir.

Tarih ile iç içe yaşadığımız Anadolu topraklarında atalarımızdan kalan kültürel değerleri yaşatmak, Türk'ün töresinde var olan bir olgudur. Çalışmamızın konusu itibariyle Selçukluların, Roma ve Bizans İmparatorluğu'ndan miras olarak almış olduğu Antalya kentinde, Türk-İslam kültürü ile ortaya çıkan siyasi, sosyo-kültürel ve ekonomik hayat günümüze kadar bazı durumlarda değişiklik göstermiş olsa da kentin bütün sokaklarında hâlâ Anadolu Selçuklu izleri görülmekte ve Türk gelenekleri yaşatılmaya devam edilmektedir.

Son olarak bu tezi, coğrafi konumunun avantajları sayesinde sahip olduğu doğal güzelliklerinin yanında geçmişten günümüze birçok uygarlığın katkısı ile ortaya çıkan özgün kültür ve tarihi kalıntılarla beraber akıllara gelen o güzel söz ile bitirmek istiyorum.

“Hiç şüphesiz ki Antalya Dünya'nın en güzel yeridir”⁶⁴.

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK.

⁶⁴ <https://antalya.ktb.gov.tr/tr-67550/antalya-ataturk-evi-ve-muzesi.html> (erişim tarihi: 20.12.2021).

KAYNAKÇA

- Aksoy, F. (2019). XII-XII. yüzyıllarda Türkiye Selçuklularının Anadolu'nun Türk yurdu olmasına etki eden iktisadi ve ticari faaliyetler. *OTAD*, (3)1, 189-241.
- Akşit, A. (2014). Selçuklular Devrinde Kent İskanı ve Mahalleler. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (5)1, 67-88.
- Altun, A. (1989). Alara Hanı, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (2), 341.
- Arınç, K. (2014). *Doğal, beşerî, iktisadi ve siyasal yönleriyle Akdeniz ve Karadeniz bölgeleri*. Erzurum: Eser Ofset Matbaacılık.
- Armağan, A. L. (2005). XVI. yüzyılda Antalya. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, (24) 8, 93-111.
- Ataç, M. (2018). Piri Reis'in günümüze ulaşan yegâne kitabı olan "bahriye" sinin kopyalarında yer alan Antalya ve yöresinin mukayeseli açıklaması. B. Koçakoğlu, B. Karşı, D. Sustam, Z. Sula, H. İ. kaya ve A. Demir (Eds.) *Antalya Kitabı I Selçukludan (Cumhuriyet'e Sosyal Bilimlerde Antalya)* içinde (ss. 62-78) Antalya: Palet Yayınları.
- Atılğan, A. K. (2010). Konyaaltı. A. K. Atılğan (Ed.) *Dünden Bugüne Antalya I* içinde (ss. 366-373).
- Avcı, Ü. (2015). Antalya Kaleiçi'nde Bir Simge Yapı: Yivli Minare. *Art-e Sanat Dergisi*, (8)15, 52-78.
- Azimli, M. (2018). Selçuklu hakimiyet sürecine kadar Müslüman dünyanın Antalya ile ilişkileri. B. Kocakoğlu, B. Karşı, D. Sustam, Z. Sula, H. İ. Yücel ve A. Demir (Eds.) *Antalya Kitabı I Selçukludan (Cumhuriyet'e Sosyal Bilimlerde Antalya)* içinde (ss. 55-61). Antalya: Palet Yayınları.
- Bakkal, A. (2019). Antalya Selçuklu kervansarayları, *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, (4)4, 522-570.
- Başol, S. (2018). *Türkiye Selçuklu Devleti'nin iskân politikası* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bayar, U. (2019). *Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Batı Anadolu'da Türk denizcilik faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Baykara, T. (1997). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Baykara, T. (2010). Türkiye Selçukluları devrinde Antalya. A. K. Atılğan (Ed.) *Dünden Bugüne Antalya I* içinde (ss. 105-112).
- Baykara, T. (2014). *Türkiye'nin sosyal ve iktisadi tarihi (XI-XIV. yüzyıllar)*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Baykara, T. (2019). *Anadolu'nun tarihi coğrafyasına giriş -I- Anadolu'nun idari taksimatı* (Gözden geçirilmiş yeni basım). İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Bedirhan, Y. (2016). Milletlerarası ticaret bağlamında Türkiye Selçuklu Devleti'nin ticari münasebette bulunduğu devletler ve tacirler. *JASSS*, (0)43, 325-346. doi: 10.9761/JASSS3234.
- Bilgili, M. ve Kocalar, A. O. (2020). Coğrafya nedir. *Liberal Düşünce Dergisi*, (25)99, 145-162.
- Bingül, A. (2013). *Antik Dönem'de Gymnasiumun önemi ve Pergamon Gymnasiumu* (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

- Boz, M. (2014). *XIII-XV. yüzyıllarda Anadolu kentleri ve kentliler* (Yüksek Lisans Tezi). Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırklareli.
- Bozkuş, M. A. (2016). Ortaçağ Alanya'sında ticaret ve ticaret yolları, *PHASELİS*, (0)2, 209-223. doi: 10.18367/Pha.16014.
- Budak, M. A. (2016). İbn Batuta ve el-Ömeri'nin anlatımıyla geç Ortaçağ'da Antalya ve Alanya. *CEDRUS*, (4), 353-372. doi: doi.org/10.13113/CEDRUS/201621.
- Buyruk, A. (2010). Döşemealtı. A. K. Atılğan (Ed.) *Dünden Bugüne Antalya I* içinde (ss. 264-275).
- Cahen, C. (2000). *Osmanlıdan önce Anadolu*. (Erol Üyepazarcı, Çev.) İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Cebeci, H. M. (2019). *Seyahatnamelere göre Selçuklu ve Beylikler devrinde sosyo-kültürel hayat (XIII-XIV. yüzyıl)* (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Cevheroğlu, V. ve Çobanoğlu, A. (2010). Serik. A. K. Atılğan (Ed.) *Dünden Bugüne Antalya I* içinde (ss. 456-462).
- Çavuşdere, S. (2009). Selçuklular döneminde Akdeniz ticareti Türkler ve İtalyanlar. *Tarih Okulu Dergisi*, (2009) IV, 53-75.
- Çaylı, M. (2016). *XIII. yüzyıl başlarında Türkiye Selçuklu Devleti'nin dış ilişkileri* (Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Çetinkol, E. (2019). Selçuklular zamanında gayrimüslim ülke ve toplumlar ile sosyo-politik yakınlaşmalar (Yüksek Lisans Tezi). Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çoban, H. (2013). Anadolu'nun tarihi coğrafyası ve Anadolu uygarlıklarına etkisi. *Journal of History and Social Sciences*, (0)1, 28-35.
- Çoban, Y. (2020). *Türkiye Selçukluları zamanında Anadolu'da kaleler ve kuşatma* (Yüksek Lisans Tezi). Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Çobanoğlu, A. (2010). Alanya. A. K. Atılğan (Ed.) *Dünden Bugüne Antalya I* içinde (ss. 254-259).
- Daşdemir, İ. (2019). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Demir, M. (2017). *13. yüzyıl doğu Akdeniz'inin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsus-anazarba-Lazkiye-Süveydiye) siyasi, sosyal ve ekonomik tarihi* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Demir, M. (2018). Roma Cumhuriyeti- Pamphylia (Antalya ve çevresi) ilişkilerinin nitelikleri üzerine değerlendirmeler. B. Koçakoğlu, B. Karşlı, D. Sustam, Z. Sula, H. İ. Yücel ve A. Demir (Eds.) *Antalya Kitabı I Selçukludan (Cumhuriyet'e Sosyal Bilimlerde Antalya)* içinde (ss.22-43) Antalya: Palet Yayınları.
- Demir, M. (2018). Antalya'nın Türkiye Selçukluları tarafından fethi. *CEDRUS*, (6)0, 555-571. doi: doi.org/10.13113/CEDRUS.201826.
- Demir, M. (2019). Türkiye Selçuklu emiri Celâleddin Karatay ve Antalya Dârü's-Sülehası. *MJH*, (9)1, 127-140.
- Demirdal K. (2021). *Lojistik organizasyon olarak Antalya Limanı'nın bölgesel kalkınmadaki rolü: tr61 Bölgesi'nde faaliyet gösteren dış ticaret firmaları üzerinde bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

- Durukan, A. (1995), Evdir Han, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (11), 516-517.
- Emecen, F. (1991). Antalya, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (3), 232-236.
- Erdem, İ. (2002). Bir Ortaçağ kenti Antalya: geç antik dönemden Selçukluların sonuna genel bir yaklaşım (I). *ADALYA*, (0) V, 163-171.
- Erdem, İ. (2003). Bir Ortaçağ kenti Antalya: geç antik dönemden Selçukluların sonuna genel bir yaklaşım (II). *ADALYA*, (0) VI, 293-303.
- Erdem, E. (2019). Sultan I. Aleaddin Keykubad Dönemi'nde Türkiye Selçuklu Devleti'nin komşu devletlerle olan siyasi ilişkileri (Yüksek Lisans Tezi). Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Eskikurt, A. (2005). Tarihi coğrafya çalışmalarının metodolojisi konusunda genel bir değerlendirme. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (0)11, 39-64.
- Eskikurt, A. (2014). Ortaçağ Anadolu ticaret yolları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (0)33, 15-40.
- Flemming, B. (2018). *Geç Ortaçağ döneminde Pamfilya, Pisidiya ve Likya'nın tarihi coğrafyası* (H. T. Bağcı Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Geyikoğlu, H. (2003). Selçukluların deniz politikası ve denizcilik faaliyetleri. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (10)22, 251-267.
- Gordlevskiy, V. A. (2015). *Küçük Asya'da Selçuklular* (A. İnanc Çev.) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Gök, H. İ. ve Coşguner, F. (2014). *Tarih-i Ali Selçuk (Anonim Selçuknâme)*. Ankara: Atıf Yayınları.
- Gökalt, N. (2008). *Attaleia kent tarihi ve yazıt karpusu* (Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Güçlü, İ. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri teknik-yaklaşım-uygulama*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Gümüşçü, O. (2016). *Tarihi Coğrafya*. İstanbul: Yeditepe.
- Gümüşçü, O. (2018). Tarihi coğrafya ve kültürel miras, *ERDEM*, (0)75, 99-120.
- Gümüşçü, O. (2019). Türkiye'de tarihi coğrafya literatürü, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, (17) 33, 105-156.
- Günel, V. A. (2013). Merkezi yönetim-belediye ilişkilerinde Antalya büyükşehir belediyesi örneği, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, (5)1, 127-134.
- Güneş, C. (2021). *Bizans Anadolu'sunda askeri ve idari bir sistem Thema sistemi (VII. Yüzyıldan XI. Yüzyıla kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi
- Heinz Kaymak, G. (2020). O şimdi bir cami; Panhagia, Antalya Kesik Minare, *AMİSOS*, (5)9, 324-342.
- İbni Bibi. *Selçuknâme*. (M. H. Yinanç Çev.-2017) İstanbul: Kitabevi.
- Kafesoğlu, İ. (1972). *Selçuklu Tarihi*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (2014). *Selçuklular ve Selçuklu tarihi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötügen.
- Karaca, B. (2010). Manavgat. A. K. Atılğan (Ed.) *Dünden Bugüne Antalya I* içinde (ss. 423-449).
- Karaca, B. (2018). XVI. asırda Antalya tersanesi ve burada gemi yapımı. B. Koçakoğlu, B. Karslı, D. Sustam, Z. Sula, H. İ. Yücel ve A. Demir (Eds.) *Antalya Kitabı I Selçukludan (Cumhuriyet'e Sosyal Bilimlerde Antalya)* içinde (ss. 78-95) Antalya: Palet Yayınları.

- Karakaş, M. (2019). *Anadolu Selçuklu Devleti'nde sosyal yapının dinamikleri* (Yüksek Lisans Tezi). Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çankırı.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, (1)1, 62-80.
- Kaya, S. (2006). *I. Gıyaseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah dönemi Selçuklu tarihi (1192-1211)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Kaya, A. (2018). *Anadolu Selçuklu Devleti medreseleri ve bugünkü durumlarının tespiti (Başlangıcından 1243 yılına kadar)* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kayaoğlu, İ. (1981). Anadolu Selçukluları devrinde ticari hayat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24)1, 359-373.
- Kılıç, İ. P. (2019). Tarih öğretimi ve coğrafya. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, (37)2, 869-883.
- Kıral, B. (2020). Nitel veri analizi olarak doküman analizi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (0)15, 170-189.
- Kıran, M. (2019). *Akdeniz havzasında Anadolu Selçuklu devleti ile İtalyan şehir devletleri arasındaki ticari ilişkiler* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Koca, S. (1996). Türkiye Selçuklularında ekonomik politika. *ERDEM*, (8)23, 465-484.
- Koca, S. (1997). *Sultan I. İzzeddin Keykavus (1211-1220)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Koca, S. (2016). Türkiye Selçuklu hükümdarlarının temel iç ve dış politikaları ve bu politikalardan göttükleri temel amaçlar, *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (0)1, 9-39.
- Kocaboyun, H. (2009). *Antalya Kaleiçi yerleşiminin doğal, kültürel ve tarihi miras olarak incelenmesi ve alanın turizm açısından sürdürülebilir kullanımı* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Koç, E. (2021). Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ve taşra teşkilatına yansımaları, *SDÜHFD*, (11)1, 35-68.
- Köymen, M. A. (2016a). *Büyük Selçuklu imparatorluğu tarihi I. cilt kuruluş devri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Köymen, M. A. (2016b). *Büyük Selçuklu imparatorluğu tarihi III. cilt Alp Arslan ve zamanı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Kurt, Ö. (2010). *Kaleiçi'nin (Antalya) kuruluşundan 16. yüzyıla kadar mekânsal değişimi* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Lloyd S. ve Rice S. (1989). *Alanya (Ala'ya)*. Çev. N. Sinemoğlu) Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Merçil, E. (2015). *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Merçil, E. ve Sevim, A. (2014). *Selçuklu Devletleri tarihi siyaset, teşkilat ve kültür*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Okuyan, A. (2019). Şehir tarihi açısından Anadolu Selçuklu şehirlerinin sosyal ve fiziki yapısı. *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (0)9, 39-64.
- Önal, E. F. (1990). *Türkiye Selçukluları zamanında Antalya* (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Özcan, K. (2005). Ortaçağ Anadolu'nun idari coğrafyasına bakış Anadolu'da Selçuklu idari birimleri. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, (3)1, 73-99.
- Özcan, K. (2010). Erken dönem Anadolu-Türk kenti Anadolu Selçuklu kenti ve mekânsal öğeleri. *Bilig- Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (0)55, 193-220.
- Özçağlar, A. (2011). *Coğrafyaya Giriş*. Ankara: Ümit Ofset Matbaacılık.
- Özel, E. ve Sağsöz, A. (2021). Geleneksel konutların sürdürülebilir tasarım bağlamında temel tasarım ilkeleri ile incelenmesi: Kaleiçi/ Antalya örneği. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (14)78, 162-174.
- Özyürek, H. (2010). *Selçuklular Devrinde Anadolu'nun tarihi coğrafyası* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Pryor, J. H. (2004). *Akdeniz'de coğrafya, teknoloji ve savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler* (Fusun Tayanç-Tunç Tayanç, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Saral, R. Z. (2012). *Antalya-Burdur'da yer alan kervansaraylarında mekân olgusunun gelişimi ve koruma ölçeğinde değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Sarı, C. (2010). Antalya'nın genel coğrafya özellikleri/yeri ve sınırları. A. K. Atılgan (Ed.) *Dünden Bugüne Antalya I*. Kitabı içinde (ss. 47-64).
- Sarı, C. ve Koçak, İ. (2010). Antalya'nın genel coğrafya özellikleri/doğal coğrafya özellikleri. A. K. Atılgan (Ed.), *Dünden Bugüne Antalya I*. cilt içinde (ss. 47-53). Antalya: Antalya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Seven, F. (2019). Vekayinamelerde bulunan Anadolu Selçuklu Devleti'nin diplomatik vesikaları (Yüksek Lisans Tezi). Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Sevim, A. (1990). *Anadolu tarihi Kutalmışoğlu Süleymanşah*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Sevim, A. (2002). Keyhüsrev, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (25), 347-349.
- Sevim, A. (2014). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*. Ankara, Türk Tarih Yayınevi.
- Sevin, V. (2019). *Anadolu'nun tarihi coğrafyası I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Shim, S. (2014). Anadolu Selçuklu hanlarından Susuz Han (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Sümer, F. (2002a). Keykâvus I. *TDV İslam Ansiklopedisi*, (25), 352-353.
- Sümer, F. (2002b). Keykubat I, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (25), 358-359.
- Sümer, F. (2009a). Selçuklular, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (36), 380-384.
- Sümer, F. (2009b). Anadolu Selçukluları, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (36), 365-371.
- Şimşek, H. (2009). Eğitim tarihi araştırmalarında yöntem sorunu. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, (42)1, 33-51.
- Şimşek, A. (2015). Tarihsel zaman, değişim ve süreklilik. A. Şimşek (Ed.) *Tarih İçin Metodoloji* içinde (ss. 8-12). Ankara: Pegem Akademi.
- Şimşek, C. (2019). *XIII. Yüzyılda Selçukluların Antalya ve Alanya yöresindeki siyasi ve ticari faaliyetleri* (Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

- Tızlak, F. (2019). Antalya'nın Anadolu Selçukluları tarafından fethi. B. Kocakoğlu, B. Karslı ve D. Çakılcı (Eds.), *Antalya Kitabı 2 (Antalya'da Türk-İslam Medeniyetinin İzleri)* içinde (ss. 19-35). Antalya: Palet Yayınları.
- Tiryaki, Y. (2013). Yivli Minare Külliyesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, (43), 552-554.
- Turan, O. (2014a). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Metin, Tercüme ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi. Eser Ofset Matbaacılık.
- Turan, O. (2014b). *Selçuklu tarihi araştırmaları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Turan, O. (2020). *Selçuklular zamanında Türkiye*. İstanbul: Ötüken.
- Türk, A. (2013). Antalya kenti konut dışı tescilli sivil mimari yapılar ve özellikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, (17)1, 113-132.
- Uşkun, S. *Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi Anadolu'da ticaret ve ticaret yolları* (Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.
- Uymaz, E. (2003). *I. Alâeddin Keykubat Devri Türkiye Selçuklu Devleti siyasi tarihi (1220-1237)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Ülker, H. (2011). *Burdur-Antalya güzergahında bulunan 13.yy. Selçuklu hanlarının turizm açısından değerlendirilmesi* (Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.
- Yağcı Güneş, Z. ve Akkaya, M. (2017). Güney-kuzey köle ticaretinde Antalya limanı. *Turkish Studies*, (0)12, 115-130. doi: [dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12464](https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.12464).
- Yanar, A. ve Akpınarlı, F. (2016). Geleneksel Ankara sof dokumaları. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 170-179.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar.
- Yılmaz, L. (2002). *Antalya (16. yüzyılın sonuna kadar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Yinanç, M. H. (2020a). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.
- Yinanç, M. H. (2020b). *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II. cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınevi.

İnternet Kaynakları

- Bal, H. (2018). Antalya'nın tarihsel-toplumsal kent analizi. erişim adresi: http://www.sadab.org/FileUpload/bs701867/File/antalya_kentsel_analizmakale_olarak_yayinlanacak_huseyin_bal_.pdf (erişim tarihi: 10.07.2020).
- Dinç, G. (2017). Cumhuriyet Dönemi'nde Antalya'da ihracat ve ithalat. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu IX: İstanbul Üniversitesi. erişim adresi: <http://tdtts.deu.edu.tr/cumhuriyetin-ilk-yillarinda-antalyada-ihracat-ve-ithalat/> (erişim tarihi: 03.07.2020).
- https://antalya.ktb.gov.tr/Eklenti/8700,7kurumsalyapipdf.pdf?0&_tag1=038C75DE76DCFFF5161C6A98FF06F1995CA16EEB (erişim tarihi: 12.07.2020).
- Kuşçu, A. D. (2016). Selçuklu Deniz Ticaretinin Anadolu Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonundaki Rolü. erişim adresi: <https://www.avekon.org/papers/1533.pdf> (erişim tarihi: 13.10.2020).
- Yağcı, Ö. (2009). https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/aa96d9681a21445_ek.pdf (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://www.mânâvgat.bel.tr/tarihce> (erişim tarihi: 07.03.2020).

https://antalya.ktb.gov.tr/Eklenti/8700,7kurumsalyapipdf.pdf?0&_tag1=038C75DE76DCFFF5161C6A98FF06F1995CA16EEB (erişim tarihi: 12.07.2020).

https://antalya.ktb.gov.tr/Eklenti/8700,7kurumsalyapipdf.pdf?0&_tag1=038C75DE76DCFFF5161C6A98FF06F1995CA16EEB (erişim tarihi: 12.07.2020).

<https://www.menderesturel.com.tr/cumhuriyet-meydanini-yeniledik-1-1> (erişim tarihi:12.10.2021).

<https://antalya.ktb.gov.tr/TR-68175/festivalleretkinlikler.html> (erişim tarihi:12.10.2021).

<https://www.antalya.bel.tr/Haberler/HaberDetay/3476/buyuksehir-belediyesi-30-agustosta-edis-konseri-ve-fener-alayi-duzenliyor> (erişim tarihi:12.10.2021).

<https://www.antalyacityzone.com/haber/antalyada-on-binler-cumhuriyet-meydaninda-bulustu/4180> (erişim tarihi:12.10.2021).

<https://www.antalya.bel.tr/Haberler/HaberDetay/2588/buyuksehir-14-subati-daha-anlamli-kilacak> (erişim tarihi:12.10.2021).

<https://www.antalyaulasim.com.tr/Hizmetlerimiz/Yatlimani/> (erişim tarihi: 12.10.2021).

<https://www.yatliman.com/limanlar/antalya-setur-marina/> (erişim tarihi: 12.10.2021).

<https://www.antalya.bel.tr/kurumsal/belediyenin-yetki-ve-gorevleri> (erişim tarihi: 12.10.2021).

<https://www.antalyaulasim.com.tr/Hizmetlerimiz/Yatlimani/> (erişim tarihi: 12.10.2021).

<https://twitter.com/bocekmuhtittin/status/1453706983463395329> (erişim tarihi:22.10.2021).

<https://www.antalyanews.com.tr/galeri/antalya---kaleici.html?sayfa=4#res> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://www.antalyanews.com.tr/galeri/antalya---kaleici.html?sayfa=5#res> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://www.antalyanews.com.tr/galeri/antalya---kaleici.html?sayfa=14#res> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://festivall.com.tr/festival/4776/antalya-yilbasi-festivali> (erişim tarihi:22.10.2021).

<https://antalyacityzone.com/haber/antalyada-hidirellez-senligi/3964> (erişim tarihi:22.10.2021).

<https://drive.google.com/viewerng/viewer?url=http://antalyaff.com/gazete20.pdf> (erişim tarihi:22.10.2021).

<https://www.alanya.bel.tr/S/427/Tersane> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://www.alanya.bel.tr/S/427/Tersane> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://www.alanyamarina.com.tr/tr/alanya-marina-antalya-alanyahakkinda-alanya-tarihi.asp> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://www.alanya.bel.tr/S/471/Tophane> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://www.alanya.bel.tr/S/421/Liman-Surlari> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/alanya-limani> (erişim tarihi 22.10.2022).

<https://antalya.com.tr/listing/alanya-limani#lg=1&slide=3> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<http://www.alanyacruiseport.com/> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<http://www.alanyacruiseport.com/en/5/gallery> (erişim tarihi: 22.10.2021).

<http://www.alanyacruiseport.com/en/5/gallery> (erişim tarihi: 22.10.2021).<

<http://www.antalya.gov.tr/antalya-Mevlevihâne si> (Erişim Tarihi: 09.12.2021)

<http://www.antalya.gov.tr/kaleici> (erişim tarihi: 09.12.2021)

<https://www.qterminals-antalya.com/about-us/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://www.qterminals-antalya.com/about-us/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://terim.rehberim.gen.tr/terim/sifting-nedir> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://sozluk.gov.tr/Limbo> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://www.qterminals-antalya.com/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://antalya.ktb.gov.tr/tr-67550/antalya-ataturk-evi-ve-muzesi.html> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://www.qterminals-antalya.com/gallery/container/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://www.qterminals-antalya.com/gallery/qterminals-antalya/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://www.qterminals-antalya.com/gallery/fatih/> (erişim tarihi: 20.12.2021).

<https://antalya.ktb.gov.tr/tr-68387/1.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://www.seturmarinas.com/Marina/Detail?marinaId=20&type=gallery#> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/tarihi-kirkgoz-han#lg=1&slide=5> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/tarihi-kirkgoz-han#lg=1&slide=5> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=PRG01&DistId=PRG> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=PRG01&DistId=PRG> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionid=asp01&distid=asp> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionid=asp01&distid=asp> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/olympus-antik-kenti#lg=1&slide=14> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/olympus-antik-kenti#lg=1&slide=16> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/olympus-antik-kenti#lg=1&slide=16> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/selge-antik-kenti#lg=1&slide=7> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/selge-antik-kenti#lg=1&slide=7> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/side-antik-kenti#lg=1&slide=4> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/side-antik-kenti#lg=1&slide=4> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionid=sdo01&distid=sdo> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.antalya.gov.tr/patara> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.antalya.gov.tr/patara> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<http://www.antalya.gov.tr/patara> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=SIO&SectionId=SIO01> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=SIO&SectionId=SIO01> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=STN01&DistId=STN> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.com.tr/listing/silyon-antik-kenti#lg=1&slide=7> (erişim tarihi: 21.12.2021).

<https://antalya.ktb.gov.tr/TR-68422/17.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).
<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/evdir-han.html> (erişim tarihi: 22.12.2021).
<http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/evdir-han.html> (erişim tarihi: 22.12.2021).
<https://www.alanya.bel.tr/S/419/Tunel-Yapisi> (erişim tarihi: 22.12.2021).
<https://www.alanya.bel.tr/S/421/Liman-Surlari> (erişim tarihi: 22.12.2021).
<https://www.alanya.bel.tr/S/427/Tersane> (erişim tarihi: 22.12.2021).
<https://www.antalya.bel.tr/Antalya-Fotograf-Galeri> (erişim tarihi: 22.12.2021).
<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44063/antalya-alanya-muze-mudurlugu.html> (erişim tarihi: 22.12.2021).
<https://www.alanya.bel.tr/S/549/Alara-Kalesi> (erişim tarihi: 22.12.2021).

EKLER

Antalya’da Bulunan Diğer Tarihi Yapılar

Fotoğraf 1: Termessos Antik Kenti (Tiyatro)⁶⁵

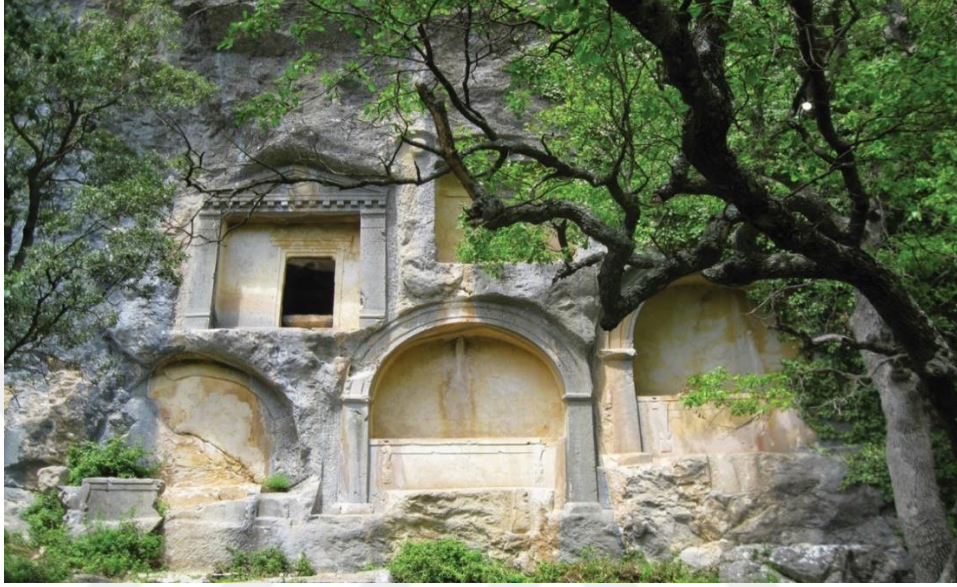
Fotoğraf 2: Termessos Antik Kenti⁶⁶

⁶⁵ <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁶⁶ <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 3: Termessos Antik Kenti Yapıları⁶⁷

Fotoğraf 4: Termessos Antik Kenti Kalıntıları⁶⁸

⁶⁷ <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁶⁸ <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 5: Termessos Antik Kenti'nde Bulunan Lahit Mezar⁶⁹

Fotoğraf 6: Perge Antik Kenti Kuş Bakışı Görünümü⁷⁰

⁶⁹ <http://www.dosemealti.bel.tr/tr/m/tarihi-yerler/termessos-antik-kenti.html> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁷⁰ <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=PRG01&DistId=PRG> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 7: Perge Antik Kenti⁷¹

Fotoğraf 8: Aspendos Antik Kenti (Tiyatro)⁷²

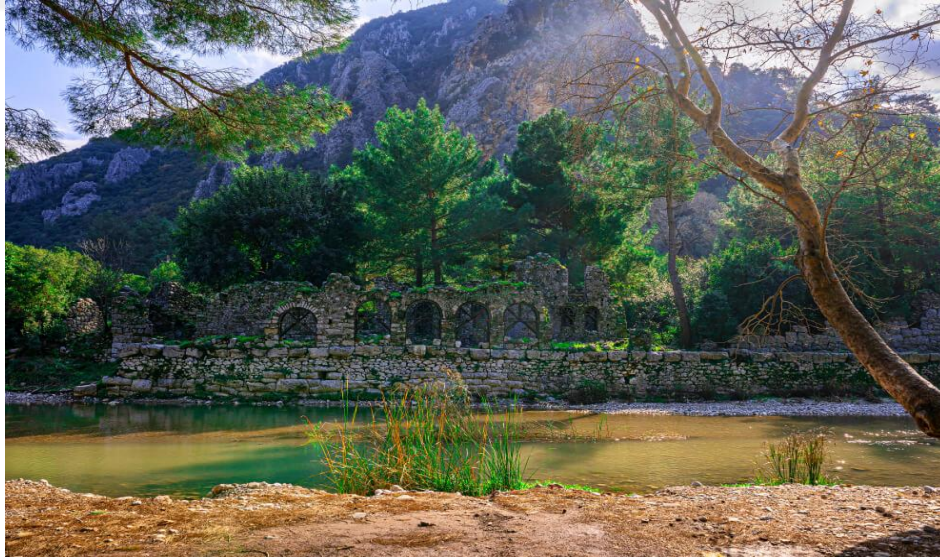
⁷¹ <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=PRG01&DistId=PRG> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁷² <https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionid=asp01&distid=asp> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 9: Aspendos Antik Kenti (Su Kemerini)⁷³

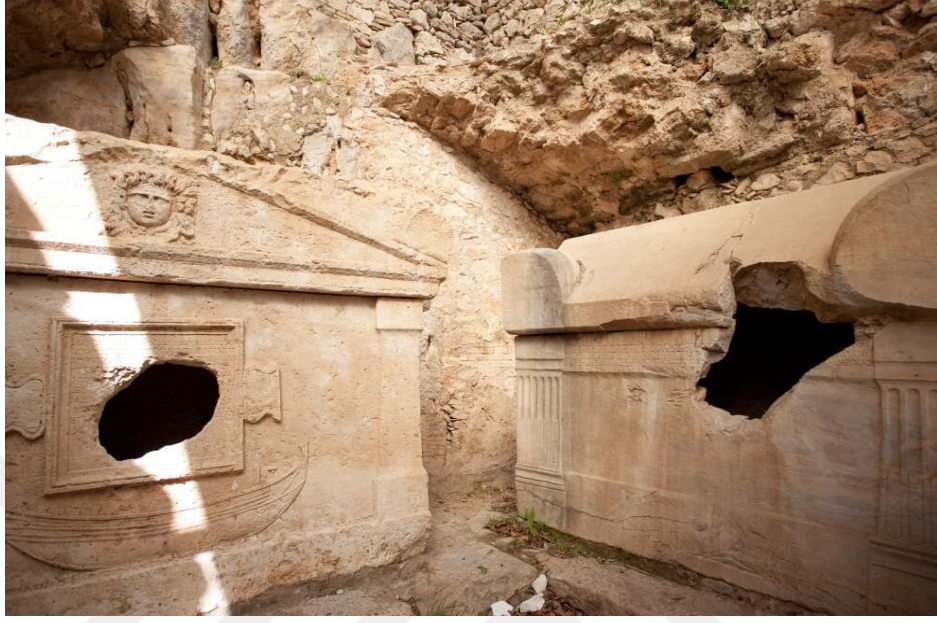
Fotoğraf 10: Olympos Antik Kenti⁷⁴

⁷³ <https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionid=asp01&distid=asp> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁷⁴ <https://antalya.com.tr/listing/olympus-antik-kenti#lg=1&slide=14> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 11: Olympos Antik Kenti'nde Bulunan Lahitler⁷⁵

Fotoğraf 12: Olympos Antik Kenti'nde Bulunan Kalıntılar⁷⁶

⁷⁵ <https://antalya.com.tr/listing/olympus-antik-kenti#lg=1&slide=16> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁷⁶ <https://antalya.com.tr/listing/olympus-antik-kenti#lg=1&slide=16> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 13: Selge Antik Kenti (Tiyatro)⁷⁷

Fotoğraf 14: Selge Antik Kenti'nde Bulunan Kalıntılar⁷⁸

⁷⁷ <https://antalya.com.tr/listing/selge-antik-kenti#lg=1&slide=7> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁷⁸ <https://antalya.com.tr/listing/selge-antik-kenti#lg=1&slide=7> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 15: Side Antik Kenti Giriş Kapısı ve Vespasianus Anıtı ⁷⁹

Fotoğraf 16: Side Antik Kenti (Apollon Tapınağı)⁸⁰

⁷⁹ <https://antalya.com.tr/listing/side-antik-kenti#lg=1&slide=4> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁸⁰ <https://antalya.com.tr/listing/side-antik-kenti#lg=1&slide=4> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 17: Side Antik Kenti (Ticaret Agorası)

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 18 Side Antik Kenti (Diontsos Tapınağı)

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021)

Fotoğraf 19: Side Antik Kenti'nin Günümüzdeki Restore Edilmiş Sokak Görüntüsü

Kaynak: Fotoğraf yazar tarafından çekilmiştir (22.10.2021).

Fotoğraf 20: Side Antik Kenti (Tiyatro)⁸¹

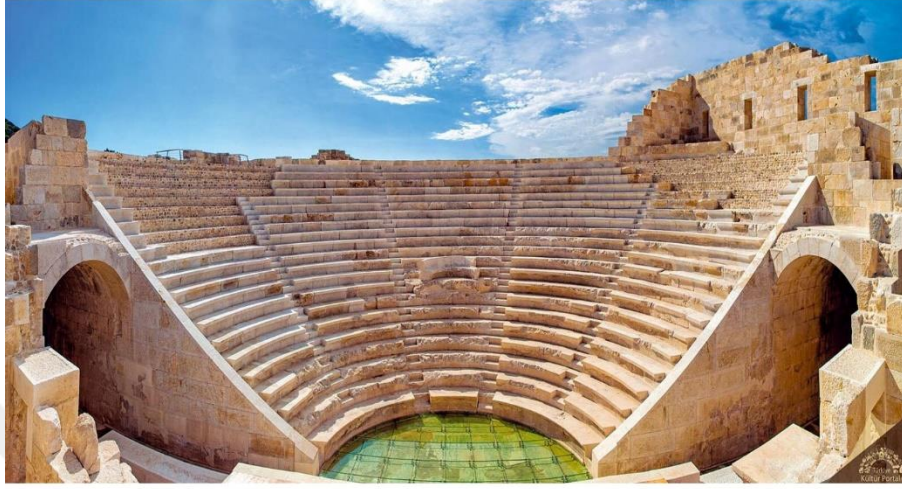
Fotoğraf 21: Patara Antik Kenti'nin Kuş Bakışı Görünümü⁸²

⁸¹ <https://muze.gov.tr/muze-detay?sectionid=sdo01&distid=sdo> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁸² <http://www.antalya.gov.tr/patara> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 22: Patara Antik Kenti (Tiyatro)⁸³

Fotoğraf 23: Patara Antik Kenti Kalıntıları⁸⁴

⁸³ <http://www.antalya.gov.tr/patara> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁸⁴ <http://www.antalya.gov.tr/patara> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 24: Simena (Kaleköy) Ören Yeri⁸⁵

Fotoğraf 25: Simena (Kaleköy) Ören Yeri (Sular Altında Kalan Lahit)⁸⁶

⁸⁵ <https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=SIO&SectionId=SIO01> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁸⁶ <https://muze.gov.tr/muze-detay?DistId=SIO&SectionId=SIO01> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Fotoğraf 26: Demre Aziz (St.) Nikolas Anıt Müzesi⁸⁷

Fotoğraf 27: Sillyon Antik Kenti'nin Kuş Bakışı Görünümü⁸⁸

⁸⁷ <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=STN01&DistId=STN> (erişim tarihi: 21.12.2021).

⁸⁸ <https://antalya.com.tr/listing/silyon-antik-kenti#lg=1&slide=7> (erişim tarihi: 21.12.2021).

Tablo 1: Veri Tablosu / Kitaplar

Veri Kaynağının Türü	Veri Kaynağının Adı	Veri Kaynağının Yazarı	Veri Kaynağının Basım Yılı	Veri Kaynağının I. Veya II. Elden Kaynak Oluşu
KİTAP	Alanya (Ala'ıya)	Seton LLOYD- Storm RICE Çev. Nermin SİNEMOĞLU	1989	II. Elden Kaynak
KİTAP	I.Gıyâseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit	Tuncer BAYKARA	1997	II. Elden Kaynak
KİTAP	I.İzzeddin Keykavus (1211-1220)	Salim KOCA	1997	II. Elden Kaynak
KİTAP	Osmanlıdan Önce Anadolu	Claude CAHEN (Çev. Erol ÜYEPAZARCI)	2000	II. Elden Kaynak
KİTAP	Antalya Bir Ortaçağ Türk Şehrinin Mimarlık Mirası Ve Şehir Dokusunun Gelişimi (16. Yüzyılın Sonuna Kadar)	Leyla YILMAZ	2002	II. Elden Kaynak
KİTAP	Sultan I. Alâeddin Keykubat Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)	Emine UYMAZ	2003	II. Elden Kaynak
KİTAP	Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler	John H. Pryor (Çev. Füsün TAYANÇ- Tunç Tayanç)	2004	II. Elden Kaynak
KİTAP	I.Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)	Selim KAYA	2006	II. Elden Kaynak
KİTAP	Tarih-İ Ali Selçuk (Anonim Selçuknâme)	Halil İbrahim GÖK- Fahrettin COŞGUNER	2014	II. Elden Kaynak
KİTAP	Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar <i>Metin, Tercüme ve Araştırmalar</i>	Osman TURAN	2014	II. Elden Kaynak
KİTAP	Türkiye'nin Sosyal ve İktisadi Tarihi (XI-XIV. Yüzyıllar)	Tuncer BAYKARA	2014	II. Elden Kaynak

KİTAP	Selçuklu Tarihi Araştırmaları	Osman TURAN	2014	II. Elden Kaynak
KİTAP	Küçük Asya’da Selçuklular	Vladimir Aleksandroviç GORDLEVSKIY	2015	II. Elden Kaynak
KİTAP	Selçuknâme	İbni Bibi (Çev. M. H. YİNANÇ)	2017	II. Elden Kaynak
KİTAP	At Üstünde Selçuklular Türkiye Selçukluları’nda Ordu ve Savaş	Muharrem KESİK	2017	II. Elden Kaynak
KİTAP	Geç Ortaçağ Dönemi’nde Pamfilya, Pisidiya Ve Likya’nın Tarihi Coğrafyası	Barbara FLEMMING	2018	II. Elden Kaynak
KİTAP	Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası I.	Veli SEVİN	2019	II. Elden Kaynak
KİTAP	Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş -I- Anadolu’nun İdari Taksimatı	Tuncer BAYKARA	2019	II. Elden Kaynak
KİTAP	Selçuklular Zamanında Türkiye	Osman TURAN	2020	II. Elden Kaynak
KİTAP	Türkiye Tarihi Selçuklular Devri I. Cilt	Mükrimin Halil YİNANÇ	2020	II. Elden Kaynak
KİTAP	Türkiye Tarihi Selçuklular Devri II. Cilt	Mükrimin Halil YİNANÇ	2020	II. Elden Kaynak

Tablo 2: Veri Tablosu / Tezler

Veri Kaynağının Türü	Veri Kaynağının Adı	Veri Kaynağının Yazarı	Veri Kaynağının Basım Yılı
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Türkiye Selçukları Zamanında Antalya	Ebul Faruk ÖNAL	1990
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Antalya Kaleiçi Yerleşiminin Doğal, Kültürel ve Tarihi Miras Olarak İncelenmesi ve Alanın Turizm Açısından Sürdürülebilir Kullanımı	Hasibe KOCABOYUN	2009
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Selçuklular Devrinde Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası	Hanife ÖZYÜREK	2010
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Kaleiçi'nin (Antalya) Kuruluşundan 16.Yüzyıla Kadar Mekânsal Değişimi	Özgen KURT	2010
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Burdur-Antalya Güzergahında Bulunan 13.Yy. Selçuklu Hanları	Hatice ÜLKER	2011
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Antalya-Burdur'da Yer Alan Kervansaraylarında Mekân Olgusunun Gelişimi ve Koruma Ölçeğinde Değerlendirilmesi	Ruhan Zühre SARAL	2012
YÜKSEK LİSANS TEZİ	XIII-XV. Yüzyıllarda Anadolu Kentleri ve Kentliler	Murat BOZ	2014
YÜKSEK LİSANS TEZİ	XIII.Yüzyıl Başlarında Türkiye Selçuklu Devletinin Dış İlişkileri	Murat ÇAYLI	2016
YÜKSEK LİSANS TEZİ	13. Yüzyıl Doğu Akdeniz'inin (Antalya-Alanya-Misis-Tarsusanazarba-Lazkiye-Süveydiye) Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Tarihi	Mahmut DEMİR	2017
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Anadolu Selçuklu Medreseleri ve Bugünkü Durumlarının Tespiti (Başlangıcından 1243 Yılına Kadar)	Atanur KAYA	2018
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Anadolu Selçuklu Devleti Dönemi'nde Anadolu'da Ticaret ve Ticaret Yollar	Selvihan USKUN	2018
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Türkiye Selçuklu Devleti'nin İskân Politikası	Sevil BAŞOL	2018

YÜKSEK LİSANS TEZİ	Anadolu Selçuklu Devleti'nde Sosyal Yapının Dinamikleri	Müzeyyen KARAKAŞ	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	XIII. Yüzyılda Selçukluların Antalya ve Alanya Yöresinde Siyasi ve Ticari Faaliyetleri	Cansu ŞİMŞEK	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Vekayinamelerde Bulunan Anadolu Selçuklu Devleti'nin Diplomatik Vesikaları	Fatma SEVEN	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Selçuklular Zamanında Gayrimüslim Ülke ve Toplumlar ile Sosyo-Politik Yakınlaşmalar	Emel ÇETİNKOL	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Türkiye Selçukluları ve Beylikler Dönemi Batı Anadolu'da Türk Denizcilik Faaliyetleri	Umut BAYAR	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Seyahatnamelere Göre Selçuklu ve Beylikler Devrinde Sosyo-Kültürel Hayat (XII.-XIV. Yüzyıl)	Huri Melek CEBECİ	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Akdeniz Havzasında Anadolu Selçuklu Devleti ile İtalyan Şehir Devletleri Arasındaki Ticari İlişkiler	Minel KIRAN	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Sultan I. Aleaddin Keykubad Dönemi'nde Türkiye Selçuklu Devleti'nin Komşu Devletlerle Olan Siyasi İlişkileri	Emre ERDEM	2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ	Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Kaleler ve Kuşatma	Yasemin ÇOBAN	2020

Tablo 3: Veri Tablosu / Makaleler

Veri Kaynağının Türü	Veri Kaynağının Adı	Veri Kaynağının Yazarı	Veri Kaynağının Basım Yılı	Veri Kaynağının Yayınlandığı Dergi, Ansiklopedi veya Sempozyum
MAKALE	Anadolu Selçuklularında Ticari Hayat	İsmet KAYAOĞLU	1981	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MAKALE	Alara Hanı	Ara ALTUN	1989	TDV İslam Ansiklopedisi
MAKALE	Antalya	Feridun EMECEN	1991	TDV İslam Ansiklopedisi
MAKALE	Evdır Hanı	Aynur DURUKAN	1995	TDV İslam Ansiklopedisi
MAKALE	Türkiye Selçuklularında Ekonomik Politika	Salim KOCA	1996	Atatürk Kültür Merkezi Dergisi ERDEM
MAKALE	Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönem'den Selçukluların Sonuna Kadar Genel Bir Yaklaşım (I)	İlhan ERDEM	2002	ADALYA
MAKALE	Keyhüsrev	Ali SEVİM	2002	TDV İslam Ansiklopedisi
MAKALE	Selçukluların Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri	Hasan GEYİKOĞLU	2003	Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi
MAKALE	Bir Ortaçağ Kenti Antalya: Geç Antik Dönem'den Selçukluların Sonuna Genel Bir Yaklaşım (II)	İlhan ERDEM	2003	ADALYA
MAKALE	Ortaçağ Anadolu'nun İdari Coğrafyasına Bakış Anadolu'da Selçuklu İdari Birimleri	Koray ÖZCAN	2005	Coğrafi Bilimler Dergisi
MAKALE	XVI. Yüzyılda Antalya	A. Latif ARMAĞAN	2005	Tarih Araştırmaları Dergisi
MAKALE	Selçuklular Dönemi'nde Akdeniz Ticareti, Türkler ve İtalyanlar	Serdar ÇAVUŞDERE	2009	Tarih Okulu Dergisi
MAKALE	Erken Dönem Anadolu-Türk Kenti Anadolu-Selçuklu Kenti ve Mekânsal Ögeleri	Koray ÖZCAN	2010	Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi

MAKALE	Türkiye Selçukluları Devrinde Antalya	Tuncer BAYKARA	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Antalya'nın Genel Coğrafya Özellikleri/Yeri ve Sınırları	Cemali SARI	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Antalya'nın Genel Coğrafya Özellikleri/Doğal Coğrafya Özellikleri	Cemali SARI İlksen KOÇAK	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Antalya'nın Genel Coğrafya Özellikleri ''Kültürel Coğrafya Özellikleri/Yerleşme''	Cemali SARI	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Alanya	Aysun ÇOBANOĞLU	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Döşemealtı	Azmi BUYRUK	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Konyaaltı	A. Kerim ATILGAN	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Mânâvrat	Behset KARACA	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Serik	Veliddin CEVHEROĞLU- Aysun ÇOBANOĞLU	2010	Dünden Bugüne Antalya
MAKALE	Yivli Minare Külliyesi	Yavuz TIRYAKI	2013	TDV İslam Ansiklopedisi
MAKALE	Selçuklular Devrinde Kent İskanı ve Mahalleler	Ahmet AKŞİT	2014	Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
MAKALE	Ortaçağ Anadolu Ticaret Yolları	Adanan ESKİKURT	2014	MSKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
MAKALE	Antalya Kaleiçi'nde Bir Simge Yapı: Yivli Minare	Ülkü AVCI	2015	Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Hakemli Dergisi
MAKALE	İbn Batuta ve El-Ömeri'nin Anlatımıyla Geç Ortaçağ'da Antalya Ve Alanya	Muhammed Ali BUDAK	2016	CEDRUS
MAKALE	Milletlerarası Ticaret Bağlamında Türkiye Selçuklu Devletinin Münasebette Bulunduğu Devletler ve Tacirler	Yaşar BEDİRHAN	2016	JASSS

MAKALE	Türkiye Selçuklu Hükümdarlarının Temel İç ve Dış Politikaları ve Bu Politikalarından Güttükleri Amaçlar	Salim KOCA	2016	Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi
MAKALE	Ortaçağ Alanya'sında Ticaret ve Ticaret Yolları	Mehmet Ali BOZKUŞ	2016	PHASELIS
MAKALE	Selçuklu Deniz Ticaretinin Anadolu Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonundaki Rolü	Ayşe Dudu KUŞÇU	2016	https://www.avekon.org/papers/1533.pdf
MAKALE	Cumhuriyetin İlk Yıllarında Antalya'da İhracat ve İthalat	Güven DİNÇ	2017	IX. Türk Deniz Ticareti Sempozyumu
MAKALE	Güney-Kuzey Köle Ticaretinde Antalya Limanı	Zübeyde GÜNEŞ YAĞCI-Mustafa AKKAYA	2017	Turkish Studies
MAKALE	XVI. Asırda Antalya Tersanesi ve Burada Gemi Yapımı	Behset KARACA (Eds. Bedia KOÇAKOĞLU v.d.)	2018	Antalya Kitabı I
MAKALE	Antalya'nın Türkiye Selçukluları Tarafından Fethi	Mahmut DEMİR	2018	CEDRUS
MAKALE	Selçuklu Hakimiyet Sürecine Kadar Müslüman Dünyanın Antalya ile İlişkileri	Mehmet AZİMLİ (Eds. Bedia KOÇAKOĞLU v.d.)	2018	Antalya Kitabı I
MAKALE	Piri Reis'in Günümüze Ulaşan Yegâne Kitabı Olan "Bahriye" sinin Kopyalarında Yer Alan Antalya ve Yöresinin Mukayeseli Açıklaması	Metin ATAÇ (Eds. Bedia KOÇAKOĞLU v.d.)	2018	Antalya Kitabı I
MAKALE	Roma Cumhuriyeti-Pamphylia (Antalya ve Çevresi) İlişkilerinin Nitelikleri Üzerine Değerlendirmeler	Muzaffer DEMİR (Ed. Bedia KOÇAKOĞLU v.d.)	2018	Antalya Kitabı I

MAKALE	Antalya'nın Tarihsel-Toplumsal-Kentsel Analizi	Hüseyin BAL	2018	http://www.sadab.org/FileUpload/bs701867/File/antalya_kentsel_analiz-makale_olarak_yayinlanacak_huseyin_bal-.pdf
MAKALE	Şehir Tarihi Açısından Anadolu Selçuklu Şehirlerinin Sosyal ve Fiziki Yapısı	Abdurrahman OKUYAN	2019	Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
MAKALE	Antalya'nın Anadolu Selçukluları Tarafından Fethi	Fahrettin TIZLAK	2019	Antalya Kitabı II
MAKALE	XII.-XIII. Yüzyıllarda Türkiye Selçuklularının Anadolu'nun Türk Yurdu Olmasına Etki Eden İktisadi ve Ticari Faaliyetler	Fatih AKSOY	2019	Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi (OTAD)